

GYÓNI GÉZA (1884–1917)

DOSZTOJEVSZKI ÖZVEGYE

»Mondd nekem, Anna Grigorjevna:
Mikor sápadtan a szobádba lépett,
S utána harsant böszült »feszítsd meg«-je
A szennyes szájú csöcseléknek;
Mikor öledbe borult a feje,
S ajkai áldott kezedet keresték,
Mit suttogott a szenvedő ajak,
Mely csókolta az igazság keresztjét?

S mikor fenékig itta a pohárt,
Mit a butaság vad méreggel töltött,
És simogató, lány kezed alatt
Végsőt rándult a bus szemöldök;
Mikor lefogtad elborult szemét,
Mely minden mélység fenekét belátta,
A sóhaj, mely melletted elröpült,
Áldást vagy átkot hörgött a világra?«

»Mondd nekem, Anna Grigorjevna,
Csak ezt a titkot tudhassam még róla.«
...Az alkonyban, mint régi mester képe,
Ült és mosolygott a matrona.
Régholt hitvesek mosolyogtak így,
Kiket szerettek búsult messiások.
És halkán szólott Anna Grigorjevna:
»Ő mindent értett s mindent megbocsátott.«

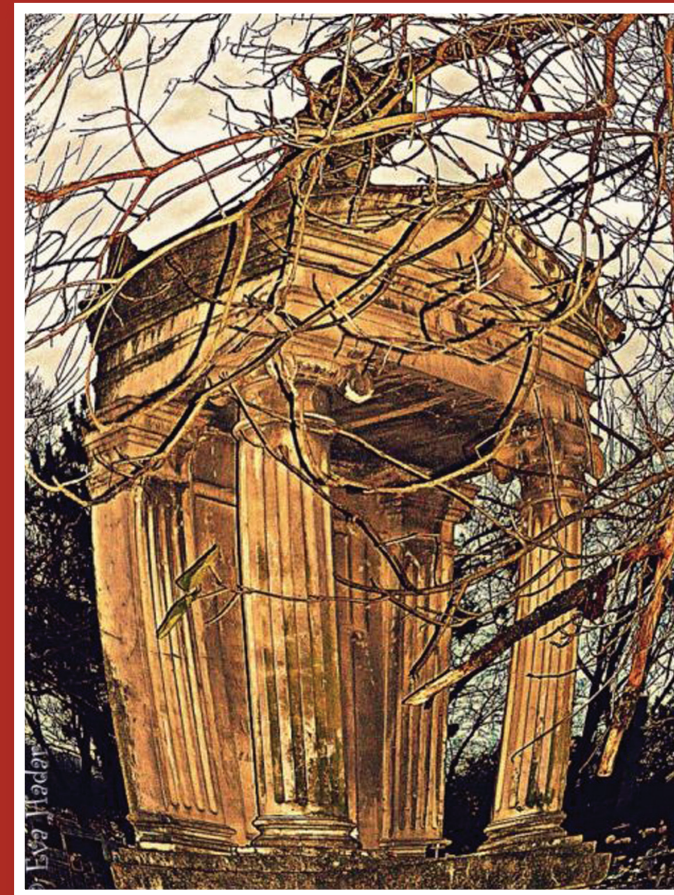
(Krasznojarszk, 1916.)

EGYÜTT

EGYÜTT 2014 / 4

EGYÜTT

IRODALOM * MŰVÉSZET * KULTÚRA

2014
4

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI
ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA * XII. ÉVFOLYAM

EGYÜTT 2014/4

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata,
az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben

Felelős kiadó és lapigazgató: *Dupka György*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: *Vári Fábián László* (szépirodalom, kritika)

Szerkesztők:

Csordás László (olvasószerkesztő)

Zubánics László (tanulmány)

Fábián Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1966–1967)

Pomogáts Béla irodalomtörténész

Tanácsadók:

Botlik József, Fodor Géza

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

nka

Nemzeti Kulturális Alap

MMA

MAGYAR
MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap,
a Magyar Művészeti Akadémia, a Nemzeti Kulturális Alap,
valamint a Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közössége
és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa-Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815
e-mail: kmmi@swi.net.ua, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatóak
a KMMI honlapján: www.kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórák: szerda: 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közössége
88000 Ungvár, Babuskin tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737

Készült: Shark magánvállalkozás
Lapengedély száma: 3TN⁰188
A folyóiraton nyereség nem képződik

SZÓLJÁL, KOCSIS, SZÓLJÁL A LOVADNAK

*Szóljál, kocsis, szóljál a lovadnak,
mert már éngem hónap vizitálnak.
Vizitálnak gyócs ingbe, gatyába,
beregzászi honvédkaszárnyába.*

*Vizitálnak gyócs ingbe, gatyába,
beregzászi honvédkaszárnyába.*

Mezővári, 1976.

Énekelte: Jakab Kálmán, sz.: 1925.

Gyűjtötte: Vári FABIÁN László

TARTALOM

NÉMETI ANETT: Szalmaláng, Túnődés, Csend és öröm, Te (versek)	2
ORTUTAY MÁRIA: Jó anyám, ne sirasd fiaidat! (emlékezés)	5
CSEH SÁNDOR: Akácfaék alatt (17.) (regényrészlet)	15
BAKOS KISS KÁROLY: Megállapítás, Fülke, Látélet, Mikor, Egyszerű, Nem élni (versek)	30
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Aztán visszatért (vers)	32
KOVÁCS ELEONÓRA: Z. és a hetedik ajtó (novella)	33
BARTHA GUSZTÁV: Jelenések (Kritikus tömeg 3.) (egyfelvonásos)	35
CSORDÁS LÁSZLÓ: „frissen érkező dráma” – Bíró József Minamosogno című minióperája elé (jegyzet)	42
BÍRÓ JÓZSEF: Minamosogno (miniópera)	43
LŐRINCZ P. GABRIELLA: Vasárnap, Zselicki Józsefnek (versek)	51
PÓGYOR ADRIÁN: Nappal nem, Elhittem, Nekem a hold (versek)	53
SZÖLLŐSY TIBOR: Párhuzam (novella), Rövidkék (aforizmák)	55
SHREK TÍMEA: Diskurzusok (novella)	61
HORVÁTH ATTILA: A szétszórtságtól az elkészültségig (Csordás László: A szétszóródás árnyékában) (recenzió)	63
ZUBÁNICS LÁSZLÓ: A magyar nemesi cím- és a címeradományozás folyamata vidékünkön a XVI–XVII. században (tanulmány)	66
MÁNDRIK JENŐ: A munkácsi görög katolikus egyház helyzete Papp Antal püspöksége idején (tanulmány)	80
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek	89

NÉMETI ANETT

SZALMALÁNG

*Már térdig ér a lusta köd,
szivárvány-ajtókat nyitok,
s az ezüst boltívek mögött
egy külső héj, egy gyenge tok,
alantas testszövet feszül –
négyzetméternyi könnyű gyász –
egy furcsa céda újra szül,
s belém tapad a sűrű máz –
fehér illúzió-burok,
a mag belül atom-hideg,
eredetemhez eljutok,
de már tudom, nem éri meg.*

*Körül lapos, otromba úr,
elhal hitem, a szalmaláng,
a kimúlt test erőtlenül
igyekszik kelteni magát,
remélve, hogy, mint gyíkfarak
a semmiből megint kinő
az öntudat, az agyhalott –
így álmodozva várja ő.
Lélegzet nélkül úgyse megy,
hiába hibernáltak.
Hiányoznak az istenek,
a szintézis, s a sejtfalak.*

TÚNÓDÉS

*a házak szűk sorfala mentén
egy régi vágyam ült le mellém
ismerős hangon szólni kezdett
rájöttem hogy magam vagyok
elkaptak a téli fagyok
már csak az idő súlya rezgett*

*az árnyék amit fénynek hittem
feketén hajlott szét fölöttem
s a felismerés hegyes éle
megfelezte tűnődő lelkem
egy sodródó porszemmé lettem
majd lehulltam semmivé égve*

*sáros szavak tapasztják össze
a hont és nem tudom hogy jössz-e
hogyan mosolyoddal megváltás engem
próbáltam magam ember lenni
de Isten rendelt nekünk társat
hogyan szükséggé legyen a látszat
hogyan kénytelen legyünk szeretni*

*mindent leejthetnének a porba
mintha a lelkük tiszta volna
újából életet képzelnének
a halálban vajúdó házak
s míg a szobrok a mennyben fázna
az élők napfényt éheznének*

*ahogy a fák magasra nyúlnak
fehér karok az égbe húznak
s míg órlódiünk fojtó csatákban
ősök s utódok árnya mellett
addig virágoznak a kertek
s örök magvak érnek a fákbán*

CSEND ÉS ÖRÖM

*Ha mindennel torkig leszek,
felhúzok pár vékony falat
csendből, örömből, tért nyerek,
és ocsmány, rossz tégláimat,
mint test a gócot, kivetem,
helyükre részegség kerül,
egy lassú álom lesz a menny,
szabálytalan, de emberül
beszélünk majd, nem lesz titok,
s bár faltörő kos a jövő,
nem lesz több ajtó – égni fog.
Hidat verünk, a néma kő
visz majd tovább, hol máglya gyúl,
hol égnék faltörő kosok –
a csend emberbe visszagyúr,
s örömből vetünk vályogot.*

TE

*Ringató szél vagy, szélben falevél,
levélben érezet, tenyérbarázda;
lassú dobogás, pulzusban a vér –
a vers növekvő artériája.
Esőben lágycsepp, szemekben tenger,
testi ruhában pihegő szellem,
könnytelen szikla – kőben is ember,
lángokat gyújtó – ősz-hideg ellen.
Szoborban rezgés, kéz alatt márvány,
szürke utánczat, éteri forma,
glória-fény vagy, napcsík a járdán,
ima és kultusz – vér és tivornya.*

*Dühögő hátszél, szélben is ember,
tenyered szentek esti-imája;
lüktető élet, néma ütem-jel
szivárvány-sorsom szürke virága.*

ORTUTAY MÁRIA

JÓ ANYÁM, NE SIRASD FIAIDAT!

– GYERMEKKOROM EMLÉKEI,
ANYÁMMAL VALÓ UTOLSÓ TALÁLKOZÁSOM KAPCSÁN –

Ott állt 1998-ban, sápadtan és soványan, meggyötörten apám nehéz halála után, a nyíregyházi állomáson, amikor utoljára láttam. Sokáig néztem az ablakból, integettem, amikor elindult a vonat, szememmel végig követtem. Alig tudtam elengedni szerény, mindig jóindulatot és szeretetet sugárzó arcát, mintha csak utoljára látnám.

Az egész Nyíregyházán töltött nap rejtélyesnek tűnt. Szilveszterezni és Jenő öcsém születésnapját ünnepelni indultunk a magyar végekre. Barátaimmal még Budapesten egyeztettünk, melyik szállodában köszöntjük az új évet, természetesen, harsány, előkelő társaságban, ismerősök, barátok között. Először az öcsémet mentem felköszönteni, ahol már együtt volt a család. Volt ott is minden: feldíszített lakás, harsány zene, mesterszakács sógornóm által terített asztal, vidám táncest. Anyámon láttam, mennyire elfáradt, de ő csak túrt... túrt..., egy szót sem szólt, közöttünk akart lenni. Éjjél előtt jöttek értem a barátaim autóval, hogy folytassuk a szórakozást a szállodában. Jó hangulat van, siessünk! – hangzott a felszólítás. Anyámat unszolásomra beültettük az autóba és hazafelé indultunk, miközben láttam rajta, hogy nagyon kimerült. Talán nem is bánta, mert az „áldozathozás” jelleméhez tartozott. Barátom, megérkezvén, ajtót nyitott, kíségtettük anyámat az autóból, felkísértük. Hirtelen megszületett bennem egy elhatározás, hogy maradok, nem megyek a vidám társasághoz, anyámmal szeretném búcsúztatni az Ó-évet. Barátom értetlenül hallgatta döntésemet, de belenyugodott, látván határozottságomat. Anyámmal együtt hallgattuk meg a himnuszt és egy fiatal erdélyi színész által előadott Szózatot, majd, lefeküdtünk. Ez volt az utolsó együtt töltött napunk, ünnepünk...

A vonaton, Budapest felé haladva, a szemem előtt képszerűen pörgött édesanyám élete. A Ranolder Intézetben szerzett műveltsége és finomsága még a legkegyetlenebb sztálini időszakban is ragyogott. A 40-es években, apám körül, aki Kárpátalja egyik legismertebb családjában nevelkedett fia-

taleMBER volt, csak úgy zsongtak a partiképes vőlegényre áhítózó fiatal kisaszonyok. A végtelenül jóképű, eszes, művelt, négy vagy öt nyelvet ismerő, megjelenésével, társalgásával és figyelmességével mindenkit lenyűgöző apám viszont csak a „pesti” Gabit látta, aki finomságával, eleganciájával és műveltségével már az első pillanatban elkápráztatta. Igazi, romantikus szerelem volt az övék. Országra szóló gyönyörű esküvőjük volt a budapesti Fő utcai görög katolikus kápolnában, több mint kétszáz illusztrisnál illusztrisabb vendéggel. A teológiából doktorált apámra fényes karrier és jövő várt szülőföldjén. Szüleim az esküvő után Ungvárra költöztek, otthont több lakás közül is választhattak. Nagyapám, Ortutay Jenő, akkor már országosan ismert, a magyar Parlament Felső házában mindenki által mélységesen tisztelt képviselője, és ungvári fő esperes volt. Előzőleg Beregszászon tevékenykedett, mint az összlakosság által, nemzetiségre és vallásra való tekintet nélkül megválasztott főpolgármestere a városnak. Ungváron gyönyörű házuk, kertjük, szőlőjük volt. Egy-egy ünnep, névnap, születésnap alkalmával százötven vendégnek is terítettek. Bárki felkereshette őket, mindig nyitott kapu várta a kedves vendéget, vagy a vándort, a nehéz helyzetben lévőket. Még a távoli rokon, Ortutay Gyula, az ismert néprajzkutató, etnográfus (később a MTA akadémikusa, az ötvenes évek kultuszminisztere) is nagyapám közvetítésével és szállásainak előkészítésével járta a hegyvidéket néprajzi kutatásait végezve. Ha már Ortutay Gyulát említem, azt is el kell mondanom róla, hogy mint a szegedi kommunista fiatalok egyik prominens tagja a letartóztatást és a bebörtönzést is nagyapámnak köszönhetően úszta meg 39-ben azzal, hogy nagyapám kezességét vállalt érte. Nem volt olyan ember, akinek ne nyújtott volna segítő kezét, még a zsidóüldöztetés időszakában is (több évtized után véletlenül tudtam meg, hogy a lányom professzora is általa menekült meg). Tehát a 40-es évek elején, meseszerű, boldog életet éltek szüleink, nagyszüleink Kárpátalján, nagy társasággal, szellemi, irodalmi műhelyek rendezvényeivel, kormányzói fogadásokkal, Mécs László költői estjeivel és a magyar értelmiség szokásos szorgalmas tevékenységével, szervezettségével.

Anyám életének legboldogabb napja volt 1942. július elseje, amikor megszületett első fia, Péter. Erről az érzelmekkel és boldogsággal teli napról még idősebb korában is szívesen mesélt. Aztán megszületett Tamáska, a második fia, és 1945-ben én, Marika. Akkor már sötét felhők tornyosultak az égen. A szovjet hadsereg azzal a ravasz sztálinista szándékkal vonult be Kárpátaljára, hogy a nagy orosz birodalomhoz csatolja szülőföldünket, az ezeréves Magyarország legősibb területét, Kárpátalját. Edvard Benes, Csehszlovákia igencsak

vitatott megítélésű második elnöke volt olyan „ügyes”, hogy átengedje Kárpátalját a szovjeteknek, mely a trianoni békediktátum értelmében 1921-től 1939-ig, majd húsz évig, Csehszlovákia része is volt. Aki tudott, menekült a szélrózsa minden irányába, de főként az anyaországba. Családunk számára is készen álltak a kamionok, de nagyszüleim az oroszok bejövetelét és intézkedéseit csupán ideiglenesnek tekintették. Reménykedtek, hogy három-négy hónap múlva elmennek, és... átveszik helyüket az angolok. (Nagyszüleim, akárcsak az egész Horthy család, meglehetősen „anglomániások” voltak). Pedig volt tapasztalatuk az oroszok gátlástalan furfangjával kapcsolatosan már az első világháború idejéből. Ortutay Ilonka nagymamám mesélte, hogy amikor ők, úgy emlékszem, Kőrösmezőn, valahol a Vereckei hágó közelében laktak, akkor oda mindig a legbátrabb papokat küldték. Télidőben szánkón közlekedtek fákyások kíséretében. Én mindig azt hittem, hogy a farkasoktól féltek (akkoriban még sok medve és farkas járt arrafelé), de később felvilágosított nagyanyám: nem a farkasok, hanem az akkor már ott lézengő orosz szökevények (esetleg felderítők?) miatt helyezték arra a vidékre a legbátrabb embereket. Kár, hogy nem ismerték nagyszüleim a mindenkoron terjeszkedni kívánó nagyhatalmi sovinszta orosz politika alapelvét, mármint azt, hogy ahová Iván beteszi a lábát, onnan nehéz őt kitessékelni. (Lám, nálunk Magyarországon is több mint ötvenöt évig vendégeskedtek „ideiglenesen”). Szóval hiba volt ezt figyelmen kívül hagyni. Családom görög katolikus papjai sem nagyon készülődtek a távozásra, hiszen a „pásztor a nyáját nem hagyja el” jelszóval, maradtak. Arra senki sem gondolt, hogy három-négy hónap alatt teljesen feje tetejére áll a világ. Reménykedtek, hogy az oroszok elmennek. Nem mentek.

A legrosszabb forgatókönyv következett. 1944 októberében a szovjet hadsereg bevonult Kárpátaljára. A magyar férfiakat, előbb a vezető poszton lévőket, majd mindenkit, aki magyar, bebörtönözték, megkínózták, kivégezték, vagy elvitték az Északi-sarkkörön túlra raboskodni. A család, az asszonyok és a gyerekek, férfi támasz nélkül úgyis elpusztulnak! – erre számítottak „a nemes szívű” kommunisták. Nagyapám is az elsők között volt, akit elhurcoltak. Daliás, szép ember volt a nagyapám, mindenki kedvence. Még a pesti nagymama is (mi, gyerekek, így hívtuk édesanyám anyját), aki pedig, hogy úgy mondjam, „nem csípte” az Ortutayakat, különösen nem Ortutay Ilonka nagymamámat, mert büszke és gőgös „úrinőnek” tartotta (nem volt gőgös, de büszkének, elismerem, büszke volt). Szóval még a pesti nagymama is elismerte, hogy az Ortutay nagyapa - ő mondta, mármint a pesti nagymama – talpig úriember. Az volt. Anyámtól, nagyanyámtól, később édes-

apámtól hallottam, hogy 1945-ben jöttek érte. Még pólyában voltam, amikor elfogták. Mielőtt végleg elvitték volna, a kapunál megáldott, szomorúan rám nézett és könnyes szemmel elfordult, amikor kezére tették a bilincset. Négy év után apámmal tették ugyanezt, amikor már egy albérleti lakásból követhettük az eseményeket. (Utolsó normális, emberhez méltó lakhelyünkről, a püspöki palotából, amikor a „legdemokratikusabb” szovjet törvények értelmében betiltották a görög katolikus vallást, az utca kövére tettek ki minket, és minden papi családot, februárban, hideg télidőben. Négyen voltunk testvérek). A ránk vigyázó cseléd lány (ma bébiszitter), Ica, anyám kérésére összegyűjtötte az összes arany ékszer, ami a családban megmaradt és a KGB nyomozók után futott, hogy apámat, legalább elbúcsúzni, elengedjék. Mi gyerekek otthon együtt bömböltünk, sírtunk, látva a bőrkabátos mogorva idegeneket. Sejtettük a rosszat, de nem értettük a szituációt. Mikor jön vissza apu? - faggattuk anyánkat, aki összetörve, rezzenéstelen arccal ült a kályha mellett. - Amikor Ica átadja a dobozt azzal a sok arannyal a bácsiknak - válaszolta gondterhelten anyám. Ica, hűséges segítőnk, aki minden ellenszolgáltatás nélkül maradt mellettünk, sírva, és... üres kézzel jött vissza.

Hét év után láttuk viszont apánkat, nagyapánkat többé soha. Nagyanyám élete végéig várta, nem hitte el, hogy éhen halt. Nagyon erős szerelem fűzte őt nagyapámhoz (külön regényt érdemelne szerelmük története). Csupán üzenetek jöttek, hogy nem bírta, a daliás, szép termetű ember a sok szenvedést, az embertelen rabszolgamunkát, a hideget és az éhezést, és harminckét kilóra fogyva halt éhen Szibériában. Az utolsó hírt róla (mondta, aki hallotta) az Amerika Hangja (The Voice of America) rádió közölte magyarul és angolul. A rádióban hangzott el, hogy mártír nagyapám utolsó kívánsága mégis csak teljesült... A Munkácsi Egyházmegye fő esperesét mégsem úgy kaparták el, mint egy kutyát, hanem úgy temették el, ahogy kívánta. Papi áldással. Mert hát az volt az utolsó kívánsága, hogy pap temesse. S ennek a kívánságának rabtársai mindenképpen eleget akartak tenni. Ám a barakkban, ahol nagyapám is raboskodott, keresztény pap nem akadt egy sem. De volt ott egy rabbi, akit zsidó létére a szovjetek épp azért hurcolták el, mint amiért a többi papot. Nem volt hajlandó istentagadó lenni. Már pedig ezért a szovjet érában 25 év járt halmazati büntetésként. Nagyapám társai viszont úgy ítélték meg, hogy végül a rabbi is pap, és ezért megkérték, búcsúztassa el nagyapámat ősi szokás szerint. A rabbi, áldva legyen érte a neve és emléke, ezt meg is cselekedte, persze nagy titokban, hangzott a *The Voice of America* rádió nagyapámról szóló tudósítása.

Pörögnek előttem gyermekkori emlékeim, a sötét és hősies napok, a hosszú és áldatlan évek. Sok minden maradt emlékezetes gyermeki tudatomban. Például, anyám elkeseredett állapota, amikor egy havas téli napon én húztam el őt egy katonai autó elől, a szánkónkról felborult farakás mellől. Várta, hogy elüssze az autó... Ott akart maradni, mert meg akart halni. De aztán felocsúdott, látva a gyerekeit, hallva könyörgésemet. És most is látom a börtöncella rácsos ablakait és ajtóit, amikor beengedtek apánkhoz a börtönbe elbúcsúzni. Apám vörös szemmel ölelgetett minket, anyám merev arccal állt mellettünk és nyelte könnyeit, de nem sírt. Biztos nagyanyám szavai csengtek a fülében: egy magyar úrinő nem sír. A börtönőr is megrendülten figyelte e családi találkozót. Látom nagyanyám megalázó próbálkozásait a csencselésre, amikor megmaradt vagyontörzset akarta élelemre cserélni, és engem is magával vitt, hogy megalázását jobban elviselje. Nem léphette át a boltban a küszöböt, mint vevő, de a jószívű hentes, látván sétabotját, széket tett az udvarra, így leülhetett. Órák múltán (én már nagyon unatkoztam), eredmény nélkül dobták vissza „bizsuit”, nem kellett. Szegény, a megaláztatáson kívül semmit sem kapott, így aznap nem tudott nekünk semmit sem adni. Éhesek maradtunk. Egyszer valahonnan szerzett kolbászkarikákkal kínált, egy vékony szelet jutott mindenkinek. Az én adagomat egyszerre bekaptam, íze szétterült a számban. Ő rám szólt: úrilány nem ehetsz habzsolva! Figyelmeztető szándékát csak évek múltán értettem meg. Tamás bátyámra is egyszer haragudott meg igazán, amikor a főbédre felszolgált vizes grízt rosszcsont testvérem jól megsózta. Bármennyire éhes voltam, ebéd nélkül maradtam. Tamás jól tudott szórakozni az ilyen csínytevéseken, mint gyerek. Még a morbid csínyektől sem riadt vissza. Egyszer például rám zárta az ajtót abban a szobában, ahol a nagynéném volt felravatalozva, mondván, hogy csak akkor fog kiengedni, ha én, a kisbolond, megfogom a halott nagynéni kezét, mely még meleg. Emlékszem az embertelen sorban állások kegyetlen pillanataira. Egymást taposták, lökdösték az emberek, tekintet nélkül a síró, sívalkodó gyerekekre, akiknek szintén be kellett állni a sorba, hisz csak tíz dekánként osztották a kristálycukrot. Az egyik karácsonyi Szenteste (díszek nem voltak a fán, szaloncukrok sem) is mélyen megmaradt gyermeki tudatomban. Egy magyar népmese-könyvre áhítóztam, ezt kértem reménytelenül a Jézuskától. A bátyám pedig egy egész „bulocskát” (zsemlét) kért, amit nem kell megosztani testvéreivel: ő egyedül eheti meg az egészet. Mindkettőt megkaptuk, nagyon boldog voltam. Emlékszem, mennyire örültem, amikor szeretett Ilonka nagynéném hozott nekem ajándékba egy tíz centis kaucukbát Kijevből, amelyet a kirakatban láttam, és már hetek óta csak róla ábrándoz-

tam. Nem kis lelki traumát okozott bennünk, de főleg anyámban, amikor ki-
rúgtak bennünket az óvodából, az egyetlen helyről, ahol normálisan étkezhet-
tünk és aludhattunk, mert „népellenség” gyerekek voltunk. Egy keleti ukrán
óvónő vett vissza bennünket másfél éves öcsémmel együtt, aki így másfél éve-
sen még nem volt óvodás korú. De ő felvette. A szívére hallgatott, és nem az
előírásokra. A nevére még ma is emlékszem: Márijá Fillipovná volt a neve
ennek az áldott asszonynak. Ötévesként, egyedül jártam az oviba, másfél éves
Jenő testvéremmel. Délutánonként gyakran sírt, amikor lefektették, mert nem
látott és hiányoztam neki. Hogy ne sírjon, Márijá Fillipovna vagy valaki más
mellém fektette a kecskelábú kiságyba. Az eset is bizonyítja, hogy az embere-
ket nem szabad nemzetiségük szerint megítélni: ennek az óvodának az igazga-
tónője keleti ukrán volt, annak az óvodának pedig, amelyikből távoznunk kel-
lett, magyar. És mégis Maria Fillipovna mentette meg az életünket, és nem
pedig az, aki mégis csak a mi fajtánkhoz tartozott. Mennyire igaza volt jó
anyánknak, amikor azt mondta, hogy van jó ember, és rossz ember, nem pedig
orosz, ukrán, magyar, zsidó vagy cigány.

Kisebb javulás akkor állt be kicsi életünkbe, amikor anyánknak a jó em-
berek segítségével, az előkelőbbnél is előkelőbb Ranolder intézetben szerzett
tanári diplomájával, sikerült állást szereznie... takarítónőként... egy fod-
rásüzletben. Gyakran járt késő este haza, mert két műszakban kellett dol-
goznia, és mi nélküle nagyon féltünk a sötét szobában. A hét vagy nyolc éves
Péter bátyánkhoz húzódtunk, mert ő volt a szemünkben a nagyfiú, a tekin-
tély, a „családfő” jó apánk helyett. Különösen a viharok, félelmetes dörgések
idején látta el ezt a szerepet. Felnéztünk rá és utánoztuk. Csupán a Tamással
történt verekedéseitől féltünk, amikor magunk voltunk. Röpködtek a gyer-
tyatartók olykor-olykor, nem voltak ezek a szülői felügyelet nélküli esték
mindig kockázatmentesek. Tamást néha megbüntették, élénk, rossz gyerek
volt. Én mindig sírva könyörögtem és tiltakoztam, hogy ne bántsák! Ő pe-
dig, amikor abbahagyták a verést, röhögni kezdett. Nem tudtam mire vél-
jem... Hol „gyászoltam”, hol pedig értetlenkedtem.

Anyámat hosszú idők után akkor láttam boldognak, amikor egy csoma-
got kapott Budapestről, egy téli kabátot, valamilyen úton-módon. Táncolt,
forgott a kabáttal. Otthonról jött! – kiabálta. Egyszer sem engedték haza a
vasfüggönyön keresztül, még akkor sem, amikor megjött az édesapja ha-
lálhíre. Ő volt a kedvenc lánya, nagyon szerette...

Életben maradásunk feltétele volt az otthon maradt családok összefogása, a
csonkán maradt magyar családok melegsége, segítő közössége (Magyariékat,

Gusztai néniéket stb. említeném). Erre nagyon jól emlékszem. Mindig az kapta a szalonna héját (húsáról nem lehetett szó), aki nagyon beteg volt. Ez történt egyszer Tamás öcsémmel is, amikor a tüdejét megtámadta a kór. Ámbár nem sokat betegeskedtünk, talán mert mindig kint játszottunk a szabadban, „utca-gyerekek” voltunk, és megszoktuk, hogy mindig éhesek vagyunk... Én gyakran ábrándoztam egy szép piros almáról, amelyet a szomszédban élő barátnóm kezében láttam... télen. Nekünk ez elképzelhetetlenül nagy luxus volt, de neki nem, mert az apja főügyész volt. Abszurd, de ő volt a legjobb barátnóm: egy politikai fogoly lányának és egy sztálinista ügyész gyermekének a barátsága. Az ismeretség még ma is él.

Filmszerűen peregetek szemem előtt az események gondolataimban a vonaton ülve és anyámtól búcsúzva. Életünk boldogabb fordulópontja akkor következett be, amikor apámat hét évi fogság után hazaengedték a Gulágról. Fizikailag megtörve, de lelkileg épen tért haza. Egy év után megszületet Csaba öcsém, a család kedvence. Szegénységünk nem változott, mert apám még fizikai munkát is nehezen kapott. Gyakran mondta, hogy a gyerekek éhezését fájdalmasabb nézni, mint a Gulágon rabszolgamunkát végezni. A tehetetlenség nagyon kínozta. De akkor nem csak Szibéria volt koncentrációs tábor, hanem bizony az egész hatalmas birodalom is, melyet villamos árammal töltött szöges drót zárt el a külvilágtól.

Vajon mindebben a gyermekkori pokolban boldog volt-e néha az anyám? Amikor gyermekei megszülettek és apám hazatért, igen. Nehéz fizikai munkája mellett is mindig tanult, művelte magát. Nem tehetett mást, ez volt az igénye. A szovjet „kommunálkákban” (társbérletben) rendkívül sokat szenvedett az ottani lakótársak igénytelensége miatt. Koszosak voltak. Anyám hajnalban kelt, hogy a lakók által közösen használt mosdót és a vécét kitisztíthassa, és tisztán használhassa, a konyhában kitakarítson. A higiénia csupán addig tartott, amíg a társbérlelők be nem tették a lábukat a közös helyiségekbe. A közös konyhában lógtak a kötélre kifeszített vizes ruhák (térdig érő női bugyik) a leveles fazekak fölött. Emlékszem gyakran rájuk szolt: ha már Istenben nem hisznek, akkor Leninnek tegyenek fogadalmat, hogy tisztaságra törekszenek! Borzalmas volt látni, milyen küzdelmekben teltek hétköznapijai. Egyszer megígérték nekünk a fentebb már említett „nagy” Ortutay Gyula közbenjárására (aki rendes ember lévén, lám, nem felejtette el, hogy azért tartozik nagyapámnak ezzel, azzal, és elment az *obkomba* kilincselni érdeklünkben), hogy mint nagycsaládosok lakást kapunk. A helyi fejesek, hogy a kedvébe járjanak az illusztris magyarországi vendégnek, persze mindent megígérték. Anyámmal madarat

lehetet fogatni. „Füüdőszobánk lesz!” – kiabálta boldogan. Aztán mégsem lett belőle semmi. Megüzenték: „Fasiszta családnak nem jár lakás”...

Sokat olvasott, talán a valóságtól való menekülési vágya is hajtotta... Kívülről ismerte a turisztikai könyveket (gondolatban utazta be a világot), az operakalauzokat. A rejtvényeket, bármilyen nehéz is volt valamelyik, pillanatok alatt megfejtette. Egyetlen szellemi szenvedélye volt: a könyvek és a Füles rejtvényűjság. Mindent olvasott, mindent tudott, minket is igényességre nevelt. Nagyon szeretett kirándulni, utazni (ez a vágya kevésbé teljesült), minden kis útért, nyaralásért rendkívül hálás volt. Abban az időben nem vihettük külföldre, nem volt útlevelünk, sem pénzünk. Nagyon szerettem volna ezt neki megadni, de mire megadhattam volna, már nem tudott vele élni. Nagyon fáj ez nekem. Élvezte a vizet, a Velencei tavat, a Balatont, a fehérvár-csurgói mesterseges tavat, ahová végül is nem mártózhatott meg egy számomra fájó emlék miatt. A természetben, a virágok, növények között, gyermekei, unokái körében láttam őt csak boldognak. Mindenkinék jót akart, mindenkin segített, erején felül is, végkimerülésig...

A bátyámat, Pétert szerette a legjobban. Talán azért is, mert amikor született, még felhőtlenül boldog volt. Ezért sebeztek meg olyan mélyen testvérem felelőtlenül vétkes döntései, végtelenül helytelen, valószínűleg a szovjet hadseregben töltött katonaevei alatt szerzett, jó anyám kifejezésével élve „nyikhaj” természete és életfelfogása, melyet anyám még térden állva sem tudott megváltoztatni. Nem anyám szavára, hanem a sátánéra hallgatott akkor a testvérem. Pedig szellemileg ő volt a legokosabb, a legolvasottabb közöttünk. Az iskolában a tanárok követendő példaként emlegették. Ám a tragédia, amit egy mélyen érző és szerető anya előrelátott, sajnos bekövetkezett. Fájó emlékként él bennem hármas találkozásunk az ungvári hídon. Két év után futottak össze anyámmal véletlenül. A bátyám megállt, ledöbbsent, mert észrevett engem is, akit több éve nem látott. Szomorú, büntudattal teli találkozás lehetett ez neki. Aztán jött a felületes emberismeret és felelőtlen magatartás, a kötetlen szenvedélyek szabadra engedésének várható következménye, amely majdnem életébe került. Egy étteremben a harmadik emeletről egy csukott ablakon keresztül dobták ki a testvéremet feleségének gengszterhajlamú „jó” barátai. Csak futballkapus technikájának és ösztönének köszönhetette, hogy nem törte ki a nyakát az után, hogy több emberkézzel meglendített teste a kitört ablaküvegen keresztül kirepülve elterült a földön. Véresen, szinte eszméletlenül került a kórházba. A szüleim állították talpra és húzták ki betegségéből, depressziójából. A rokonok pedig szervezték magyarországi kitelepedésének és a fiával való együttélé-

sének feltételeit. De ez életünknek egy másik szakasza, amelyről itt és most nem akarok beszélni. Talán majd egyszer, máskor. Most inkább visszatérek az anyámmal kapcsolatos emlékeimhez...

Apám halála után anyámnak sikerült hazatelepülnie Magyarországra, ahová annyira vágyott. Nyíregyházán vett magának lakást, amelyet végrendeletében a legkisebb fiának, a Gulág utáni időszakban született Csabának szánt. Ez a szándéka azonban a testvérek (vagy inkább, mondjuk, a háttérben mesterkedő feleségek) értetlenségével találkozott. Anyám örült az új otthonának, de amikor csak alkalmá adódott, vissza- visszalátogatott az anyai bánatot és nyomort okozó, akkor már ukrán Kárpátaljára, hisz férje, anyósa, sok-sok ismerőse ott volt eltemetve. Ahányszor csak felmentem a nyíregyházi otthonába, mindig megakadt a szemem a vízzel teli fürdőkádon. Kényszerszokás volt ez tulajdonképpen, hiszen Ungváron sohasem lehetett tudni, mikor zárják el a vízcsapot, ezért anyám mindig telefolyatta a kádat. Emlékszem, apám temetésén is ez történt. Nem volt víz a lakásban, a mosdóhelyiségekben. Nem szeretném részletesen ecsetelni, hová jártak „megkönnyebbülni” a Magyarországról és külföldről összesereglett püspök atyák és egyéb főrangú urak.

Nyíregyházán anyámat naponta látogatta valaki, főként Jenci öcsém gondoskodott róla, mert ő is ebben a városban él. Az unokák is gyakran elmentek hozzá. Mindig valami finomsággal várta őket. A családja körében boldog volt. Az unokái közül mindenkiért rajongott, de a legjobban Gabikát és Andrást szerette. Hasonló természetűek – mondta. Hozzám, Budapestre ritkábban jött, hiszen új otthona lett Nyíregyházán. Lakását is az ungvárihoz hasonlóan rendeztük be. Emlékszem, amikor az állomáson búcsúztunk, azt mondta: csak májusban látogatlak meg benneteket, kislányom, amikor virágzik a hárs, a születésnapodon. Mindig elfogadtam döntését, sohasem kellett bizonyítanom, mennyire szeretem, és hogy mindig várom. Hiszen ő volt az, aki a legnehezebb moszkvai időszakomban is arra biztatott, folytassam az egyetemet, bármennyire nehéz a harminc fokos hidegben dolgozni, tanulni, gyereket nevelni. Bízott bennem, ez segített. Ahogy ezt kimondta, erőm megsokszorozódott, már tudtam, nem adom fel! Az is jól esett, hogy családi ügyek intézésében is mindig rám számított. Te vagy az, aki a többieket is kihozza, akár egy kis faluba is, de Magyarországra! Nagy felelősség volt! (Azért voltak véleménykülönbségeink, de ő szent volt az én szememben). Talán többet foglalkoztam volna a saját magánéletem rendezésével, ha ez a tudat nem nyomja állandóan a vállamat. Nem panaszként mondom, mert nagyon szeretek nehéz helyzetbe jutó embereken segíteni, így szocializálódtam. Nekem az ilyen siker adja az örömet és életem értelmét...

– Szóval – május, mondtam! Ám még március tíz előtt megszólalt a telefonom: Szeretnék korábban menni, Gabika születésnapjára, április elsejére! De már tizenötödikén is ott lehetek, ha gondold! – mondta. Örömmel várunk! – válaszoltam. Aztán három nap múlva, Jenő öcsém szomorú hangja térített magamhoz: anyu kórházba került, még nem tudjuk, miért, magas láza van... Éppen Vizi Szilveszter professzornál voltam interjúkészítés céljából. Megkértem, hívja fel a nyíregyházi kórházat, nyugtalanít anyám rejtélyes betegsége, nem tudok addig kérdezni, indiszponált vagyok. Azonnal hívta a kollégáit, kihangosította a készüléket. Én félig ájultan hallgatom. Nincs mentség, hallom. Hazafelé beugrom a Ferencziek téri templomba imádkozni. A ferences pap a pillangó átváltozásáról tart szentbeszédet. Szimbolikus történetnek találom. Valahogy szédülve hazatántorgok. Készülünk a lányommal Nyíregyházára, de egy telefonhívás megállít: borzalmas hír, anyánk meghalt! Nem tudom felfogni, amit hallok! Ilyen hirtelen! El sem tudtam búcsúzni tőle! Mindig azért imádkozott a Jóistenhez, hogy ne húzza a haldoklását, hogy ne legyen egyik gyermekének sem a terhére. Kívánsága teljesült! Még akkor sem akart senkinek rosszat, kellemetlenséget... Csak arra emlékszem, hogy a lányommal átöleltük egymást és hangosan zokogtunk. Nem csak lelki, fizikai fájdalmat is éreztem, mintha a testemből vágtak volna ki valamit. Ez az érzés megisméltődött Nyíregyházán, a búcsúztatásán, a temetésén. Talán azért kínozott annyira, mert nem láttam őt közvetlen halála előtt, nem voltam mellette. Nem mondhattam el neki, hogy mi jók leszünk, szerető testvérek, szerető család maradunk. Összetartunk és megpróbálunk azokról a szenvedélyekről, bűnös vágyakról lemondani, amelyektől ő mindig annyira óvott bennünket. Segítjük, óvjuk egymást, ahogy ezt ő tette... Az öcsémet százszor kikérdeztem mellette töltött utolsó perceiről. Hogy viselkedett, voltak-e fájdalmai, miről beszélt? Csak nézett, mondta az öcsém. Be akarta fogni az egész látványt, mindenkit, akit látott. Engem és a lányomat nem láthatott maga mellett. Pedig biztosan ezt akarta...

Talán akkor az állomáson megéreztem, hogy utoljára látom, azért jöttek elő a vonaton az emlékek, és azért nem tudtam búcsúzó szemérről levenni tekintetemet. Ha arra utazom, most is odapillantok, ahol ő állt, szerényen, szeretetét felénk sugározva. A háttér ugyanaz, csak az ő kedves arcát nem látom többé... Sokat adnék azért, ha még egyszer átölelhetném, és azt mondhatnám neki: anyám, ne sirasd fiaidat, gyermekeidet, unokáidat. Jól vagyunk, és nem felejtünk! Isten fénye sugározza be örökké emlékedet!

Budapest, 2014. augusztus 1.
Ortutay Anna születésnapján

CSEH SÁNDOR

AKÁCFÁK ALATT (17.)

A hernyóirtásnak a Laci szerint kétféle haszna volt. Az egyik az, hogy elpusztultak a hernyók a gyümölcsösökben, a másik pedig az, hogy a gépesített permetező csoportnak a vezetője egy Kálmán nevű fiatalember volt, akit Badalóban Bogárosnak hívtak. Ez a Bogáros udvarolni kezdett az ő Sáríka nővérenek, így ismeretségbe került vele, és hamarosan jó barátok lettek. Kálmántól sokat lehetett tanulni. Kitűnően rajzolt, tájképeket is festett, és mivel ő maga is futballista volt, nagyon is értett a játékhöz. Lacit még elméleti oktatásban is részesítette. Arra a kérdésre, hogy lehetne ő nagyon híres futballista, a Bogaras azt mondta: „A pályán nem csak a labdát kell nézni, de látni is kell a játékosársakat. Legyél gyors és leleményes. Jobbról, balról egyformán lőni, pontosan fejelni, soha ne légy önző, a gólpassz is lehet olyan öröm, mint a góllövés, és legyél sportszerű, ne játssz durván!” Ha ezeket megfogadod, akkor új csillag lehetsz a labdarúgás egén. Lacinak tetszettek ezek a feltételek, úgy érezte, nem is olyan sok ez az elvárás, és ezek a dolgok nála már régebben fejlődő stádiumban vannak. Semmi sem lehetetlen tehát, őbelőle még akár egy Hidegkuti, sőt akár egy Puskás is lehet. Kálmán még azt is elmondta, hogy Puskás nem volt kopasz. Ezért Laci megfogadta, ha majd ott lesz az ideje, neki is hosszú haja lesz, és ő is hátra fésüli majd. Mint kiderült, Kálmán ott volt 1956 októberében Budapesten, mint odavezényelt szovjet katona, de a harcokban nem vett részt. Amikor az apjával erről beszélgettek, Laci csak annyit jegyzett meg belőle, hogy: a golyók azért úgy potyogtak körülöttük is, mint a borsók. De ez a Bogáros vadászember is volt, s megígérte Lacinak, hogy egyszer őt is elviszi magával egy vadászatra. Hát nem tiszta főnyeremény ez a fiatalember?

A vakáció kezdete óta Lacinak minden napja, sőt, minden órája egy-egy fontos, rendkívüli eseményt tartalmazott. Reggelente a bicikli kormányára akasztotta a két paszulyzszedő kosarat, és félóra múlva hozta is őket vissza friss csorbókával vagy parajokkal megtömve, hogy a két hízó örökké éhes, feneketlen gyomra megteljen velük. Aztán majdnem minden nap ott volt a sok szenvedéssel járó kenyérvásárlás, amit már a pokolba kívánt. Amikor ezek megvoltak, már csak arra kellett vigyázni, hogy ne legyen többé szem előtt, nagyon gyorsan eltűnt anyja szeme elől, és a kalandok, játékok színhelyéről csak korgó gyomra zavarta

haza. Pedig kapott ajándékba egy könyvet is, hogy néha otthon ülésre késztessek, de ez sem segített sokat, mert úgy vélte, a vakáció egy gyorsan fogyatkozó és ritkán ismétlődő csodálatos dolog, és bolond, aki ilyenkor egy helyben ülve olvas, s nem tombolja ki magát úgy istenigazán. Így gondolkodott, pedig azt az ifjúsági regényt, A Pál utcai fiúkat nagyon jónak találta. Ennek ellenére az olvasást kissé hanyagolta, inkább az esős napokra tartogatta, éppúgy, mint a naplóírást. Az egyik este, amikor tetőtől talpig megmosakodott, és a frissen leütött lábujjait bepólyálták a nővérei, eszébe jutott a titkos napló. Történt sok minden, mióta utoljára írt belé, ezért döntött, hogy amíg az apja a Szabad Európa rádió erősen zavart adásából kiszűr néhány értelmes gondolatot, addig ő a naplójában megörökíti a feledhetetlen pillanatok. Néhány perc gondolkodás és tollszárárgás után a tintába mártotta a tollát, és hozzáfogott a titkos íráshoz:

„1959. június 17. Már több, mint egy hónapja nem írok, mert nem érek rá. Egész nap van mit csinálni, este meg már fáradt vagyok. Már mindenki lefeküdt, elmúlt az esti mese is a rádióban, apa a híreket hallgatja. Már nem csak úszni, de táncolni is tudok. A nővéreim azt mondják, falábú vagyok, azok csak a focira jók, de ez nem is igaz. Már voltam bálban is, és táncoltam Elzával is. Feri a Kisorossal táncolt, de mi nem kértük fel. Majd felkér ő minket úgyis szeptemberben. Apával horgászni voltunk, de még békát sem fogtunk. Dugóval lovagolni akartunk, de a ló mindkettőnket ledobott. Még most is röhögünk rajta. Erről írok majd egy vidám verset. Kecskés Bélával szoktam néha beszélgetni. Ő nem tud futballozni, mert fáj a lába, de sok verset ír. Már hallott a találmányaimról is, nem tudom, kitől. Azt mondja, soha ne adjam fel, a sikerért szenvedni kell. Legutóbb a sárkány miatt szenvedtem. A töltésen háborút rendeztünk. Nagyon izgalmas volt. Dugót kétszer meglőttük, egyszer eltemettük, és az anyját megijesztettük. A múltkor a halállal néztünk farkaszemet Dugóval, amikor Mihályt, a nagy fekete bikát felidegesítettük. Mi ketten nem félünk semmitől. A kutyák szétlépték a pioníryakkendőt, úgyhogy Erzsike hiába fogja keresni. Jó volna még csinálni valamilyen bátorságpróbákat. Apa ilyeneket nem csinált kiskorában, ő csak a Deákné-féle vásznat szokta emlegetni. Én meg azt mondom, amit Petőfi mondott: „Ha férfi vagy, légy férfi!” Szombaton nagyon nagy meccs lesz. Jó volna győzni. Jön az Alvég! Már tudom, hogy legyek nagy futballista. Kálmán elmondta. Megint kinőtt egy fogam.”

A titkos naplóban ismét szaporodtak hát a titkos sorok. Laci elégedetten nyújtózt egyet lefekvés előtt, de elaludni sokáig nem tudott. Gondolatait a közeledő meccs foglalta le, és a még előtte álló sok örömet, izgalmat és kalandot tartogató vakáció.

A mérkőzés napján, szombat reggel, Laci korán kelt. Nagyon szófogadó, segítőkész akart lenni, ezért mindenkitől megkérdezte a családban, van-e szükség az ő munkájára. Marika nővérenek segített kirázni a pokrócokat. Igaz, ennek az lett a vége, hogy Marika megkergette a seprűvel, mert Laci a lingárságban nem ismert határokat. A délelőtti edzésbe beletartoztak a kapura rúgások, a fejelések, aztán fürdés és úszás a Cigánygödörben. A többiek is készültek a nagy eseményre, a teheneket oda hajtották legelni, ahol közben a labdát is lehetett rugdosni. A tét nagy volt. Sikerélmény és önbizalomszerzés, bizonyítás és győzelmi vágy, ez volt az Alvég elleni mérkőzés célja. Egy órával a kezdés előtt mindenkinek jelen kellett lenni a Soralján. Mózsi kinevezte Dugót futárnak, hogy figyelje meg, mivel foglalkoznak az alvégiek. Dugó jelentette is, hogy az Alvég nagyon komolyan veszi a találkozót, nagy ott a tömörülés, és még felnőtteket is látott közöttük, akik bizonyára tanácsokat osztogattak. A felnőtt közönség már gyülekezett a Felvégen is. Tanácsokban itt sem volt hiány.

– Csak nyugodtan, csak nyugodtan – mondta Elek. – Ne sokat cselezzenek, inkább passzoljatok többet. Embert fogjatok, ne hagyjátok üköt a labdához érni. Ketten feszít legyetek az Alvég kapuja előtt, a többiek védekezzenek, meg támadjanak.

– Én meg azt mondom nektek – tanácsolta Elemér –, Szicskura valaki ragadjon rá, mint a kosz. Ha azt a fíjót megfogjátok, végük van nekijek!

Az út közepén döcögve közeledett egy autó. Kerekei nagyokat süllyedtek és emelkedtek a mély gödrökben, s olyannak látszott, mint egy hajó a viharos tengeren. Laci már messziről megismerte, és azt hitte, menten elájul. A kenyeres autó volt az. Mindig attól félt, valami közbejön, valami megzavarja az ő várva várt mérkőzését, amelyhez hasonló nem sokszor van egy életben, és íme, amitől félt, be is következett. Jól tudta, hogy „kenyeres” nap van a Koperában, és otthon fogytán van a kenyér. Most mi lesz? A kenyérsorba nem állott be, abban reménykedve, hogy az autó csak a meccs után jön. Könnyen ki lehet számolni, mire a rakodómunkás behordja a „buhánkákat”, és bent aláírják a papírokat, megisszák az áldomást, beletelik egy fél óra. Ha valaki a sor végéről indul, az egész testi erejét latba vetve sem tudja úgy előrenyomni az előtte lévőket, hogy egy órán belül hozzájusson a két feketéjéhez, ha egyáltalán jut neki. Laci a csapatkapitányhoz fordult kétségbeesésében.

– Te, Pityu! Baj van. Kenyérért kell mennem. Nem tudok játszani. Az én meccsemnek fuccs, ha nem találunk ki valamit.

– Az nem lehet, hogy ne játsszál, inkább kenyeret ne vegyél! – mondta Pityu. – Még van majdnem egy óra hossza a kezdésig, addig valahogy vedd

meg azt a kenyeret. Hívjad magaddal Dugót, hátha ketten sikerül, de nekem pont hatkor mind a ketten itt lenni!

Pityu is jól tudta, a minden hájjal megkent Dugóval fufangban, ravasz-ságban nem lehet versenyezni. Lehet, hogy a más kedvéért nem, de Dugó Laciért bármire képes volt, még arra a nagy áldozatra is, hogy így talán ő is lekési a nagy meccset. Most megvakarta a fejét, kinyomta a hasát, gondolkodott, aztán így szólt:

– Na, eridj a Koperához fele, mindjárt ott leszek én is.

Pár perc múlva meg is jelent egy fehér ronggyal bekötözött lábbal, görbebottal a kezében.

– Mi lett veled? – Kérdezte Laci megijedve.

Dugó kacsintott egyet.

– Beleléptem egy szegbe.

– Az a piros meg mi? Vér?

– Hipermangán. – Kacsintott Dugó még egyet.

Minden világos volt, mint a nap. A terv ravasz volt, de hasznos, s amikor a kenyérsztás megkezdődött, Dugó akcióba lépett. Fájdalmas arccal odasántikált az ajtóhoz, ahol már javában dolgoztak az izmos mellek, a domború hasak és könyökök a kedves vásárlók gyorsabb előrejutását segítendő.

– Tessék engem soron kívül beereszteni – esedezett Dugó. Szegény fájós lábú kisfiú vagyok. A mamámnak kéne a kenyér, de nem bír az se jární, mán ü öreg.

Nagyböndöt nem könnyen lehetett becsapni, meg aztán ismerte már Dugót, mint a rossz pénzt.

– Ha! – mondta. – Jobban fáj nekem a lábam, mint a tiéd! Gyanús vagyok te nekem.

Tilka nénye tódította.

– A hát! Ezek mindenre képesek, nem lehet tudni, mi lakozik benne, la! Voltak azonban jobb hangok is.

– Eresszék már be, eggyel se több, se kevesebb. Kicsi is, nem ver meg a Jó Isten.

Már-már úgy látszott, bejön a csel, de ott volt a közelben a Dittó Ember is.

– Na idefigyelj, komám! – Szólt Dugóhoz a pálinkától fátyolos szemekkel. – Én beengedlek, ha megfelelsz nekem egy kérdésre. Mondd meg nekem te azt: Szerbusz, ötcse! Öt török, öt görög hány ember?

Dugó gyorsan válaszolt.

– Tíz.

– Nem annyi! – mondta a Dittó Ember. Amíg meg nem mondd nekem, hogy mennyi, addig te itt nem megyel be.

Dugó tudomásul vette a tényállást, és szomorúan odabicegett Lacihoz a sor végére.

– Baj van – mondta –, nem vették be. Gabi bátyám beengedne, valamilyen találós kérdést mondott, de nem találtam ki. Én pég kiszámoltam, hogy öt török meg öt görög, az tíz, oszt mégis azt mondta, hogy nem.

Lacinak felcsillant a szeme.

– Én ismerem ezt. Eridj, mondd meg neki, hogy harmincöt.

– Hogy-hogy?

– Ezzel most ne törődj, majd elmondom.

Dugó most már gyorsabban sántikált.

– Mán tudom! – Kiáltotta. – Harmincöt.

– Emmá mingyá más – mondta elismerően a Dittó Ember. Parancsoljon, uram! – És a vállánál fogva betolta Dugót a kenyeres asztalhoz.

A meccs meg volt mentve. A két meleg fekete kenyér csak úgy ontotta a kombinzsír szagát. Laci jól ismerte ezt a szagot. Ez volt a megalázottság, a durvaság fölötti „győzelem” szaga. Dugónak tört belőle egy darabot, mert látta a szemén, hogy kívánja. Ő is evett belőle, mert izgalmában megéhezett.

Kis idő múlva megérkezett az alvégi csapat lelkes szurkolókkal a nyomukban. A két csapat megkezdte az egyeztetést, és a következő szabályokban állapodtak meg: A játékvezető Hermus lesz, de egy másik alvéGINEK IS LESZ beleszólása, mint segéd. Szöglet Rúgás nem lesz, helyette három „kórner” tizenegyessel büntetendő, a kerítések mellett nem lesz oldalvonal, a másik oldalon pedig az árok jelenti a taccsot. Lesszabály nincs. Egy csapat nyolc mezőnyjátékosból és kapusból állhat. A kétszer huszonöt perces játékidő alatt három csere lehetséges, de csak „igazolt” játékosokkal. Mivel egyeseknek volt cipőjük, a többségnek nem, úgy határoztak, a meccs mezítláb lesz lebonyolítva, mégpedig az ingesek az ingnélküliek ellen fognak játszani. A felvégi ingnélküli csapatban Fonosz és Pali voltak a legjobb góllövők, így ők lettek az előretolt csatárok. A középpálya jobb és bal oldalát Laci és Pityu foglalta el. A többiek a védelmet képezték, de egy-egy gólhelyzetnél majd ők is zúdulnak előre, mint a sáskák. Ilyenkor Szicsku azt szokta mondogatni: Sokan vagytok, mint az oroszok.

Az Alvég nagyon erőszakosan kezdett az első percekben, de a rohamot Gusztiek és Dugóék visszaverték. Az ellenfél játékosai közül a földön maradtak ketten, de szabadrúgás nem következett. Aztán Mózsai bütyökkel meg-rúgott labdáját Fonosz kapta és Palinak továbbította, aki fordulásból lőtt. A gumilabda egy védő térdén megpattant, és átgurult a gólvonalon. Ezzel 1:0

lett. Nem sokáig örülhettek a gólnak, mert pár perc múlva Guszti kaparintotta meg a labdát egy alvégi csatártól, de sajnos elfelejtett megfordulni, így aztán a saját kapujába kaparta. A szépszámú közönség lelkesen követte az eseményeket. Aki csak otthon tartózkodott, kitódult az utcára. A tanító úr és Elek egymás mellett álltak, és hangos kiáltásokkal biztatták a Felvég fiai. Vén Bajusz egy hokedlit hozott ki magának az alapvonalhoz, mert a kerítés melletti lóca a pálya része lett. Izgalmában hol a pipájával hadonászott, hol a bajuszát tépte, és addig-meddig fészkelődött a reves lábú öreg hokedlin, míg összetört alatta, s az öreg a földre esett. Ezzel még a játékevezető figyelmét elvonta a játékról, pedig Mózsi és Pityu, az örök ellenlábások, éppen akkor osztottak ki egymásnak egy-egy pofot. Az úton megálltak a szekerek és az autók. Nagy volt az érdeklődés, és az volt az általános vélemény, hogy ez a pulya még izgalmasabb meccset játszik, mint a nagycsapat, s ezekből oszt lesz egy jó válogatottnak, ha felnőnek.

Szicsku kiemelkedően jól játszott az Alvég csapatában. Sovány lábaival mesterien kezelte a labdát. Cseleivel két-három védőn is túljutott, míg Dugó úgy állította meg, hogy egyszerűen ráhasalt a lábára. A második féldőben 5:4-re vezetett az Alvég, amikor az ellenfél Mózsi és Pityu veszekedését kihasználva ismét gólt szerzett. A 6:4-es állásnál Mózsit lecserélték, s ha nem akartak kikapni, taktikát kellett változtatni. Most már Laci és Guszti is a csatársort erősítette. Ennek lett is eredménye, mert Guszti hamarosan jóvá tette a hibáját, és egy nagy tumultus középpontjában, amely csak neki kedvezett, bekapart egy szépítő gólt. Hermus játékevezető jelezte, már csak egy perc van hátra, se több, se kevesebb. Az alvégi szurkolók ujjongtak. A felvégiek kitartásra biztatták a csapatot.

– Ne adjátok fel! – Kiabálták. – Támadjatok, még a kapus is. Nyomjátok üköt! Hajrá, Felvég!

Nagy nyomás nehezedett az Alvég kapujára, és kénytelenek voltak szabálytalankodni. Sor került a mérkőzés sokadik és utolsó szabadrúgására. Lacinak lángvörös volt az arca, és az egész teste verejtékben úszott a rengeteg futástól. Felállott az alvégi sorfal a kapuja előtt, és azt vette észre, hogy a bal sarkot sem a kapus, sem a sorfal nem védi, s nyitva áll egy labdaszélességnyi rés. Amíg Paliék azon vitatkoztak, hogy kire bízzák a sorsdöntő szabadrúgás elvégzését, Laci határozottan kijelentette, ezt csakis ő rúghatja, mert úgy érzi, ezt őrá bízta az Isten.

– Így görbüljek meg – bizonygatta a mutatójúját begörbítve –, ha én ezt nem rúgom be.

A többiek nem figyeltek rá, de Pityu és Pali igen.

– Biztos vagy benne? – kérdezték.

– Ez millió százalék! – Válaszolt Laci meggyőződéssel.

– Jó, akkor te rúgod, de úgy tudd meg, hogy mindenki rád figyel. Ha berúgod, megmented a Felvég becsületét. Ez nagyon fontos.

A labdányi rés közben hol szűkült, hol szélesedett, de azért még megvolt. Hermus sípolt, és Laci dobogó szívvel nekifutott a labdának. A rúgás pillanatában cselesen megtorpant, és keményen belsővel, ahogyan azt a Bogárostól tanulta, elrúgta a labdát, pontosan a sorfalban álló szélső fiú lába mellett. Tudta jól, ha minél közelebb suhan el a lövés a láb mellett, annál biztosabb a gól. A terve sikerült. A labda éppen csak befért a kapufa mellett, és mint a villám vágódott a gólvonalon túlra.

– Gól! Gól! – Ordította a szurkolótábor.

A tanító úr büszkén nézett körbe, hogy látta-e mindenki, mit művelt az ő fia. Laci a mennyekben járt, de az ellenfél reklamált. A kapuban ugyanis háló nem volt, s ők úgy látták, hogy a lövés mellé ment. Végül a játékvezető, a segédje és még több „tanú” is bebizonyította az aranyat érő gólt, ami megmentette a Felvéget a szégyentől. A döntetlen egy olyan jó csapattal szemben, mint az alvégi válogatott egy jó eredménynek számított. Mindenki egyetértett abban, hogy a játék volt a lényeg, ami izgalmas és lendületes volt elejétől a végéig, s a visszavágót szeptember elseje előtt meg kell rendezni. A futballisták egy óriási élménnyel lettek gazdagabbak. A horzolások, a kék foltok, a vérző lábujjak nem számítottak. Ezekről az edzett fiúk csak olyan formában vettek tudomást, hogy egymás sebéit nézegették, és az volt a legbüszkébb, akinek nagyobb volt a sérülése.

Még a televízió megjelenése előtt előtérbe került még egy csodálatos „vívmánya” a műszaki haladásnak, amit a Sztalinyertya mintájára Hruscsovlámpásnak kezdtek nevezni a szellemeskedésre mindig kapható vénasszonyok. Ez a nem is olyan haszontalan szerkezet a petróleumfőző volt. A falusiak közül sokan visolyogtak tőle a bűdössége miatt, de nyáron, amikor a spar melegétől olykor ötven fok is volt a konyhában, ez a jószág igenis hasznos és takarékos főzőalkalmatosságnak számított. A nyári konyhában aranyat ért még télen is, mert nem kellett a disznónak szánt moslékot bevinni a házba, hogy megmelegítsék. A tanítóné asszonynak is volt ilyen főzője, amelyen a nyári konyhának kinevezett, falvédópapírokkal bélelt deszkakamrában főzte az egyszerű ételeket, sok tüzelőfát megtal-

karítva vele. A petróleum olcsó volt. Voltak „petrós” napok is a faluban, egy héten egyszer, amikor is Laci és az apja kannákkal felszerelve járt tüzelőt vételezni, s egy hosszúnyelű réz merődénnel Irénke nénje, a boltos felesége szolgálta ki a sorban állókat.

Egy ilyen „petrós” napon találkozott az utcán Laci és az apja Kecskés Bélával, a könyvtáros költővel. Béla érdeklődött Marika felől, aztán Lacihoz fordult.

– Mikor jössz már el a könyvtárba? Tudnék ajánlani pár neked való könyvet. Gyere el, nem bánod meg!

– Eddig sok dolgom volt – szabadkozott Laci –, de hát nem tehetek én róla, hogy Paliék meg Dugóék feszt fütyülnek, hogy menjek. Mondjam nekik, hogy nem megyek, amikor muszáj?

Kecskés csak nagy nehezen tudta visszafojtani a nevetést.

– Na, jól van! – Mondta. – Majd, ha egyszer éppen nem fütyölnek, akkor szökjél el tőlük.

Másnap délutánig senki sem fütyült. Palinak a szomszédból hallotta ugyan a párizsi nyárról szóló dalát az istálló ganézása közben, de azután csend lett. A többiekbe is beleköltözött valami búbánat, mert sem füty, sem kiáltás, de még kutyavakkantás sem hangzott a Soralján. Nagyon fülledt volt a levegő. Vén Bajusz is és a tanító úr is vihart jósolt, a fecskék alacsonyan szárnyaltak. Laci úgy vélte, most van itt annak az ideje, hogy időt szakítson egy kis művelődésre, és elsétált a hajdani paplakba, ahol a falusi könyvtár működött Béla vezetésével. Béla mosolyogva fogadta.

– Tudtam, hogy eljössz. Nézd csak, nemrég kapott a könyvtár jó ifjúsági könyveket. Válogass közülük! Itt van például a „Timur és csapata”.

– Azt már olvastam. – Mondta Laci. – Kötelező iskolai olvasmány volt.

– Indiánkönyveket olvastál már? – Kérdezte a könyvtáros. – Ezek is jó könyvek.

Laci mintha nem is hallotta volna ezt, mert megakadt a szeme egy könyvön. „Háború és béke”, ez volt a címe.

– Ez a vastag könyv jó háborús? – Kérdezte.

– Arról is szól – válaszolt mosolyogva Kecskés –, de ez még nem neked való. Itt van például a „Tom Sawyer kalandjai”. Ez például neked való.

Laci is úgy gondolta, ennek a könyvnek jónak kell lenni, mert még a címe is kalandokat említ. Tovább keresgélve a polcokon talált egy könyvet, amelynek a fedőlapja is izgalmas volt már, mert egy tengeralttjárót látott rajta. Olvassa: „Jules Verne: Nemo kapitány”.

– Ezt a kapitányost is elvinném. Lehet kettőt?

– Persze, hogy lehet, bár a „Nemo kapitány” egy kicsit idősebbeknek lenne az olvasmánya, de azért nem akarlak lebeszélni róla.

Laci érzett valamilyen fantáziát ezzel a tengeralattjáróval kapcsolatban, és egy pillanatra máris egy újabb tudományos kísérletnek a terve villant fel előtte.

– Akkor elviszem a kalandost, meg a kapitányost. – Jelentette ki Laci.

Indult is volna hazafelé, de megérkezett a zivatar. Valóságos felhőszakadás jött, hatalmas széllel, így aztán kénytelen volt leülni az asztalhoz, és belelapozott a könyvekbe. Béla egy darabig nézte a fiút, majd kíváncsian megkérdezte:

– Aztán melyiket fogod először olvasni?

– Most olvasom a „A Pál utcai fiúk”-at – válaszolta Laci. – Ha azt kiolvasom, akkor nyilat húzok, és úgy döntöm el.

Az ítéletidő váratlanul véget ért, gyönyörűen kisütött a nap, s Laci kilépett a felázott udvarra. Béla kis ideig mosolyogva és fejcsóválva kísérte a szemével az újdonsült olvasóját.

De éjszaka ismét meglepte a falut egy vihar. Az előzőnek a testvére lehetett, mert ez is nagyon mérges volt, s reggelre félig elborította a víz a Soralját. Laci vásárolni ment a Koperába, s az útja a cinterem mellett haladt el. Bent az orgonabokrok nagy tócsákban álltak és a tövükben rengeteg elpusztult verebet látott. Az éjszakai vihar elől ide menekültek a szerencsétlenek, de a heves szélben és esőben a vízbe fulladtak. Milyen különös fintora a sorsnak – gondolta Laci. Éppen itt, a szent falak tövében kellett nekik tömegével meghalniuk. Bárhol másfelé ez természetes dolog, de a cinteremben? Hogy lehetséges ez? Laci számára ez a „miért” is egyelőre csak a megválaszolatlan kérdések számát szaporította.

A nap felhős, borongós volt, néha szitált az eső, ezért úgy gondolta, az időt olvasással fogja eltölteni. A Pál utcai fiúk tetszett neki, úgyhogy az est beálltával tudta csak a kezéből letenni a könyvet. A következő reggelen Paliék előtt, az akácfák alatti törzshelyen legalább húszan gyűltek össze, a kisebb és nagyobb képviselői a felvégi kamaszkorúaknak. Mindenféleképp fecsegtak, locsogtak, vitatkoztak, ami éppen az eszükbe jutott, csak az iskoláról nem, mert akkor mindenki rosszkedvű lett volna. Pali, Fonosz és Feri természetesen a galambjaikkal dicsekedtek és egyik sem akarta elismerni, hogy a másik jobb galambszakértő, s hogy a másiknak szebb a postagalambja vagy a strasszere. Mózsi és Pityu majdnem öltre mentek egymással a legokosabb és legrátermettebb nyúltenyésztői címért. Mindenkinek a saját kutyája volt a legokosabb és a legerősebb. Dugó Cirmi nevű

macskájával kérkedett, mert állítólag senkién sincs annyi bolha, mint azon, mert ha megrázza magát, nem látszik ki a bolhafelhőből, úgy bizony. Guszti megunta a haszontalan témát, és váltott.

– Egyszer meg hallottam az öregektől, hogy valamikor régen sok vót a szemmelverés meg a rontás. Az ördögök meg a boszorkányok csak úgy nyüzsögtek, a levegő tele vót velek, különösen estére, akkor szerettek repdesni. Nagy vót a forgalom.

– Ó, hát régen vót minden – tódította Mózsi. Próbálta vóna valaki az ólban leverni a fecskéfészket, rögtön véres tej jött vóna a tehenbű. Ha a kórusnak nem adtak enivalót, valaki beteg lett a családban, de még ez semmi. Azokban az időkben veresen izzó szörnyű vaskarikák gurultak végig az úton, a Felvégen és az Alvégen át, de senki sem tudta meg soha, hová gurulnak, és aki elibük állott, az meghótt. Boszorkányok meg még mindig vannak a faluban, még a mai napig is. A keresztanyám mondta nekem, hogy hát Tilka néném is az. Még át is tud változni, amire akar. Éccaka nem is szabad az ü háza környékén jární, mert tán nála gyülekezik a többi boszorkány is, oszt kupaktanácsot tartanak.

– Na, én má azért meglesném egyszer Tilka nénémet, hogy változik át, én nem félnék tülle – mondta Dugó komoly ábrázattal.

– Menjünk el most! – Lelkesedett Guszti. – Ki jön velünk?

Sok vállalkozó nem volt, mert a félelem győzött a kíváncsiság fölött. Lacinak sem nagyon akaródzott menni, tartott tőle, hogy hátha mégis lapanganak még titkok az ősök hagyatékeként ebben a vad, elmaradott faluban. De Dugónak a pillantása oly határozott és merész volt, hogy bátorságot öntött belé. Az előbbiekhöz még Feri és Pali is csatlakozott, így öt jelentkező vette a bátorságot, hogy a végére jár a dolognak, még az életük veszélyeztetése árán is. Tilka nénje az Alvég közepe táján lakott egy régmódi kis házikóban, Nagyböndő szomszédságában. A kertje végét, mint azon az oldalon mindenkinek, egy sövénykerítés választotta el a töltéstől. A fiúk lassú, de egyenletes kocogó futással libasorban közeledtek a cél felé. Legelől Feri diktálta az iramot és Dugó zárta a sort. Egyetlen szó sem esett. Mezítlábas talpaik egyszerre csapkodták a töltés tetején húzódó kitaposott sárga ösvényt. A Tilka nénje kertjét megfontoltan, óvatosan közelítették meg. A kert nagyon elhagyatott, elvadult volt, látszott rajta, hogy hiányzik a gazda kezének a nyoma, tudniillik, a néni már régen megözevgyült és egyedül élt. Minden fa és bokor nagyon félelmetes volt, hiszen itt boszorkányok ülnek kupaktanácsot éjjelente, itt sűrögnek-forognak, s csak a pir-

kadat ribbasztja őket széjjel. A kert közepén egy fekete kecskét vettek észre, amely egy korai szilvafához volt kötve. Ez a kecske fölöttébb gyanúsán viselkedett. A fiúk némán figyelték minden mozdulatát, de minél tovább figyelték, a gyanújuk annál jobban erősödött – itt valami nincs rendben. Aztán valaki megszólalt az izgalomtól berekedve. Guszti volt az.

– Ohon van, ne! Mán át is változott szovjet reménynek. A!

– Éppen olyan a szeme is, mint Tilka nénémnek – jegyezte meg Pali kiszáradt torokkal.

– Nézzétek, már két lábra áll, úgy eszi a szilvát – szólt Laci iszonyattal.

– Kecskévé változott – szögezte le Dugó. – Koromfekete a szőri, mint az ü ruhája, szakálla is van, mint nekije, meg sovány is, mint ü. Én mondom nektek, ez egy valódi boszorkány.

– Most mit csináljunk? – Kérdezte Laci.

– Ilyenkor azt szokták csinálni az ilyenekkel, hogy ütik őket. – Magyarázta Feri. – Ezt is addig kell ütni la, amíg vissza nem változik Tilka nénémnek, de ennek is fortélyja van. Nem úgy kell ám ütni, hogy csak ütöd, oszt jól van, hanem sutából kell megbokszolni. Hogyha jobb kézzel veritek, az olyan lesz, mintha magatokat vernétek, oszt nektek fog fájni. A boszorkányok ilyen fajták, ezt én papótul hallottam.

– Oszt ez igaz? – Kérdezték tőle. – Hogy görbülj meg?

– Így la! – Mutatta Feri a teljesen begörbített mutatóujját.

– Támadjuk meg mind egyszerre! – Tanácsolta Dugó és megköpdöste a markát. – Számolok háromig. Háromra roham! Megfeszültek az izmok, és amikor Dugó kimondta a hármat, mind az öten rárontottak a meglepődött kecskére, azaz Tilka nénjére. Feri kiáltva figyelmeztetett még egyszer mindenkit: „Csak sutából! Csak sutából!” Szegény állat kétségbeesett mekegással szaladgált körbe-körbe a szilvafa törzse körül, miközben záporoztak rá a balegyenesek és a balhorgok. Sajnos nem sokáig tudott futkározni, mert a kötél teljesen felcsavarodott a fára, és szegény pára már nem tehetett mást, mint állva várta a megváltó „balkezest”, amely őt visszaváltoztatja Tilka nénjének.

Ekkor azonban váratlan fordulat következett. A riadt mekegés felébrésztette a kutyát, s az vad ugatásba kezdett. Szerencsére meg volt kötve, nem kellett tőle félni, annál jobban meg lehetett ijedni attól, hogy uramfia, a tornácon megjelent Tilka nénje, aki azt látta, gonoszoknak a kecskéjével. A fiúk nem akartak hinni a szemüknek.

– Hát emmeg hogy lehet? – Kérdezte Feri tanácstalanul. – Emmeg akkor ki lehet, la? – Bökött a hüvelykujjával a kecskére.

Abba is hagyták a püfölést, de már elszabadult a pokol. Úgy tetszett nekik, mintha a kecske már ugatott volna, mint egy kutya, a kutya üvöltött volna, mint egy farkas és Tilka néne ordított volna, mint egy sárkány.

– Mit műveltek azzal a szerencsétlen kecskével? – rikácsolta. – Hát máan az ember a saját házában sincs biztonságban tülletek? Egye la fene a fajtátokat! Mit ártott nektek az a jószág? A tűz égessen meg bennetek!

Azzal leoldotta a tarka kutyájáról a láncot és ráuszította a betolakodókra.

– Eridj csak, Vitéz, fogd meg üköt, harapd meg üköt! Egye le a fene a fajtájukat!

Itt nem volt min gondolkodni. A boszorkány átkait még csak ki lehetett bírni, de a kutya harapását kevésbé. A kecskeverők fejvesztve menekültek az elátkozott kertből, s még szerencse, hogy csak a töltés tetejéig zavarta őket Vitéz. A túloldalon megpihelve megállapították: „Itt valami nem úgy vót”.

– Most mán végképp nem értem, ki vót hát a kecske, és ki a vénasszony – lihegte Pali.

– A! – Helyeselt Guszti.

– Azért csak figyeljük egymást – tanácsolta Feri –, mert még olyan is lehet, hogy a boszorkányok valaméköje bosszúbú átváltoztat minket macskává vagy pocokká. Olyankor lúsóskát kell enni rögtön, az nem hagyja.

Hazafelé menet nem volt sietős az útjuk, s ahogy nézegették a kerteket, közben találgatták, melyik kié, az egyik kertben a Laci egyik osztálytársát pillantották meg. Ezt a fiút Bélának hívták, ő volt az, aki az apjával építette a házukat, de ő valahogy, bár felvégi volt, kisség félrehúzódo, zárkózott gyerek volt, úgy az iskolában, mint a Soralján is. Barátai nem voltak, futballozni nem tudott, de nem is szeretett. Társaságban szívesebben hallgatott, mint beszélt, az iskolában sem tartozott a jó tanulók közé, egyszóval Bélát ezért nem is nagyon kedvelte senki. Egyedüli jó tulajdonságáról tudott mindenki, mégpedig nagyon szeretett dolgozni, az apjának segíteni, ezért őt az apja is felnőttként kezelte. Amikor észrevették, akkor is éppen a tengerit kapálta, s szinte jókedvűen. Az őt boszorkányüldöző némán figyelte Béla munkáját, majd az egyikük felvetette: „Vajon nem kellene már egyszer megverni ezt a Bélát? Mindenből kihúzza magát. Még szurkolóként sem volt jelen a „nagy” meccsen. Nem törődik azzal sem, hogy van boszorkány, vagy nincs boszorkány. Meg kéne verni, mert már megérdemli. Őszintén szólva Laci sem kedvelte azokat, akik nem tudtak futballozni, sem úszni, de ha még biciklizni sem, hát az már mindennek a teteje volt. Ez a Béla pedig ilyen fiú volt éppen.

– Na, mi legyen? – Kérdezte Dugó. – Verjük, vagy ne verjük?
 – Húzzunk nyilat – javasolta Laci. – Ha a legrövidebb fűszál a legutoljára marad, akkor üssük, de csak akkor.

Lehetett mondani, hogy Béla aznap rossz napra ébredt, mert a rövidet kapta meg, akarva-akaratlanul. Ami nem sikerült a kecskével, talán most sikerülni fog Bélával, hátha hasznára válik ez a verés, gondolták a kecskeverők. Egykettőre körbeállták hát a kapáló fiút, aki mintha meg sem lepődött volna, csak mosolygott kedvesen.

– Na, mi van hát oszt Béla? – Kérdezte Pali. – Mikor fogol focizni velünk?

– Én la? – Csodálkozott Béla. – Tudjátok, hogy én nem szeretek.

– Hát oszt mit szeretel – faggatta Dugó –, a kapádot, he?

A fiú észbekapott. Hiszen ezek őt itt provokálják a saját kertjében!

– Mit akartok? – kérdezte.

– Ezt la! – Mondta Pali, és egy pofont akart adni neki, de Béla kivédte.

Ez volt a jeladás, és mind az öten nekiestek. Ami ekkor történt, hát az nagyon különös volt, mert ez a Béla óriási meglepetést okozott. Mind az öt támadóját úgy rázta le magáról, mint kutya a vizet fürdés után, és egyszerűen senki sem tudta megütni. Úgy verekedett, mint egy párdúc. Sűrűn osztogatta a csapásait, kinek egy pof, kinek egy hátbavágás, fenékberügás stb. jutott. Az öt meglepődött verőlegény egy darabig még túrte Béla ökölcsepásait, de aztán belátták, ezzel a fiúval jól kifogták, s menekülőre fogták a dolgot. Bélának ettől még jobban megjött a kedve és a bátorsága, s keményen búcsúzkodott. Mindegyiküknek kiosztott útravalóul egy-egy találatot. Dugónak az orra vérzett, Gusztinak a szája, mindenkinek jutott a jóból, hogy el ne felejsék. Laci átgázolva egy bokor csalánoson csukafejessel próbálta menteni az irháját a sövényen át. Pali a hosszú lábaival, mint egy gátfutó vette az akadályt. Dugót verte meg talán a legjobban, mert ő mindig csak hátulról támadott, és úgy csimpaszkodott a lábára, mint egy foxikutya. A lihegő csapat végül sebzetten és csapzottan a Nagy Nyárfa alatt gyülekezett. Ruházatuk a kiscsatyán kívül más nem volt, így nem is volt minek elszakadnia, csak a gumiknak. Dugónak ez sem okozott gondot, egy hajlékony fűzfavesszővel helyettesítette a gumit, a többiek fél kézzel tartották a fekete klottgatyát, hogy le ne essen róluk. Ültek a fa alatt, szipákoltak, vakaróztak, és még most sem hitték el a történeteket. Ez a két sikertelen próbálkozás nagyon elgondolkodtató volt. Az utóbbi pedig egyenesen hihetetlen. Mennyire félreismerték ezt a Bélát! Egy ilyen fiúból, aki így tud verekedni, egészen biztosan vezér válna, ha közéjük tartozna. De vajon kitől tanulta ezt a harcmodort? Jobb lesz, ha minél hama-

rább kibékülnek velem, hátha lehetne tőle tanulni valamit. Így megtárgyalva a dolgokat az óriási fa árnyékában, kisség megnyugodtak, s elhatározták, most már fíridni kéne egyet.

A Cigánygödör halványzöldben csillogott a napfényben, a parton három fiatalasszony sulykolta a rongypokrócait. A csapattagok ültek a töltés tetején, és figyelemmel kísérték a munkát. Az asszonyok lúggal s vízzel locsolták a szép, színes pokrócokat, vidáman beszélgettek, miközben szaporán csapkodtak a sulykolóval. Dugó szólalt meg először.

– Meg kéne űköt ijeszteni.

– Az jó vóna – kapott rajta mindjárt Feri –, de hogy?

Lacinak eszébe jutott az egyik fényesen ragyogó ötlete.

– Csináljunk bűvárbujást!

A bűvárbujás egy fondorlatos módja volt a frászkítérés okozásának, amely abból állott, hogy elmerülni, majd a víz alatti úzás után megbújni egy távolabbi helyen. Dugó és Laci nagyon értett már ehhez a jól begyakorolt kegyetlen vicchez, s nem is haboztak sokáig. A töltésről lefutva nekifutásból egyszerre ugrottak fejest, közvetlenül a sulykoló asszonyok melletti szakadékos partról, s a két vízgűrű egy nagy csobbanás után elnyelte mindkettőt. Ezután a „bűvároknak” a víz alatt egy jobb kanyarral a part irányába kellett úszni, és elrejtőzni a bokrok vízre hajló ágai alatt. Az asszonyok nem lepődtek meg túlságosan a pulyák lubickolásától, hiszen már hozzá voltak szokva a vadságukhoz. Egy-két perc múlva azonban egyre lassabban emelgették a kezükkel a sulyokfát, és a vizet nézték. A tó félelmetesen nyugodt volt.

– Ezek meg hova lettek, la? – Kérdezte az egyik. – Már nagyon sokáig lent vagynak.

– Istenem! Ezek belefúltak! – Szólt a másik elsápadva. – Jaj, Istenem! Jaj, Istenem!

A közelben egyetlen ember sem tartózkodott, s a három nő elszörnyedve emelte a kezét az arcához. A töltés tetején hasaló és a part mentén rejtőző lókötők nagyon meg voltak elégedve az eredménnyel, úgyhogy vagy öt perc múlva be is fejezték az előadást, amíg még a fiatalasszonyok rosszul nem lettek az ijedségtől, és segítségért kiáltottak volna. Ezután a nyavalyatörést kívánó asszonyoktól távolabb, mind az öten élvezték a zöld habokat, s hogy továbbra se unatkozzanak, a libák és kacsák lábuknál fogva való lehúzását gyakorolták a víz alól. Ez már egy kicsit nagyobb feltűnést kellett, és a tóval szemben lakó gazdák az öklüket rázták feléjük, pedig milyen szép látvány volt, amikor rémült szárnycsapkodással szinte futottak a vízen

a fehér tollasok. Ezek után már nem sokáig lehetett fíridni, mert erősen maguk ellen fordították a „népharagot”. Pár órával később futótűzként lábra kelt a hír, hogy a Cigánygödörnél istentelen ronda kölykök garázdálkodnak, és az is lehet, hogy valamelyiknek még kopoltyúja van. A tanító úr fiát, Lacit is közöttük látták. Lacinak raportra kellett jelentkezni nyomban, és következett egy hosszú, hullámzó hangvételi beszélgetés a szobai asztalnál apa és fia között. A tanító úr rövid, szűrős kérdéseket tett fel, és annál hosszabb beszédekkel válaszra sem várva, miközben, hol a szemüvegén keresztül, hol pedig fölötté járatta szigorú tekintetét.

– Magyarázd meg nekem, miért van az, ha valahol valami rossz történet, te mindig ott vagy? Te és Dugó! Hát persze, madarat tolláról, embert barátjáról lehet megismerni. Azt is hallottam, hogy ahelyett, hogy példát mutatnál, inkább te ösztönözöd őket a rosszra. El is hiszem. A fiam vagy, ismerlek. Kinek volna fantáziadúsabb elméje, mint neked. Lassan már azon sem csodálkoznék, ha rabolnál, vagy gyűjtogatnál. Meddig fog ez tartani, mondd? Meddig fogsz még ilyen slendrián módon viselkedni? Én sem voltam jobb annak idején a Deákné vásznánál, de...

Ezek után elhangzott a farkast kiáltozó juhászról szóló történet is.

– Ha ti így fogjátok fel – mondta –, az emberek sohasem hisznek majd nektek. Mi lesz akkor, ha egyszer valaki valóban fuldoklik majd? Ki fognak nevetni benneteket. Az ilyesmivel nem szabad játszani! Ez nagyon komoly dolog.

A szörnyen kínos percek még kínosabbak lettek volna, ha az apja tudott volna a kecske és a Béla-verésről is. A kecskés ügyről pedig valamit hallott a Kopera nevű pletykaközpontnál, de hát az még eszébe sem jutott, hogy az is ugyanazon bandának a műve lenne, hiszen egyszerre két helyen nem lehettek.

BAKOS KISS KÁROLY

MEGÁLLAPÍTÁS

*Úgy öl mintha játszana
S úgy játszik mintha ölné
A holocén kétlábú szörnye*

FÜLKE

*Vagy levegő nélkül túrni még
És fuldokolni egy állomásig
A telefonfülke légbuborék
Belélegezni ha szól a másik*

LÁTLELET

*Ha altató
Iszom rá
Ha verőér
Összevagosom...*

*Egyenes vagyok
Mint a villamossín*

MIKOR

*Mikor a férgek terítenek ágyat
Lárvák eszik le a vágyad
Kell lásson az Isten*

EGYSZERŰ

*Egyszerű vagy mint a
Becsapódás
Krátergödör a csalódás
Mint a testek fizikája
Mint az égi mechanikák
Kör para- és hiperbola
Kiszámítható a pálya*

NEM ÉLNI

*nem élni rossz
megélni az
csíráz a föld
csíráz a gaz
csíráz a
sejtbe bújt
halál*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

AZTÁN VISSZATÉRT

*Lenyugvó anyám két tenyerét
rövidlátó szemére rakva
elfirhangozta magát az éjtől,
és megindult a vaságy alatta.*

*P. nagyapám hegyelt a bakon
szabóollóját csattogtatva,
nyerített a vén vasnyoszolya,
s poroszkálásból átváltott trappba.*

*Végigügettek két temetőn,
helyet kerestek, majdani fészket.
A vágóhíd előtt horkant fel a ló.
A halál állt ott. Szemébe néztek.*

*Temető volt akkor a szőke Tisza:
imákat mormolt és rohantában
súlyos holtakat cipelt a hátán
harminckilenc márciusában.*

*A családtagokat egybekötötték –
ne maradjon el urától az asszony.
Az Esthajnal, ha fel talál jönni,
majd mindnyájuk felett virrasszon.*

*Anyám felsírt, a sodrony nyiszorgott.
Aztán visszatért belé a lélek...
Maradék élete kilenc nap kóma.
Már csak a viszontlátástól félek.*

KOVÁCS ELEONÓRA

Z. ÉS A HETEDIK AJTÓ

Az alábbi történetet egyik ismerősöm, Z. mesélte nekem, miközben sietős kézzel gördítette le egyik italt a másik után. Kevés só, citrom, majd a következő. Nehezen bírtam szóra, heteken keresztül bővöltem. Azt mondtam neki, érdekel, mi történt veled, fizettem pár kört, és az együttérés látszatát keltve hallgattam. Talán két hét is eltelhetett, amikor végre a kezembe nyomott pár gyűrótt papírlapot. Ez a naplóm egy része, mondta, majd ivott tovább.

*

Több méter mélyen vagyok eltemetve a gondolataim alatt. Hall valaki? A testem mechanikus gépezet. Automatikusan működik akkor is, amikor az énem a tudatom mélyére süllyed. Ilyenkor az emberek azt látják, hogy udvariatlan voltam, én pedig két perccel később döbbenek rá, hogy megint nem köszöntem. A testem végighalad a folyosón, miközben azt parancsolom a szememnek, hogy ne a csempét nézze. Pár lépés, és nyílik az ajtó. Odabenn talán egy óriáshernyó vár a következő fejadagra. Mivel táplálkozik a hernyó? Elfogyasztja a levelet, melyen megtelepszik. Egy pillanatra megállok a folyosón, lehunyom a szemem, hogy ismét élesen elkülönüljenek a körvonalak.

Amikor felnézek, már a házunk udvarán, egy virágoskert előtt találok magam. A kapu magas, nem érem el a kilincset, a betonon egy hernyó csúszik. Figyelem a felnőtt ember tenyerével megegyező méretű hernyó araszolását. Nyálkás csíkot húz maga után, és harsány zöld színben pompázik, fekete pöttyei és hosszú szőrszálai vannak. Állok, és figyelem a hernyó lassú előrehaladását, miközben arról próbálok meggyőzni magam, hogy soha nem fog a bőrömmön csúszni.

Telik az idő, egyre magasabb vagyok. A kezemmel már szabadon érem a virágoskert kapujának kilincset. Úgy érzem, hogy a nagy hernyót csak álmodtam valamikor.

*

A vonatra várok, ködös a reggel, a közeli faluban harangoznak. Lezárul a sorompó, a mozdony érkezésére számítok. Ekkor ismét felvillan a gyermekkoromban látott hernyó alakja. Lehunyom a szemem, összeszorítom az öklöm, hogy amikor ismét körülnézek, eltűnjön a borzongás és az ismerős rettenet.

A mozdony sisteregve fékez, hallom, hogy kinyílnak az ajtók, utasok szállnak le, valaki füttyent, a vonat hamarosan indul. Kipattan a szemem, hogy ne mulasszam el a felszállást. Időm sem marad a csodálkozásra, gyorsan kell döntenem, végül a kíváncsiság miatt hagyom, hogy bezáruljon mögöttem az ajtó. Eközben az agyam próbálja feldolgozni, amit a szemem lát. A vagonokat kívülről zöldre festették, belülről a falak rozsdásnak tűnnek, azonban amikor felszállás közben véletlenül hozzárterem a fal felületéhez, ujjperceim eltűntek a képlékeny szerves anyagban. Ekkor ismét eszembe jut a hernyó, és rádöbbenek, hogy a belsejében sétálok. Sehol sem találok megfelelő ülőhelyet, végül eljutok a mozdonyvezető kabinjáig. Tudom, ha az ajtót sikerül kinyitnom, a hernyó fejében találok magam. Ott is foglyul ejtett utasokat találok? Csukott szemmel kinyitom az ajtót, de a következő pillanatban már a folyosón találok magam.

Fekete és fehér csempe váltja egymást, kizárólag a fekete kockákra lépek, emiatt lassan haladok. Megtörlöm a homlokom, ismét felveszem az ittfeljtett, elemőzsiával teli vödröt. A zsebemből előveszem a kulcsosomót, és kinyitom a hetedik ajtót, hogy megetessem a foglyul ejtett hernyókirályt.

*

Akkoriban zűrés volt az életem a válás és a gyermekelhelyezési per miatt nem tudtam a következő héten visszamenni a kocsmába, hogy magyarázatot kérjek Z.-től az általa leírtakra. A következő hónapban nyitottam be ismét a kocsmába, de nem láttam a pult mellett könyöklő Z.-t. Kérdősködtem a csapostól és a törzsvendégeket ismerő pincértől is, de egyikük sem emlékezett az általam leírt személyre. Ettől egyre idegesebb lettem, agresszívan kérdezősködtem, végül a biztonsági őr vezetett ki. Miközben kitesékelt, még mindig szentségeltem, és azt az embert kerestem, akivel egy hónapja beszélgettem a szélső asztalnál. Erre az őr rám nézett, és azt mondta, hogy fejezem már be, mert mindig egyedül ittam.

*

Ültem a járda szélén, bambán bámultam a hópelyheket, a városban valahol fékezett egy autó, én pedig rájöttem, hogy Z. belépett a hetedik ajtón, nélkülem.

BARTHA GUSZTÁV

JELENÉSEK

HÁROM EGYFELVONÁSOS

3. KRITIKUS TÖMEG

SZEREPLŐK:

Ádi, 35 éves kiskereskedő**Vica**, 33 éves gyámügyi felügyelő

Szín: kertvárosi lakóház egyedien berendezett hálószobája. A fal és a mennyezet halványkék, a padlószőnyeg molnárkék, az ágynemű türkiz (kék), míg a bútorzat fehér színű. A jobboldalon lévő ajtó melletti sarokban asztali számítógép; átellenben, a sötétkék függönyös ablaktól jobbra nagyképernyős plazmatévé található.

Ádi és Vica az ágyban fekszenek.

Ádi: *(felül, felkapcsolja az ágyfeletti olvasólámpát).* Kapcsoljam fel a villanyt?

Vica: *(szemét dörzsölve).* Már felkapcsoltad. *(Csend.)*

Ádi: Látom.

Vica: *(nagyot ásít).* Aludjunk inkább, Ádikám, kérlek!

Ádi: Arról volt szó, hogy szeretkezünk, egész délelőtt szeretkezni fogunk.

Vica: Még csak hajnali fél hat.

Ádi: *(bólint).* Az este későre járt, egész tizenegy óra volt, és fáj a fejed meg egyebek. *(Csend.)* Vica, van valakid? Jobb, mint én? Úgy általában.

Vica: *(felkönyököl).* Megint elakadt a tű? Torkig vagyok a lemezdedel! *(Gúnyosan.)* Jobb, mint én, szebb, mint én, nagyobb a... *(Kinyújtja a karját.)* Ekkora! Meg vagy elégedve?

Ádi: Bocsi, hogy vagyok! Azért nem kell lépten-nyomon felkapnod a vizet.

Vica: *(visszahanyatlik, kívültre fordul).* Hagyj békén, nehéz hetem volt!

Ádi: Á, én meg egész héten röhögtem. A hriveny árfolyama akkorát zuhant, hogy alig látni; a hűtőkamra bedobta a törölközőt...

Vica: *(közbeszól).* Beadta az unalmast.

Ádi: Szóval, holnaputánra rám bűdösödik vagy kétnázásányi csirke farhát...

Vica: *(gúnyosan).* És összedől a világ.

Ádi: Az, nem. A folyószámlánk fog megcsappanni.

Vica: *(felül, nagyot nyel).* A-a-s... dolláros?!

Ádi: Nincs kecmec, szerdán lejár a határidő, mindenképp fizetnem kell a beszállítómnak.

Vica: *(nekikeseredve).* De hát... de hát... Vitya a barátunk...

Ádi: *(bólint).* Míg nincs tartozásunk.

Mindketten visszahanyatlanak a párnáikra, kínos csönd.

Vica: Nem lehet...

Ádi: Szovjet gyártmány. A hűtőszerelőnek lila gőze nincs, hol a fenébe lehet a javításhoz szükséges alkatrészt beszerezni.

Vica: Vagy nem lehetne...

Ádi: A falusi házi boltok tulajai, két hete még öltre mentek a farhátért, most bezzeg, mikor dörög az ég és villámlik, se hírük, se hamvuk.

Vica: Hátha akciós áron...

Ádi: *(fejcsóválva).* Tudod, hány üzletfelújításba, berendezés vásárlásba került, míg boltunkba édesgetem vásárlónak a város krémjét?!

Vica: Képzeld el, hogy pontosan tudom. *(Felkönyököl.)* Ki sikálta fényesre az újracsempézett falakat, csillogóra, a vastagon gépolajos hűtőpultokat?!

Ádi: Bocs', Évim! Szóval, ha most a toprongyosokat holmi akciós csirkecsonttal az üzletbe csődítem, ismerőseik körében nagyobb fog zuhanni az ázsiókn, mint a hriveny vásárlóértéke.

Megtörve a percnyi csendet, Vica nagyot sóhajtvá lekászálódik az ágyról, és a számítógép elé ül.

Vica: Öt levelet kaptunk. *(Csend.)*

Ádi: E-mailt. *(Csend.)*

Vica: Felolvassam?

Ádi: Ha a szeméttelenen guberálóknak valami bajuk esik... Kénytelen leszek kikocsizni a hússal az erdőbe. A garázsban nincs, nem tudod, hová a fenébe tűnhetett az ásó?!

Vica: *(hasára szorított kézzel, Ádi felé fordul).* Kapa és nagyharang.

Ádi: És akkor...

Vica: *(mélyeket sóhaj).* Eszembe jutott...*(Csend.)* Mi lenne, ha, mi lenne, ha... Képzeld, mi lenne, ha oda adományoznád a húst az árвахáznak!

Ádi: *(homlokráncolva).* Az lenne, hogy vaj van a fejükön. Ismered Himicséket, a bolhából nyomban elefántot kreálnak, ha rólunk van szó.

Vica: Phh, hogy mit gondolnak a parasztok... Himics Kitti a rakott szoknyánál tart, abban pipiskedik. Száz évvel le van maradva.

Ádi: *(mosolyog).*

Vica: Úgy, de úgy megszívadjuk őket, hogy sárgára asznak az irigységtől!

Ádi: Mi a frászsza?

Vica: Mivel? Rita, az újságíró barátnőm készíti az adományozó eseményről egy fényképes riportot. Benne leszel a járási újságban, amint kezdet fogsz az igazgatóval, vagy ahogy ott állsz a hálás tekintetű árvák gyűrűjében...

Ádi: A vidám, hihetőbb...

Vica: És a többi, és a többi... Erre kössenek csomót!

Ádi: *(nevetve).* Hogy nekem milyen okos asszonykám van!

Vica: Ritácskának meg összeállítunk egy kis élelmiszerkosarat... A jó reklám minden pénzt megér *(kissé előregörnyed)*, legalább is azt mondják.

Ádi: *(Vica felé nyújtja a kezét).* Puszi anyukának...

Vica: *(kiszívartva).* Puszi apukának...*(Túlzott élelmeséggel.)* Képzeld, névnapra vagyunk hivatalosak, és nem is akárhová!

Ádi: Csak nem...

Vica: *(talpra szökken).* De bizony! A Kárpátiban hatszáz hriveny egy négyszemélyes asztal, vagyis a vacsi, az italfogyasztást külön számlázzák.

Ádi: Húha!

Vica: Beláthatod, nem állíthatod oda akár miben. A varrónőm, Grétike, ugyan kiállózott számomra egy ruhamodellt a legmenőbb divatlapból, csak hogy... Az anyagminőségen próbálunk spórolni, de a kiegészítőkkal együtt még így is belejöhét vagy kilencszázba.

Ádi: Kilencszáz mibe?

Vica: *(keresztbehal az ágyon, homlokon puszilja Ádit).* Dollárba. Ha az estélyim a divatlap ajánlotta ruhaanyagból készül, a duplájába kerülne, ha nem a triplájába. Bár, ha az a terved, hogy továbbra is csússzunk-másszunk, hajbókoljunk Szivicsék előtt, a túriban remek estélyi ruhákat lehet kibányászni a bálákból, potom kétszáz hrivenyért.

Elsötétedik a szűn. Ágynyikorgás, nemi aktust kísérő hangok, félbeharpott szavak: las... szo... mé... stb. Mire újra felgyúl a villany, Vica már Ádi mellett fekszik, szorosan hozzásimulva.

Ádi: *(Vica haját simogatva).* Milyen volt?

Vica: Túrhető.

Ádi: Délig még túrünk egy jót, aztán megreggeliziünk, ebédeliünk. Te, délután elmehetnénk az uszodába, igaz, nem egy magyarországi élményfürdő, de már van gőzfürdője és sörbárja. Mit szólsz hozzá?

Vica: *(feliül, felveszi a hálóingét).* Hétfő van, ha nem tudnád.

Ádi: A kurva életbe!

Vica: A fél városnak hétfőre esik szabadnapja.

Ádi: Jelzem, én megmondtam: a gyámügyi munka nem leányálom.

Vica: *(szemrehányóan).* A pult mögött szebben mutatnák.

Ádi: Hagyjuk a témát!

Vica: Megspóroltál volna egy elárúsítónői fizetést. Az adóhivatal és a nyugdíjalap illetékeivel, meg a húsvéti és a karácsonyi prémiumokkal együtt kitesz vagy húszezer hrivenyt. Szép pénz.

Ádi: *(felkönyököl).* Az, és a hétvégeken nem kell érte lerobbant tömb-épületek lépcsőházait járni, családlátogatni a bányató környéki putrilakókat.

Vica: Beszélsz, a városi iskolákban a tanítónői státuszok száz évre előre le vannak foglalva. Lányom, unokám, kutyám-macskám... *(Kikel magából.)* Nekem miért ne lehetne ambícióm, célom az életemmel, amiért küzdhetek?! *(Derékra tett kezekkel, gúnyosan.)* Nizzenek oda, hogy illegeti a farát a botosné őnacsága! Nem akarok boltosné önagságát játszani! Idehaza azt szajkózni: igen, drágám; parancsolj, drágám...

Puskadurranásra emlékeztető dörrenés. Áramsűnet. Aztán hirtelen, önmagától bekapcsol a plazmatévé, a számítógép monitora a tévében pergő, dübögő dobok ritmusára, vörös szűnben pulzálni kezd; és végül számárbógésre, malacvisításra emlékeztető csengőhangon, megszólalnak az éjjeliszekrényeken villogó mobiltelefonok. Vica nagyokat visítva, behunyt szemmel, fültre szorított kézzel ül az ágyon, Ádi magára kapva pizsamanadrágját, oda-vissza rohangál tévétől a számítógépig, de egyiket sem tudja kikapcsolni. Közben fülsiketítővé fokozódik a zenebona.

Ádi: *(felkapja a mobiltelefonját, torkaszakadtából beleordít).* Halló!!! – Hol a pokolba lennék! – Nem érted, itt vagyok, itt, itt... *(Áramsűnet,*

hosszú csönd.) Kurvára megokosodtak ezek az izék... nem gondolod... és izé... (Csönd. Az ablakról váratlanul lehull az elsötétítő függöny egyik szárnya. A szobában szétterül a napfény. Vica padlón fekszik, egyedül a lábai kandikálnak ki ráterült függöny alól.) Éva! Évikém...

Vica: *(a függöny alól, alig hallhatóan).* Most... most már elhiszed?

Ádi: *(Vica mellé térdel, félredobja a függönyt).* Nem ütötted meg magad?

Vica: *(lassan felül, falnak támasztja a vállát).* Hiszel nekem?

Ádi: Hozok vizet.

Vica: Igen vagy nem?

Ádi: *(odaül Vica mellé).* Alighanem egy jókora napkitörés. Tudod, a Nap belsejében a közönséges hidrogén héliummá ég. A folyamat radioaktivitással jár. Tudsz követni? Szóval, a napkitörés erős elektromos hullámokat juttat a térbe, ami a Földön csuda dolgokat tud ám produkálni a hírközlési és az elektromos hálózatokban.

Vica: Nem hiszel nekem.

Ádi: Fizikai jelenség. Olyasvalami, tudod, mint az energiatermelésre szelídített, rányitható atommaghasadás. A kritikus tömeg, mennyiség vagy méret – egyik helyen így nevezik, másik újságcikkben úgy – szinten tartása. A világban mindennek megvan az optimális mérete. Ha netalántán kisebbé lesz, semmivé zsugorodik, ha hirtelen nagyobbá, óriásivá duzzad, és szétpukkan, mint egy túlfujt lufi. Bumm!

Vica: *(feltápászkodik, szédelegve elindul az ajtó felé).* Tudod mi vagy te, Ádám, egy ostoba fajankó!

Ádi: Gyerekkoromban fizikus akartam lenni, csillagász, úrhajós... Semmi esetre sem, egy beképzelt libát boldogító szatócs.

Vica: *(megáll).* Az élet egésze maga lehetne a boldogság! Élni, élni... Az élet csoda, a legrágább kincs. *(Leül az ágyra.)* Három hete ugyanez történt: bőség, visitás, dobolás... Időbe telt, mire előmerészkedtem a paplan alól. Nem volt napkitörés, se sehol földindulás. A barátnőim még azt is megtelefonálják, hogy milyen színűt kakilnak.

Ádi: Hupikéket. Kell lennie valami ésszerű magyarázatnak!

Vica: Az orvosom ugyanezt mondogatja.

Ádi: Miféle orvos? Nem értem.

Vica: *(hasára szorítja a kezét).* Valahol itt, valami elromlott. Az eset óta, egyszer-egyszer olyan fájdalmas nyilallás hasít belém, hogy percekre lezsibbadok.

Ádi: *(feláll, kezével csapkodva, föl-le jár a szobában).*

Vica: Voltam ultrahangon, röntgenen és nőgyógyászati kivizsgáláson; vettek vért, megvizsgálták a székletemet és vizeletemet, megmérték a vércukromat és minden egyes alkalommal a súlyomat...

Ádi: (*pillanatra megáll*). És?

Vica: Makkegészséges vagyok. Tucatnyi gyereket világra hozhatok... a nőgyógyász szerint.

Ádi: Nekem egy kibaszott szót se...

Vica: Hogy újra kiröhögj? (*Csend.*) Ki hívott telefonon, és mit kérdezett?

Ádi: Hogy... hogy hol vagyok. Hol a fészkes fenébe lennék! (*Kifakad.*) Rohadt telefonbetyár, játszadozni támadt kedve egy... egy takonypócnak!

Vica: Tényleg, hol vagy? Vagyunk mi egyáltalán?

Ádi: (*helyben toporog, majd leül a számítógép elé*). Hülyéskedsz?

Vica: Komolyan kérdeztem. (*Csend.*) Tudod, mikor már-már elhittem, hogy igazad lehet, csupán csak rosszat álmodtam, köldök tájékon azon nyomban végigcikázott a fájdalmas nyilallás. Aztán, ahogy szűnt a zsigbadás, úgy lett egyre furcsább... Hogy magyarázzam? Megtörtént, hogy az volt az érzésem, hogy farkasszemet néznek velem az ismerős épületek ablakai, az üzletek kirakatai. Idehaza meg azt kérdezgettem magamtól: mi a fenét keresek én itt?! (*Hosszú csend.*)

Ádi: (*kifakad*). Vagyont érő ház, két kocsi, nyaralások a török tengerparton... Mi kell még?! (*Csend.*) Bocsi, Vicám! Kissé kimerültél idegileg, meg izé... Amint túl leszünk a farhát mizérián, kiveszel pár nap szabit; felkocsikázunk a Kárpátokba, és valamelyik turistaszállóban jól kiszellőztessük a fejünk.

Vica: (*hüledezve*). Már elfelejtetd, hogy pár perce mi történt!?

Ádi: (*legyint*). Á, valakinek, valakiknek viccelődni támadt kedvük. Még ma utána olvasok, érdeklődöm az Interneten, hogy hogyan lehet az ilyesmit technikailag kivitelezni.

Vica: (*kényszeredetten nevet*). Ez... ez nem igaz! (*Feláll, kezét tördelve az ablakhoz lép.*) Sehogy. (*Csend.*) Hát nem csodálatos...

Ádi: Micsoda?

Vica: Az ég kékje, a járdaszéli öreg gesztenyefa, a távvezetéken hitázó veréb... A párkapcsolat is kritikus tömeg. Érzelmek nélkül vagy semmivé foszlik...

Ádi: (*feláll*). Na ne! Azt akarod ezzel mondani...

Vica: Vagy, mit sem fog érni a pénz, mert egyszer csak azt mondja: bumm! (*Csend.*) Üres hűtők, üres kamrák, a bútorokon vastagon ül a por, a padlón a szemét, és mégis... Az elmúlt három hét alatt, egy szülőt sem

citáltam a hivatalba utolsó figyelmeztetésre: ha már gyerekeket vállalt, asszonyom, köteles rólok gondoskodni, reggelente iskolába küldeni őket, mert különben... Mi lesz?

Ádi: (*ingerülten*). Bökd már ki végre, hogy gyereket akarsz, és fejezd be a komédiázást, vagy valóban azt fogom hinni...

Vica: (*Ádi felé fordul*). Hogy megbolondultam. (*Tettetett élénkséggel*.) Tudod mit, van időnk, délig még túrhetünk egy jót. (*Szétvetett lábbal végigterül az ágyon, a nemi aktust imitálja.*) Ahh meg öhh, hallod, már a Paradicsomban érzem magam! (*Nevetve.*) Igen, drágám, parancsolj drágám...

Gongütés, a hálósobára sötétség borul.

2014. Nagyberég

ÁT-NÉZŐ

„FRISSEN ÉRKEZŐ DRÁMA”

BÍRÓ JÓZSEF *MINAMOSOGNO* CÍMŰ MINIOPERÁJA ELÉ

Nyilván mindenki próbálta már megértetni magát egy olyan emberrel, aki semmilyen szinten nem beszéli anyanyelvünket. Akár megszokott környezetünkben, akár más országba látogatva gyakran rákényszerülhetünk arra, hogy egy számunkra idegen nyelven szólaljunk meg. Ez akkor jelent óriási kihívást, ha az adott idegen nyelvet alig-alig ismerjük. Nemhogy árnyaltan nem tudjuk kifejezni rajta magunkat, de még az alapvető kommunikációs szituációk is nehézkessé válnak: a magyar logika szerint egymás mellé kerülő idegen szavakra külföldi ismerőseink rendszerint értetlenül bólogatnak. Ekkor szembesülhetünk azzal, hogy mennyire fontos a szórend, a ragozás, az egyeztetés és megannyi dolog, amit a mindennapos nyelvhasználatunk során olyan természetesnek és magától értetődőnek veszünk...

Ugyanígy idegen hatást kelt, amikor saját anyanyelvünkön, magyarul olvasva egy szöveget, arra ébredünk rá: ha a szerző nem tartja be a grammatikai szabályokat, a szöveg megértésekor nehézségekbe ütközünk. Mert hiába követik egymást a magyar szavak, ha nincs valami, ami rendszert alkotva eligazít bennünket a jelentés titkos ösvényein.

Bíró József – saját meghatározása szerint – egyfelvonásos (rendhagyó) miniooperájában van ugyan rendszer, amely formát ad a szövegnek, hiszen az részekre tagolódik, vannak benne visszatérő motívumok, mondatok, érezzük a gondolatritmus lüktetését is, mégis be kell látnunk: a jelentést vizsgálva könnyen kicsúszhat lábunk alól a talaj. Mert nem az a fontos ebben az esetben, hogy egy egységes, kerek történetet olvassunk ki a *Minamosogno* szövegéből, amelyhez valamilyen konkrét jelentést igyekszünk társítani. Ilyesmi nem is lehetséges. Sokkal lényegesebb ennél az asszociációs szabadság, a játék, amely a felbomló nyelvtani szabályok által szabadul fel. Például: „ál-cának higgadt zsákfalu”, vagy „cseléd görnyed boríték”, vagy „akasztás rendel tömeges”. Nem kétséges, az ilyen sorokat sokféleképpen, egyszerre több hangulattal társítva lehet csak befogadni. És ez adja a mű *rendhagyó* erejét.

Csordás László

BÍRÓ JÓZSEF

MINAMOSOGNO

EGYFELVONÁSOS (RENDAHGYÓ) – MINI – OPERA / HÁROM SZÍNBN
(- *Pilinszky János emlékére* -)

TÖRŐCSIK MARINAK ÉS KOCSIS ZOLTÁNNAK

ELSŐ SZÍN

VIVACE

(1)

munka tudja megfelel
fél nádsíp forrás
: *gondol elhagy esküvő*
előszed hátsó igazság
szíves kivet vezető
: *felhő kivérez dallam*
szentbárány ismerős tüdő
ölében szűk pirítósszabadság
: *jut alapos agymosás*
kétségtelen eső ömlik
nincs határozott újságáros
: *simul messze alatta*
raklapok mögött vacok
fortélyos ember túlél
: *hamar szeret komolyan*
élvez kallódva természet
fekszik szutykos sivárság
: *méretre kezd mélyítteni*
akar kényes gyertyacsonk
színekben látni ország
: *olyan mosoly néha*

VIVACE

(2)

torzul aggódó jelenés
 szertelen kantele zihál
 : **ragad nyirkos arany**
 hibátlan hajszálból jóslat
 tegnap siralmas álmom
 : **rács sodrása folytonos**
 fáradt kötélhíd dadog
 szélvédett helyen végez
 : **nyomban három követés**
 árvul keserves falióra
 kénye párosan szépül
 : **frissen érkező dráma**
 szirmai nyitva esernyő
 mézízű vélemény szítál
 : **ingyenes párát nyeldekel**
 tapasztalat hoz kikötőt
 kültéri folytatást vállal
 : **néz kétségbe naponta**
 meztelen próba része
 van járható sötétség
 : **ünnep dúdol tenger**

VIVACE

(3)

kívülről végrehajt élet
 ültet sámandob heghamu
 : **meglepő viszont tűnik**
 szemétkben hever kenyér
 céltalan változat ismer
 : **lobog zongorás virágút**
 ugyanott nyálfoltos takaró
 komorul penészes szemfedő

: *rothad kottázó káposzta*
 sohasem hullámozó térkép
 álcának higgadt zsákfalú
 : *szakadék síkít szélén*
 ondolált jégtömb rendez
 érvényben viaszos égbolt
 : *sétatávolság zsírt kerül*
 bánatnak időben ugyanaz
 irgalmas mutatvány hazasír
 : *révedve múltat szemponthoz*
 mohosban repeső irattömb
 cseléd görnyed boríték
 : *szabvány boronát fészkel*

(furioso)

ikravert festmény ismét
 híján áttörés füstcsík
 : *fekete ellenpont alkalom*
 vágyszárny nevel időcél
 kerítve felmondó értelem
 : *akasztás rendel tömeges*
 bőrkötés ellen szappan
 kimenet illatos koponya
 : *gáznemű nyomon mellett*

MÁSODIK SZÍN

PARLANDO

(1)

gondol elhagy esküvő
 felhő kivérez dallam
 : *jut alapos agymosás*
 simul messze alatta

hamar szeret komolyan
: ***méretre kezd mélyíteni***
olyan mosoly néha
ragad nyirkos arany
: ***rács sodrása folytonos***
nyomban három követés
frissen érkező dráma
: ***ingyenes párát nyeldekel***
néz kétségbe naponta
ünnep dúdol tenger
: ***meglepő viszont tűnik***
lobog zongorás virágút
rothad kottázó káposzta
: ***szakadék síkít szélén***
sétatávolság zsírt kerül
révedve múltat szemponthoz
: ***szabvány boronát fészkel***

PARLANDO

(2)

jut alapos agy mosás
gondol elhagy esküvő
: ***felhő kivérez dallam***
méretre kezd mélyíteni
simul messze alatta
: ***hamar szeret komolyan***
rács sodrása folytonos
olyan mosoly néha
: ***ragad nyirkos arany***
ingyenes párát nyeldekel
nyomban három követés
: ***frissen érkező dráma***
meglepő viszont tűnik
néz kétségbe naponta
: ***ünnep dúdol tenger***

szakadék sikít szélén
 lobog zongorás virágút
 : ***rothad kottázó káposzta***
 szabvány boronát fészkel
 sétatávolság zsírt kerül
 : ***révedve múltat szemponthoz***

PARLANDO

(3)

felhő kivérez dallam
 jut alapos agyimosás
 : ***gondol elhagy esküvő***
 hamar szeret komolyan
 méretre kezd mélyíteni
 : ***simul messze alatta***
 ragad nyirkos arany
 rács sodrása folytonos
 : ***olyan mosoly néha***
 frissen érkező dráma
 ingyenes párát nyeldekel
 : ***nyomban három követés***
 ünnep dúdol tenger
 meglepő viszont tűnik
 : ***néz kétségbe naponta***
 rothad kottázó káposzta
 szakadék sikít szélén
 : ***lobog zongorás virágút***
 révedve múltat szemponthoz
 szabvány boronát fészkel
 : ***sétatávolság zsírt kerül***

(furioso)

ikravert festmény ismét
híján áttörés füstcsík
: *fekete ellenpont alkalom*
vágyszárny nevel időcél
kerítve felmondó értelem
: *akasztás rendel tömeges*
bőrkötés ellen szappan
kimenet illatos koponya
: *gáznemű nyomon mellett*

HARMADIK SZÍN

RUBATO

(1)

*gondol elhagy esküvő
simul messze alatta
olyan mosoly néha
nyomban három követés
néz kétségbe naponta
lobog zongorás virágút
sétatávolság zsírt kerül
felhő kivérez dallam
hamar szeret komolyan
ragad nyirkos arany
frissen érkező dráma
ünnep dúdol tenger
rothad kottázó káposzta
révedve múltat szemponthoz
jut alapos agymosás
méretre kezd mélyíteni
rács sodrása folytonos
ingyenes párát nyeldekel
meglepő viszont tűnik*

szakadék sikít szélén
szabvány boronát fészkel

RUBATO

(2)

*felhő kivérez dallam
hamar szeret komolyan
ragad nyirkos arany
frissen érkező dráma
ünnep dúdol tenger
rothad kottázó káposzta
révedve múltat szemponthoz
jut alapos agyomosás
méretre kezd mélyíteni
rács sodrása folytonos
ingyenes párát nyeldekel
meglepő viszont tűnik
szakadék sikít szélén
szabvány boronát fészkel
gondol elhagy esküvő
simul messze alatta
olyan mosoly néha
nyomban három követés
néz kétségbe naponta
lobog zongorás virágút
sétatávolság zsírt kerül*

RUBATO

(3)

*révedve múltat szemponthoz
rothad kottázó káposzta
ünnep dúdol tenger
frissen érkező dráma*

*ragad nyirkos arany
hamar szeret komolyan
felhő kivérez dallam
sétatávolság zsírt kerül
lobog zongorás virágút
néz kétségbe naponta
nyomban három követés
olyan mosoly néha
simul messze alatta
gondol elhagy esküvő
szabvány boronát fészkel
szakadék sikít szélén
meglepő viszont tűnik
ingyenes párát nyeldekel
rács sodrása folytonos
méretre kezd mélyíteni
jut alapos agymosás*

(furioso)

ikravert festmény ismét
híján áttörés füstcsík
: *fekete ellenpont alkalom*
vágyszárny nevel időcél
kerítve felmondó értelem
: *akasztás rendel tömeges*
bőrkötés ellen szappan
kimenet illatos koponya
: *gáznemű nyomon mellett*

VASÁRNAP

ünnep

vasárnap

virággal tele az oltár

a mozdíthatatlan

most sem kérdezem

hol voltál mert

vannak dolgok

amik nem tartoznak rám

vasárnap más a hangja a csendnek

szebben takkol a rugó

csepeg a víz

nem zár jól a csap

bekapcsol a hűtő

duruzsolja

ünnep

várlak és nagy mély levegőt veszek

örök szombatok sorakoznak

nem tudom milyen idő lesz

de engem hétfőn temetnek el

ZSELICKI JÓZSEFNEK

*Rokon csillagon ülsz
Te herceg
Rózsatövisből
Fonsz koszorút
Kárpátot ringató
Lelked deres
Ha Nemet kiáltasz
Tűzszemedben
Szikra pattan
Hiszed-e még
Hogy halhatatlan minden
Kimondott gondolat
Ordíts
Ne súgj
Az hasztalan
Míg vagy
Csak addig térdelj
Még fényt a napba
Ha pofátlanul jól röhögtél
Rajtunk
Reméld hogy egyszer
Lefekhetsz
Te is*

NAPPAL NEM

*Csak az éjjelt
Hiszem.
Mindenem
Onnan hozom,
Oda viszem.
Ti nem kéritek.
A nappalt
Féltetek.
Valóság mindkettő,
De éjjel
Sűrűbb a levegő.
S nem látjátok
Nézve sem:
Én nappal
Nem létezem.*

ELHITTEM

*Elhittem a Holdnak
Minden csillagot.
Napnak a fényt,
Hajnalnak harmatot.
Farkasaim vérem nyalják,
Mert a vizet
Bérencek adják,
S isszák.
Én is farkasaim
Vérét iszom.
Míg láthatlak,
A létet
Nem tagadom.*

NEKEM A HOLD...

*Nekem a Hold
Fénye a legszebb.
Mindegy, hogy
Sarló vagy teli.
Az én lelkem
A habkönnyű fényeket
Kedveli.*

*Nekem a Nap túl céda,
Erkölcstelen.
Fürödni testem
Mégis ebben
Kénytelen...*

SZÖLLŐSY TIBOR

PÁRHUZAM

A Turbát havas lábánál még személytelen forrásvíz egyike a Keleti-Kárpátokban születő ezernyi csermelynek, név nélkül, mint megannyi társa. Kőrösmezőn, a felvégen lesz megkeresztelve: innen már Fekete-Tisza. Hogy miért kapta éppen ezt a melléknevet – nem tudni. Talán azért, mert az őszi esőzésekkor sötétre váltja vize lenszőkeségét a hegyekről lezúduló hordalék, vagy talán, hogy megkülönböztessék ikertestvérétől, a Fehér-Tiszától, mellyel Rahó felett ölelkezik és egyesül – innen már Tisza; bemérfhetetlen életrajza során az írástudók nevezték Tycia-nak, Tiscie-nek, Títsa-nak, hogy csak néhányat említsek számtalan neve közül.

Eredetének földrajzát – elsősorban – I. Károly 1336-ban kiadott királyi leveléből ismerhetjük, mely meghatározza Bedő birtokainak a határait és itt a folyót Ticia-ként említi, leírja földrajzi eredetét és helyzetét, „... mely havasaink közt, név szerint A Turbat havasától és nem messze a Prut folyó forrásaitól veszi kezdetét.”

Ez a leírás egybeesik azzal, amit a Tiberius császár korában élt Strabo Parisus és a Vespasianus császár idejében élt id. Plinius Patissus állít.

Ír a folyóról Jordanius is, aki leírta Priscus követségét Attila király udvarában; ő a Tisi megnevezést használja.

...Ott fenn, ahol megkeresztelkedik, miután kibuggyanván bölcsőjéből megtette első lépéseit, találkozik a végtelenségből előbukkanó országúttal, amit párhuzamosan és nagy alázattal követ: méterekkel alatta van, felnéz rá, simul hozzá, tessékeli, lihegő galoppba kezd, hogy utolérje egy-egy kanyarban, ám bár már itt is incselkedik, sejteti csalárdságát: nyaldossa az út gránit lábsorát, le-leharap egy-egy falatnyit belőle, taraj-fogai közzé fogva kocogtatja, próbálja görgetni, csiszolni azokat, ám gyermeteg gyöngesége miatt többnyire sorukra hagyja, rábízva a végtelen sorokban loholó hullám-testvérekre, miközben pelenkás csacsogása elégedetlenkedő hang-kavalkádba csap át.

Nagy-Bocskó kertaljaiban, ahonnan visszatekintve már a kezdetekbe vész a Hoverla, a Pietrosz és a Bliznyecák már szeplő-pöttyes kamaszként ugyancsak önállósulni próbálkozik: hátat fordít az országútnak több tíz és száz méteren és itt csak látótávolságon belül követi – olyan ez, mint egy

időtlen házasság, ami nem szerelemből, hanem érdekből szövődik és csak a kényszer, a megszokás férceli össze.

Taracköz határában, Técső felett öntelt, sértődött ifjonként viselkedik: letegezi az utat, a partjait, elégedetlenkedik, duzzog ágyában, dagasztja mellét, habzsolja, falja a bele suhanó ereket, csermelyeket, patakokat, majd elnyeli azokat, miközben fáradhatatlanul tájézkodik, zsörtölődik és dühös lesz, ha megcsömörlik tőlük; ilyenkor megbószul, hányja-veti magát, mint akit Prokrusztész ágyába kényszerítettek, tarajai megduzzadnak, színe haragos-sárgára változik, beleköt mindenbe, ami útjába kerül, ki-kicsap medréből, tépi, marcangolja a sorjázó házakat, kerteket, ajnározott vegetáriánusként falja a fákat, bokrokat, aljnövényzetet, harsog, huszonnégy órás pusztító kispárosként lemészárolja az útjába kerülő, óvatlan állatokat is, menekülésre késztet kicsit, nagyot, sanyargatja az utat is: először lebecsmérel, beszennyezi hordalékával, majd bele-belemardos, prédaként szaggatja, űzi, cipeli magával fékezhetetlen elemi ereje kicsapongásának alanyait.

Ezekre a tivornyákra tavasszal és ősszel kerül sor leggyakrabban, mikor a Kárpátok azaddig szelíd erei kényszermunkára fogatnak: panaszkodva rohanak az olvadó hó, jég és eső terhével, pórére vetkeztetik a fenyvesek, bükkösök, cserjések gyökereit, törzseit, viszik magukkal és magukon a felszaggatott, sebzett talaj test-darabjait – ilyenkor az út kettős szorításában szenved és csakis az a remény élteti agóniájában, hogy arra lenn a síkságon fellélegezhet, megszabadulhat kettős béklyójától, a természet kaméleonjától, a Tiszától, ettől a cserfes kislánytól, az abajgató társától, ott, ahol a Veresmarti kapu van, mert ott a Tisza búcsút int az országuútnak, mint az elhagyatott szeretőnek és az önállóság feltupírozott tudatával úgy igyekszik a síkságra, mint a zabolátlan csikók a karám kifordult sarkú kapuján át egy átdőzsölt, vagy egy erőt halmozó éjszakai pihenés és bőséges reggeli után kíváncsiságtól hajszolva-unszolva a felfedezésre, avagy ismeretlen, új kihívásokat sejtető és csalogató távolba.

...Ez év kora tavaszára terveztük Rahó-i találkozásunkat: kerek dátumára annak a napnak és évnek, mikor elbúcsúztunk egymástól, az alma matertől, frissdiplomásokként. A huculok „fővárosára” esett hosszú, szer-teágazó levelezés után választásunk, mert amellet, hogy a kies természet kínálta lehetőség nyújtotta a legkellemesebb és -szabadabb pihenést-szórakozást, eleget tettünk volna egy sokáig magunkban hordozott és érlelt belső indíttatású kötelességünknek: pénzt gyűjtöttünk a valamikor Rahón dolgozó, az életből eltávozott kollégánk sírkövére, melyet családjának szándékoztunk átadni és egyben fejtetni földi útjelzője fölött.

G. Borisz eminens tanuló volt, példaképe a szorgalomnak, s mint ilyen, hozzáállásában, viselkedésében már tanulmányaink első évében is sejtette az „igazi orvos”-t. Volt benne valami megfogalmazhatatlan – legalábbis akkor úgy láttuk-tapasztaltuk, ami őt a szikés és retortás szürke fölé emelte, titokban – ezt később tudtuk meg – templomba járt egy Ungvár-közeli faluba, de bővelkedett emberközeli vonásokban is: gyakran kiségetett idült pénzhiányunkban, s a törlesztést sem forszírozta. Felnéztünk rá azért is, mert rá jellemző udvariassággal elhárította a felkínált posztokat: nem akart sem csoport évfolyam-leiter lenni, nem vállalt társadalmi, politikai vezető szerepeket, holott elől járt a kalákában végzett tevékenységekben.

Államvizsgákra készültünk a harmadik szemeszter vége felé anatómiából és fiziológiából, mikor egy napon a fakultás párttitkárának utasítására rendkívüli gyűlésre tereltek.

Roszzat, valami politikai szagot éreztünk-sejtettünk, mert az efféle „röp-kék” semmi jót sem sugalltak. Ezúttal sem volt másként: a párt titkára, akit magunk között alvajáró anatómiai preparátumnak tituláltunk, hű maradt stílusához, in medias res kezdte, majd folytatta szólamát, ami vádbeszéd volt, valahogy ekképpen próbálok visszalapozni megkopott emlékezetem gyűjteményében:

– Van közöttünk egy alak, akit ki kell rúgni, mert hazudott, becsapott minket, antiszociális elem, valóságos fertő! Ez a valaki G. Borisz polgártárs – mutatott évfolyamtársunkra –. Szavazzunk!

Talán, sőt biztos, hogy akkor, abban a pillanatban kapcsolt volna a szavazógép, mert ilyen és hasonló esetekben – sajnos, igazoltuk elégszer! – jól idomítottaknak bizonyultunk, de a „lelki gyötrelmek őrmestere” még rá kívánt tenni egy lapáttal, mert részletezni kezdte Borisz főbenjáró bűnét:

– Amiért lakolnia kell, az bűn: a felvételi kérelmével benyújtott önéletrajzában azt írta, hogy apja hivatalnok, de nem részletezte, hogy hol! Mi kinyomoztuk – képzeljék csak el! A csernovici püspök titkára.

Ez a rövid ügyészi ráolvasás egy szusszanásnyi időt adott, és oldotta kissé a megdöbbenés dermedt hangulatát; valaki halkán reagált: – Ez olyan nagy bűn...! Szóljon Borisz!

A felszólított falféheren támolgott a hallgatóság elé.

– Én – próbálta nedvesíteni cserepes ajkait – én nem tudtam, hogy részletezni kell az apám munkaköri beosztását.

– Mert elve magában hordozza a bűnösséget – robbantott a párttitkár –, de nem is lehetett másként, hisz ópiumon nevelkedett!

– Ezeddig háromszor felvételiztem, mindig sikeresen vizsgáztam, begyűjtöttem a szükséges pontokat, de nem vettek fel... jóakarók mondták, hogy édesapám kötelezettsége az ok...

– Helyesen cselekedtek! – reagált sátáni mosollyal a preparátum –. Mi a dolgozó nép fiait és lányait neveljük és tanítjuk, nem az osztályellenségek kölykeit! Mit gondolt, becsaphat minket?!

Borisz megsemmisülve támolygott helyére, majd a titkár szellemi emelőin nevelkedő és táplálkozó évfolyamtársak ostorozták, egyhangúan kiállva a titkár véleménye és ajánlása mellett.

Mielőtt elhangzott volna a „Szavazzunk!” parancs, a taglózást idéző hangulatában megszólalt egy idősebb, katonaviselt társunk:

– Szerintem, amit Borisz tett, az nem bűn, hanem egyszerű szabálysértés, vagy ha úgy tetszik: kényszercselekvés. Borisz kitűnő diák, szorgalmas, ezt tanulmányi eredményei, magaviselete is bizonyítják ... Nem lenne szabad megfosztani őt a tanulás lehetőségétől, hisz nagyon-nagyon szeretne orvos lenni...

– Talán te is követni akarod!? – váltott rögtön tegezésbe a párttitkár. Te és ő egy tőről vagytok vágva! Na, látjátok – fordult felénk – ezért kellene az ilyen és hasonló gyűlések, mert ilyenkor lehet megtudni, ki hogyan gondolkodik, ki a hűségesebb pártunk eszméihez!

– Nem erről van szó, én csak a tanulásban szeretném őt követni ... Eddig úgy gondoltam, hogy itt szakembereket nevelnek, készítenek fel az életre, meg hogy mindenkinek esélye van. ... Én nem szavazok a kizárás mellett! – fordult felénk lángpiros arccal.

Egy tenyérnyi csend után viharos taps dübörgött a teremben helyeslő bekiáltások kíséretében.

– Mit tapsolnak a rohadt tenyereikkel?! – próbálta túlkiáltani a jelenlévőket a szónok. Megérdemelnék, hogy az egész évfolyamot kirúgjuk!

Aztán kapta magát és kirohant néhány hűséget tanúsító janicsárfióka kíséretében...

Borisz nem rúgták ki, de megbuktatták mindkét állami vizsgán, és csak egy évi kényszerpihenő után, no meg azután, hogy a párt élharcosát alkoholizálása miatt kitették, tanulhatott tovább és diplomázhatott.

Úgy tudtuk, hogy megbetegedett, epilepsziás lett és Rahót is azért választotta munkahelyül, hogy minél távolabb legyen rosszlelkű városától. Elmeógyógyászként kamatoztatta kivételes tudását, betegek szerették, tisztelték, családot alapított, két gyermeke volt, de korán, nagyon korán távozott. Azt beszélték, hogy betegsége elhatalmasodott rajta és szándékosan túladagolta magát.

... A tisztai áradás, a soron következő, meghiusította szándékunkat: nem találkozhattunk Rahón, mert a kegyetlen ár elmosta az országutat.

Az összegyűjtött pénzt elküldték hozzám, hogy alkalomadtán adnám át feleségének.

Napok multával, mikor az árvíz sújtotta vidékkel úgy-ahogy helyre állt a telefonos kapcsolat, feltárcsáztam Borisz feleségét, elmondtam neki, hogy miben törjük a fejünket.

Könnyekkel viaskodva köszönte meg szándékunkat, de egy időre halasztást kért, ugyanis azt a parcellát, melyben Borisz földi maradványai pihentek, elmosta a megvadult Tisza.

RÖVIDKÉK

– Semmi sem tökéletes. A Teremtő is hibázott: kenyérfát ugyan adott, de italfát nem.

– Egyetértés ott van, ahol az intim gondolatok és tettek is közösek.

– A koránkelés nem imakönyvi tályog.

– Aki azt állítja, hogy megtalálta a boldogság titkát, fogalma sincs róla.

– Sok nőnek csakis azért kell férj, mert nem lehet minden rosszért a kormányt okolni.

– A női könny a szándék álcája.

– Egypár beszédet csak párbeszéddel lehet érthetővé tenni.

– Az elfogulatlanság a tisztánlátás szemüvege.

– A meggondolatlan ígéretnek legalacsonyabb a fajsúlya.

– Parancsoló a pénz, ha másé, de szolga, amikor az enyém.

– Minél tovább hordozzuk vétkeinket, annál súlyosabbak lesznek.

– Beszennyezett kezeket ritkán kulcsolnak imára.

– Nem hiszek a szerencsében, amíg nő az istene.

– A nárcizmus a zsarnokság melegágya.

– Gyakran vágyunk mások értékeire, miközben elherdáljuk sajátunkat.

– A becsvágy a leghűségesebb útítárs.

– Úgy értékes a győzelem, ha kivívod ellenfeled elismerését.

– Az illúzió is drog, habár kevésbé ártalmas. Rászokni mégsem ajánlatos, mert tévútra kényszerít.

– Nem mindig a tűzrakót melegítik a lángok.

- Az ékkövek növelik az ékszer értékét, de nem feltétlen szépségét.
- A tétlen ember órája is ketyeg.
- Nem csak építeni, de használni is kell a hidakat.
- A hosszú élet titka egyszerű számtan: a tegnaphoz hozzá kell adni a mai napot, majd ehhez a holnapot.
 - Az önéletrajzok mindig befejezetlenek.
 - A vőlegény rövidlátásáról az ara külleme árulkodik.
 - Adósságot lehet örökölni, de lelkiismeretet nem.
 - Olyan világban élünk, amikor már a múlt sem az igazi és a jövő sem a régi.
 - Aki hazudik – sért, aki erőszakolja a hazudozást – bűnös.
 - Nem vagyok irigy, de ha valakinek öttalálatos van, eszembe ötlik az igazmondás: a pénz nem boldogít.
 - Nem is lehet olyan rossz dolog a halál, hisz eddig még senki sem emelt kifogást ellene.
 - Az emberbaráti szeretet bekerült a vörös könyvbe, ugyanis egyre ritkábban virágzik.
 - A dicsőség babékoszorúja csak izzadt homlokon áll jól.
 - Amióta a pénz beszél, zsebeimből csak érthetetlen suttogás hallatszik.
 - Amikor az újszülött elsőnapos, a papa másnapos.
 - A borivás a szőlő halotti tora.
 - A magyar szexuális élet évszázadok óta csapnivaló: egyfolytában törökök, osztrákok, csehek vagy oroszok alatt voltunk. Kellene már egy jellemzően magyar póz.
 - A munka öröm, de ha ezt egy temetkezési vállalkozó mondja...?
 - A hazugságnak alacsony a hőfoka, azért didereg benne az igazság.
 - Életemben sosem hazudtam, de most igen.

SHREK TÍMEA

DISKURZUSOK

I.

– Esküszök neked, komámasszony, hiába, nem tehetek rulla, de gyűlölöm azt a cselédet!

– De mégis miért?

– Mert egy koszos, utolsó cigány.

– Bagoly mondja.... És te mi vagy? Te sem vagy fehérebb!

– Vicc, ami vicc, de a cigányok között is van különbség! Figyeld meg, hiába a testvérem felesége, a családot össze sem lehet hasonlítani. Miatta még az öcsém is neki kezdett inni.

– Ez a testvéred felesége?

– Bár ne az lenne! Anyuka hiába kérte, hogy ne szűrje össze a levelet ezzel, mégis megszöktette, pedig pénz volt, nem kellett volna nekik ezt csinálni. Mi nem táboros cigányok vagyunk, ezt te is jól tudod, én is dolgozok hivatalos munkahelyen.

– Hányan vagytok testvérek?

– Négyen, ez a legkisebbik öcsém családja, a másik két testvérem oroszba lakik. Hála az Úrnak mindenkinek sikerült az élete, csak ezzel nem tudom mi lett. Szerintem megvarázsolta.

– Jaj, ne beszélj butaságokat, olyan dolgok nem léteznek! Habár a cigányoknál sose tudni.

– Hallod?! A ház ott van a fenekük alatt, gáz, víz bevezetve, oszt ez a bánat-cseléd arra nem képes, hogy a pulya alatt a liberót kicserélje, mikor minden a szájába van? Az ilyen a táborba való!

II.

– Mama! Ugye nem engeded, hogy az anyám elvigyen minket a táborba?

– Drága gyermekem, és mit csináljak vénségemre hat gyerekekkel?

– Mamikám! De engem te neveltél! Hogy fogok én nélküled aludni? Ki fog neked segíteni mosni?

– Nem akarok anyámmal menni!

– Kicsi kincsem, tudod, hogy jobban szeretlek, mint bármelyik unokámat, azért is neveltelek én, és nem anyád, ez meg is látszik, de ezt még apáddal is meg kell beszélni, mert ha ő megy, akkor menned kell neked is.

– Apám iszik, anyám meg egy undorító féreg! Ha te nem akarsz elvállalni, majd megkérem Pisti bátyját, ő biztos nem engedi majd meg, hogy belőlem táboros cigány legyen!

– Katicám, hidd el, ezt én sem fogom hagyni.

III.

– Eredj, pakold össze a lomod! – szólt az anya a kislányhoz.

– De én nem akarom!

– Dehogynem, kötözünk, ezt má megmondtam!

– De én nem akarok a táborban lakni! Én itt maradok az utcában mamával.

– Olyan nincs, jössz oszt kész!

– Anyukám, könyörgöm, hadd maradjak itt mamánál! – kérlelte térden állva a tízéves gyermek az anyját.

– Nem!- majd, rúgott egyet az oldalába, ahogyan a kutyaéknak szokták – Takarodj és szedd a lomod!

– Csak arra kérlek, magyarázd el, minek kell nekünk elköltözni?

– Mert itt olyan, mint a csurmában! Be vagyunk zárva és semmit nem szabad csinálni, nagyanyád semmit sem enged.

– De hát anyu! Neked öt pulya mellett nincs mit csinálnod? Vagy mit akarsz még?

– Fogd be a pofád, bánat kölyke! – azzal egy jókora pofont kevert le a lánynak – Olyan vagy, mint nagyanyád, még a beszéded is. Készen vagy mán? Összepakoltál?

– Nem. – válaszolta zokogva.

– Há mé?

– Mert félek.

– Oszt mitű?

– Attól, hogy olyan leszek, mint te.

HORVÁTH ATTILA

A SZÉTSZÓRTSÁGTÓL AZ ELKÉSZÜLTÉSIG

(CSORDÁS LÁSZLÓ: *A SZÉTSZÓRÓDÁS ÁRNYÉKÁBAN*)

Nézd meg a borítót (hátradólni nem lehet!), olvasd el a címet, furd át a tartalmat és máris mindent tudsz, ne tovább! – tanácsolnám az egyszeri kárpátaljai magyar kisebbségi itthon élő „el-nem-olvasónak”. Ha Ön paradox módon „olvasó el-nem-olvasó”, akkor kérem vesse rá magát az első tanulmányra, majd mint a nagy vadak lakmározás után, pihentesse az elméjébe juttatott szellemi táplálékot alkattól függően elégséges ideig, míg erjedésnek nem indulnak a gondolatok. Csordás szövege ugyanis szokatlanul erős kritikai hangot üt meg már a könyv legelején – a kritikával szemben. A legelején, ami persze csupán a rendezői jobb, esetünkben szerkesztői eleje, hisz időrendben ez a tanulmány született meg legkésőbb (a szerző tollából), mégis az egész kötetre rányomja bélyegét. Látható, hogy sokakat összezavarhatnak a leírtak, a nyugalom megzavarására alkalmas képi kül- és bel-betű-tartalom. Nem, nem ajánlom, még véletlenül sem laza átolvasásra a kötetet, esti olvasmánynak vagy tengerparti nyaraláshoz. Én a vonaton kezdtem el olvasni...

De lássuk, miről is van szó? *A szétszóródás árnyékában* 2014-ben jelent meg az Intermix Kiadó gondozásában. A szerző saját írásait rendezi benne kötetté 188 oldalon. Tanulmányok, esszék, kritikák váltakoznak benne három nagy pontba szerkesztve. Az első, a kötet több mint felét kitevő *A felkészüléstől a szétszóródásig* című a kárpátaljai irodalom rögzös útján kalauzolja az olvasót Kovács Vilmostól egészen napjaink fiatal pályakezdőig – nem feltétlenül ilyen sorrendben. A második nagy pont, az *Árnyékban létezve* az erdélyi magyar irodalomból vonultat fel négy író – Sütő András, Szilágyi István, Balázs Imre József, valamint László Noémi írásait elemzi, míg a harmadik, a *Mi undorítóbb az összhangnál?* magyarországi szövegek rövid reflexióit tartalmazza. Csordás László 2009 óta publikál, ez az első kötete. Írásai eddig többek között az Alföld, a Hitel, a Kortárs, a Magyar Napló, a Kulter.hu, a Szépirodalmi Figyelő, a Szkholion, az Együtt és az Újnautilus hasábjain jelentek meg.

A fülszövegből és az írások eredeti megjelenését tartalmazó mutatóból kiderül, hogy négy év kritikai termését tarja a kezében az olvasó, melyek többsége

idehaza nem jelent meg. Ennek megfelelően a szövegek nagyrészt a magyarországi kritikai írásmódot követik, így jellemzően nem egyértelmű, hogy Kárpátalján milyen befogadói fogadtatásra számíthat Csordás kötete. Gondolok itt főleg a Kovács-tanulmányra vagy *A sátán fattyát* újraolvasó írásra. Annyit biztosan állíthatok, hogy sok szövege hidas, kaput nyit, utat mutat (a megfelelő aláhúzendó) a kárpátaljai magyar irodalom újraolvashatósága felé. Olyan hiánypótló írásokat találunk a könyvben, melyek írója és tartalma éppen beérni látszik. Sok tekintetben a kimondásnak a gesztusa is értékelhető: a megismerő attitűd, az irodalomtudományos igény felmutathatósága, a máig létező köteles kritikai írásmóddal való szembeállíthatósága. Csordás szövegei ugyanis pont annyira különböznek el az általa is sokat kritizált beszédmódtól, amennyire értő módon reflektál is a korábban még érthető, de mára már bőven meghaladott erkölcsi-morális olvasatokra. A Kovács-tanulmányban imponáló precizitással jelenik meg előtűnk a recepciótörténet hatalmas merítése, hogy megvilágítsa, honnan is jut el a kárpátaljai magyar kritikus arra a pontra, ahonnan saját hagyományával olykor karöltve, olykor megküzdve hitelesen képes megszólalni. A kárpátaljai kritika hiányának kritikájaként is olvasható a kötet, ugyanakkor erős önreflexió is jellemzi a szerzőt: elemi igény a rendteremtésre a szétszórtóságban.

Nem túlzás azt állítani, hogy termékeny olvasásra vagy akár újraolvasásra készítetnek a szövegek. A szubjektív meglátások, a játékos hangnem az ismertőkben, illetve az üde, mégis alapos elemzések (Balázs Imre József *Fogak nyoma* vagy éppen Szvoren Edina *Pertu* című kötetéről) kellemes arányban állnak az irodalomelméleti felütésekkel (mint például a kárpátaljai magyar irodalom életéről szóló írás vagy a Szilágyi-tanulmány), együtt olvasmányossá téve az egyes szövegeket és persze magát a kötetet. „A fejlődéshez ugyanis elsősorban őszinte bírálatra van szükség, nem pedig jócskán túlértékelő dicsőimuszra” – Csordás tartja is magát ehhez a kritikai ars poeticának is beillő – kissé talán sablonos, de igaz! – gondolathoz. Nagy erény, és egyben szimpatikus kritikusi hozzáállás, hogy irodalomtörténetileg kevésbé jelentős szövegekről is képes ugyanúgy átfogó kritikát írni. Nem érezzük a kritikusi póz kimódoltságát, sablonosságát.

Piros pontot érdemel a szerző továbbá a koncentráció széles spektrumáért, a rövid kötet ellenére is bőséges magyarországi kritikai kitekintésért (Spiró György, Szvoren Edina, Pál Dániel Levente, Simon Márton, Ughy Szabina, Zelei Miklós, Kocsis Csaba, Bálint Péter stb.). Azonban az első rész erős felütése után ezek a rövid esszék már nem tudnak olyan erővel hatni, kiesnek a fókuszból. Más kérdés, hogy kötetért-e a szerző, vagy csupán „jó ötletnek tűnt” „kötetizálni”? Kétségtelen, hogy néhány tanulmány „viszi el” a könyvet, ahogyan az is, hogy az első rész a legerősebb. A

jól érezhető szerkesztési erőfeszítés ellenére sem állítható, hogy koherens kötet született, a sok hiányzó láncszem nem feltétlenül kovácsolódik (sic!) erős láncolatá. A nagyon erős kezdéshez képest (Kovács-tanulmány) viszonylag gyenge a „folytatás”. Kissé hullámzó teljesítményt bontakoztat ki a folyamatos, könyvként való olvasás, ami zavarja a mindenképpen valamiféle vezérszálát kereső tekintetet. Bár érthető, világos, hogy hogyan szerveződnek három – igen izgalmas – cím alá a szövegek, talán érdemesebb lett volna az írásokat egyszerű időrendi sorrendben közreadni, némi kommentár kíséretében azok megírásának körülményeiről. Azzal, ha nem választja el az írásokat valamiféle területi/politikai megfontolás szerint (kárpátaljai, kisebbségi, magyarországi szövegek), a szerző talán jobban megfelelt volna a szövegeiben is megfogalmazott saját kritikai elvárásainak és az olvasó számára is, bár nehezebben, de mégis követhető fejlődéstörténet bontakozhatott volna ki.

A fentiekből számomra két játékra hívó kérdés adódik: közelebb kerülhetünk-e a kritikushoz? Illetve kit lepez le az irodalmár olvasata? Csordás olykor teljesen kívül marad (Kovács-tanulmány), máskor elemien beleíródik szövegeibe (*Színészlelkű költő vagy költőlelkű színész?*). Persze a fenti két kérdésre választ adni éppoly értelmetlen, mint az író személyére rákérdezgetni, viszont a könyv „műszerűségét” talán meghatározza ez a dialektikus mozgás. Nem utolsósorban – bár nem tudom, mennyire elvárás ez egy kritikával vagy recenzióval szemben – izgalmassá, gördülékennyé teszi az olvasást. Azt sem lehet egyelőre tudni, hogy a kötet által kijelölt út meghatározóvá, relevánssá válik-e a kárpátaljai olvasók körében, ezáltal helyére téve magát a kötetet is. Ez a fajta elemző írásmód és széles tájékozódási igény egyelőre fehér hollónak számít a létezésén is morfondírozó kárpátaljai irodalmi lég(üres)térben.

Személy szerint remélem, hogy sokan olvassák, kritizálják majd, morfondíroznak egy-egy sommásabb kijelentésén, vitatkoznak tényszerűségén, vagy éppen utánajárnak valamely állításának, forrásának, esetleg miatta olvasnak majd Bálint Péter-, Ughy Szabina-, neadjisten Spiró-szöveget. Ez adna igazi értelmet a kötetnek, mely hibái ellenére is az eddigi legkiforrottabb kárpátaljai kritikus teljesítmény, mely végre a problémákat nem az asztal alá igyekszik söpörni.

Kovács Vilmostól a legfiatalabb Szárnypróbásokig, Kolozsvártól Budapesten át Eszenyig, hexameterektől a szabad formáig villódzóan színes világ tárul elénk egy meglehetősen halálkomorságú borító mögött. Folyamatos ketősség-érzet: a kisebbségi lét levetkőzhetetlenségének fénye(?), árnyéka(?) vetül a szövegekre, sugárzik a szövegekből. Vigyázat: gondolkodtat!

(Csordás László: *A szétszóródás árnyékában*, Tanulmányok, esszék, kritikák, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2014.)

ZUBÁNICS LÁSZLÓ

A MAGYAR NEMESI CÍM- ÉS A CÍMERADOMÁNYOZÁS FOLYAMATA VIDÉKÜNKÖN A XVI–XVII. SZÁZADBAN

A királyok által adományozott címerábrázolások Európában a XIII. század végén – a XIV. század elején tűntek fel Franciaországban IV. (Szép) Fülöp uralkodása idején. Németországban az első címert 1305-ben adták ki, Magyarországon pedig Károly Róbert uralkodása (1307-1342) idején. Az első olyan oklevelet, amely teljes egészében ábrázolta az adományozott címet, Zsigmond király kancelláriája adta ki 1398. október 16-án a Csentevölgyi család részére [1].

A XIV. század végén a külföldi kancelláriák színes armálisokat kezdtek el kibocsátani. Az ilyen típusú oklevelek tömeges kibocsátása 1414-től kezdődött meg, amikor Zsigmond, mint római király magyar kíséretével jelent meg a konstanzi zsinaton. A király és kísérete utazásai során a külföldi uralkodók is adományoztak címereket a magyar főuraknak: 1502-ben XII. Lajos francia király például a Csanád-nemzetségből származó Telegdy Imre követnek engedélyezi, hogy címerpajzsát a francia Szent Mihály-rend láncával ékesítse.

A mohácsi csata (1526) után a magyar heraldikában jelentős változások mennek végbe. A Habsburg-dinasztia trónra kerülésével új társadalmi réteg – az armálisos nemesek – alakult ki. E korig a címert kizárólag nemes embernek adományozták, ezután éppen fordítva, a címerrel együtt kapták meg az emberek a nemesi címet is. Az ország három részre való szakadása után a keleti régióban kialakult Erdélyi Fejedelemség is alkalmazta a címer- és nemesség adományozásának jogát.

Címeradományozásra, valamint nemesség adományozására a magyar törvények alapján kizárólag a királynak volt joga. Ennek a jognak egyetlen feltétele, hogy az adott uralkodót a Szent Koronával koronázzák meg (Werbőczy István: *Tripartitum*) [2]. Amennyiben a király a koronázása előtt

meghalt, az adomány csak akkor érvényes, ha a jogutód, azaz a következő király megerősítette azokat. Hasonló volt a jogalapja az erdélyi fejedelmek címeradományozási jogának is. 1848-ig az armálisokat a király, a kancellár és a kancelláriai titkár írták alá. Az okiratokat az 1741. évi XXXIII. törvény értelmében az ún. „Királyi Könyvek”-be vezették be [3].

A magyar gyakorlatban létezett külföldi uralkodói címeradomány is, azonban ezek csak akkor emelkedtek jogerőre a magyar királyság területén, ha az uralkodó megerősítette azokat. A nemesítést és a címeradományozást a királyi kancellárián lehetett kérelmezni. A beadványban a kérelmet írták le rövid, vagy hosszabb formában, majd érdemeiket, illetve pártfogóikat említették meg. A beadvány alsó részében állt azon címernek a rajza, amelyet a kérelmező jóváhagyni és adományozni kért. Pozitív döntés esetén a kancellária meghozta a végső döntést, amelynek dátuma egyben az armális kiadásának dátuma is volt egyben. A nemesítés és a címeradományozás akkor vált érvényessé, amennyiben azt az illető személy lakhelyének megyegyűlésén hivatalosan is kihirdették.

Néha maga a közbenjáró párfogó is levelezésben állt a királyi kancelláriával, amelynek több példáját is ismerjük, így Benicky Ferenc Ferenczffy Lőrinc kancelláriai titkárhoz írott levelét: „*Laurentio Ferenczffy...Azonis igen kerem k [egyelmed] egj io akaro baratom kert azon hogj egj Chymer levelet szerezzek neky, mellynek supplicatioját im fel küldtem, kerem azért k[egyelmed] mint io akaró Vramott az en szolgataimerth, ha lehetséges k[egyelmed] szereze meg azt á Chymer levelett Czassar vrunktol eő felsegetől, es ha eő felsege megh engedj, irassa megh k[egyelmed] szepen, es mykora lehessen keszen az Chymer level, es myth fogh k[egyelmed] teőle kyvanny, adgja k[egyelmed] tuttomra en teőlem varya k[egyelmed] az aratt, en magam megh kuldem k[egyelmed], chyak k[egyelmed] irtya megh nekem az aratt, my legjen, de kerem en erettemis engedjen k[egyelmed], ha Isten eltett megh igjekezem k: szolgalmny. magam penzevel fizettek megh az Chymereslevelert, minthogj nekem szukseghemben szolgálit. ... Posen. 1635 XI. 25. Beniczky Ferencz” [4].*

A törökellenes háborúk aktivizálódása, a különféle járványok, illetve a fizetetlen zsoldosok garázdálkodásai következtében a nemesi társadalom megfelelő utánpótlás nélkül egy bizonyos idő után elhalt volna. Éppen ezért az maga is gondoskodott saját utánpótlásáról, sok esetben a polgárság vagy a parasztság rétegeiből. Elsősorban a törökveszéllyel szembeszálló katonaelemekből váltak ki a nemesség legújabb képviselői, akik közül sokan szédületes karriert futottak be. Ezek ékes példája Rákóczi Zsigmond [5], aki végvári

kapitányból a későbbiekben Erdély fejedelme és a korabeli Magyarország egyik leggazdagabb ura lett, vagy Thököly Sebestény [6], aki marhatózsérből lett báróvá és nagybirtokossá. Sajnos a vizsgált régióban nem találkoztunk ilyen karrierrel, azonban a nemesi társadalomba való felemelkedés lehetősége mindenki számára nyitott volt.

A korabeli magyar jog szerint a nemesi társadalomba való felemelkedés kizárólag az uralkodói kegy (legyen az magyar király, vagy erdélyi fejedelem) révén történhetett, amelynek külső megnyilvánulása a címeres nemeslevél kiadása volt. Eredetileg a nemesítés birtokadományozással is járt, azonban a XVII. századra ez elmaradt. Természetesen maga a nemesség is megpróbált gátat szabni annak, hogy sorait felhígítsák, többek között országgyűlési határozatokban foglalkoztak a megnemesítés kérdéseivel. Az 1609. évi XXXIII. törvénycikkely például kimondta: *„a címeres nemesi levelek adományozása tekintetében Őfelsége azokat fogja tekintetbe venni, akik ajánlatni fogják a jól érdemesültek közül és méltóknak látszanak”* [7]. 1630-ban az országgyűlés még tovább lépett – a XXX. Törvénycikkely szerint: *„nyilvánvaló, hogy némelyek mily nagy alkalmatlansággal munkálkodnak címeres levél szorgalmazásában, olyanok, akik semmiféle érdemmel vagy erénnyel nem ékeskednek, mégis arra törekedni merészkednek”* [8].

A jobbágyoknak a nemesi társadalomba való felemelkedését is megpróbálták gátolni (elsősorban saját jól megfontolt anyagi érdekeik miatt), mi több, a jobbágy megnemesítését a földesúr beleegyezéséhez kötötték. Ezzel kapcsolatban az 1622. évi XVII. törvénycikkely kimondta, hogy *„címeres nemesleveleket pedig a jövőben jobbágy házakban lakó parasztoznak földesuraik ajánlása és beleegyezése nélkül ne adjanak.”* [9]

A valóságban a földesurak megfelelő pénzügyi ellentételezés esetén megadták a megfelelő engedélyt (exemptio) a jobbágyoknak, sőt megfelelő közbenjárónak is mutatkoztak az uralkodói kegy elnyeréséhez. Hasonló példákat vidékünkön is találunk. Az Ung vármegye főispáni tisztségét betöltő Esterházy Mária grófnő (Homonnay Drugeth György országbíró özvegye) például 1677. május 14-én Kovács alias Dobé Fedor és Iván nevű, Nagyberezna falujában lakó jobbágyaitól felvett 200 forintot, tekintvén némely „főember” szolgálóinak mellettük való interposícióját is, s ennek ellenében *„mind őket, feleségeket és két ágon levő s leendő maradékait a nagybereznai Korosztílon szki nevű egész helyes jobbágyságban megnemesítette”* – a földesúri szolgálat alól felszabadította és vállalta, hogy a nevezett jobbágyoknak a királytól armális levelet szerez [10]. Ha pedig nem

tudna a királytól armális levelet szerezni, a grófnő kötelezte magát az egész összeget visszafizetni, s ha nem fizetné vissza, akkor a nevezett a telken mint exemptusa szabadságban lakjék. A grófnő ugyanezen a napon Volcha Mihály perecsényi krajnikától, illetve annak Hric és Vaszil nevű öccsétől négyszáz forintot vett fel és hasonló kötelezvényt adott ki számukra.

A nemesi társadalomba való felemelkedés egyik útja a nemes lány feleségül vétele volt. Nem gyakran, de ez is előfordult, s a jobbágyországban lévő személy a feleségnek járó leánynegyet után maga is nemessé válhatott. Ennek a kategóriának a megnevezése az agilis, azaz „nőnemes” („felesége vagy anyja után nemes”). Általában a leánynegyet készpénzben fizették ki, azonban II. Ulászló dekrétuma szerint, ha a nemes leány birtoktalan, azaz nem nemes emberhez ment feleségül, akkor *„az ország szokása szerint, a leánynegyed fejében kiadandó jószágrésznek örökjogát kell nyernie és annak tulajdonában maradnia”* [11].

Az agilis fogalommal kapcsolatos, rendelkezésre álló szakirodalomból kiemelkedik Péterfalvai Nagy Albert ugocsai alispán ügye, akit nem sokkal a Dózsa-féle parasztlázadás előtt a vármegye nemessége bepanaszolta a királyi kancellárián több rendbeli törvénysértés miatt, s többek között felvetették, hogy a nevezett személy nem is tölthetné be a vármegyei tisztséget, mivel nem nemes személy. A vizsgálatot végző Bellyén Albert személynöki ítélőmester és Pogány Zsigmond királyi zászlós megvizsgálta a körülményeket, majd jelentést tett a királynak. Mint a jelentésből kiderült: *„A mi a Nagy Albert nemessége, helyesebben ignobilitása tárgyában emelt kifogást illeti, az szintén alaptalan, mert Nagy Albert a felesége után, meg az anyja után nemes ember és azonfelül pénzen nemességet vásárolt magának”* [12]. Az ügy háttérében a vármegyei nemesség és Perényi Gábor főispán konfliktusa állt, amely a Nagy Albert elleni feljelentésben csúcsoodott ki. Ugyanakkor Nagy Albert korábban is betöltötte az alispáni tisztséget, azonban akkor senki sem emelt kifogást személye ellen.

A XVI. század közepétől címeres levelet a jobbágyok és a polgárok is szerezhettek, ha pénzen megváltották magukat. A nemesítést a földesúri hatalom alóli felszabadítás (manumissio) előzte meg. A manumissió levélben a földesúr – az osztályos rokonokat is felsorolva – igazolta a jobbágy származását, illetve a felszabadítás tényét, valamint megjelölte annak teljes összegét (ami lehetett készpénzben, vagy akár természetben is). Ezután a nevezett földesúr, illetve rokonainak aláírásai, valamint pecsétjei következtek. Ilyen manumissió levelet állított ki 1665. július 2-án Fodor Balá(z)s nevű jobbágyának Ilosvay János (Bereg vármegye Nagyilosva községének

birtokosa): „*fizetett nekem az Fodor Balás nevű jobbágy száz harminc magyar forintokat...*” [13]. Az osztályos rokonok közül az elbocsátó levelet aláírta és pecsétjével ellátta Lipcsey Gergely és Ilosvay Gergely is.

A manumissió összege személyenként általában 50–60 tallér, a telekkel együtt pedig 200–400 tallér lehetett. A királyi kancellária díjszabása változó volt, mivel eredetileg nem rögzítették a hivatalos árszabást. Egy 1572-es adat szerint a királyi kancellária két oklevelet 20 forintért adott ki: „*Im mi Listhius uramtól (Listhius János veszprémi, majd győri püspök, kancellár) váltottunk ki két levelet húsz forinton, egyik Vayda Christoff czimer-levele, az másik más szolgánké. Azért azt akarjok, hogy mikor ez mi levelünkkel Listhius uram embere megtalál, hogy mindjára adj húsz forintot neki. Nec secus facturus. Valetе felicitеr. Datum Viennae die 12. Novembris 1572. – Eckius comes a Salmis manu propria*” [14]. Később az országgyűlés megpróbálta szabályozni a királyi kancellárián kiadott okmányok taksáit. E szerint az új adományokról szóló oklevelek 12 forinttól 100 forintig terjedtek, míg „8. § *A czimeres nemeslevelekért, a melyeket valakinek fekvő jószágok adományozása nélkül adtak, huszonöt forintot; fekvő jószágok adományozásával pedig minden jobbágy után még ötven dénárt kell hozzáadni; a leírás díja is az érdemet tul ne haladja; és pedig az egyszerű leírásért fizessenek két forintot; a diszesebbért, a mely arannyal van ékesítve: négy forintot.*” [15] A manumissio összegét a földesúri támogató, vagy ajánló kapta, aki intézkedett a királyi udvarban a nemesi level kiállításával kapcsolatban. Mivel a nemesítés és a címerkiadás nem járt együtt birtokadományozással, az így nemesi rangra emelt személy (illetve családtagjai) nem mentesültek az adófizetés alól.

A címeres levél (armalis) nem volt okvetetlenül nemesi levél is egyben, mert címert adományoztak nem nemeseknek nemesítés nélkül, illetve már nemesi rangra emelt személyek is kaptak (kaphattak) új címert, illetve korábbi címerüket is kibővíthették.

Az ország három részre való szakadása után a keleti régióban kialakult Erdélyi Fejedelemség is alkalmazta a címer- és nemesség adományozásának jogát. Azonban az erdélyi kancellária által kibocsátott címerek, főleg a XVII. század elején már a hanyatlás korszakát mutatják. János Zsigmond utódainál, különösen Báthori Zsigmond és András bíboros-fejedelem uralkodása alatt adományozott címerek a késői reneszánsz stílusában készültek, ugyanakkor a heraldika szempontjából igen gyenge minőségű munkák. Nem felelnek meg a heraldika szabályainak, mi több, művészeti szempontból is silányak. A legtöbbről hiányzik a sisakdísz, helyette egy koronát ábrázoltak, nincsenek leírva a takarók színei, vagy leírhatatlan színeket alkalmaztak.

A Habsburgok trónra kerülését követően fokozatosan a német heraldika nyert teret. I. Miksa és I. Rudolf királyok címerei gyakran felülmúlták a reneszánsz korabelieket. Ezek többségét raszinyai Bocskai György, Rudolf császár udvari festője és miniátora készítette Prágában. Ezek a címerek nemcsak a címerek magas művészi kidolgozásával tűnnek ki, hanem a gyönyörűen kidolgozott iniciálékkal és az első sor kiemelkedő ornamentikájával. Annak ellenére, hogy az alkalmazott színek és mázak nem felelnek meg teljesen a „régii” heraldika szabályainak, a címeralakok stilizálását és a címer belső megosztását tekintve a szabályokat mindig szem előtt tartották.

A XVII. századtól kezdődően a hanyatlás miatt a heraldika egyre inkább dekoratív jelleget öltött. A címer a privilegizált nemesség jelképévé vált, s a dekoratív jelleg kialakulásával új, a heraldika által korábban nem ismert kiegészítők jelentek meg: pajzstartók, kitüntetések és rendjelek, jelmondat, rangjelző koronák stb. A rangjelző koronák különösen a XVII. században jöttek divatba, s az arisztokráciának a köznemességtől való megkülönböztetésére használták. Alkalmazásukkal a koronák a pajzsra kerültek, a sisakot a sisakdíszsel és a takaróval együtt a korona egyik ágára helyezték, annak ellenére, hogy a koronának külön kellett volna állnia. A rangok közötti különbségeket a koronák ágainak száma jelentette.

Kiállításuk alapján háromféle armálist különböztetünk meg: 1. az oklevél tartalmazza a címer teljes leírását, ugyanakkor hiányzik a címerkép; 2. az oklevélben mind a leírás, mind a címerkép megtalálható; 3. hiányzik a leírás, csupán a címerkép szerepel az oklevélben.

Formájukat tekintve ezek az oklevelek levélszerűen összehajtott pergamenlapok voltak, amelyekre színes selyemzsinórral függesztették fel a királyi pecsétet (csupán a XVIII. században jelennek meg a könyv-alakú armálisok). Az okmányok nyelve a latin, ritkább esetekben előfordulnak német, illetve magyar nyelvű címeradományok is.

Az uralkodó által kiállított címereslevél a korabeli privilégiumlevelek belső szerkezetét követi, azaz három részből (bevezetés, tárgyalás, befejezés) áll [16]. Az armálisok belső szerkezetét egy magántulajdonban lévő címeradományozó oklevélen [17] keresztül szeretnénk ábrázolni:

I. Bevezetés.

- *Mi Lipót, Isten kegyelméből mindig felséges választott római császár, Németország, Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, Szerbia, Galícia, Lodoméria, Ráma, Bulgária stb. királya, Ausztria főhercege, Burgundia, Brabant, Stíria, Karintia, Krajna hercege, Morva-*

ország örgrófia, Luxemburg, továbbá Felső- és Alsó-Szilézia, Württemberg hercege, Szvévia fejedelme, Habsburg, Tirol, Kiburg és Görz grófia, Elzász örgrófia, s római szent birodalom grófia stb. stb. (**Intitulatio** - a kibocsátó megnevezése) emlékül hagyjuk jelen írásunkkal mindazoknak, akiket illet (**Inscriptio** - a közösség megszólítása), hogy

II. Tárgyalás

számos hívőnk alázatos kérésére figyelmessé téve s azután magunk is látva s tapasztalva alattvalóinknak Tar Andrásnak hűségét s szolgálati érdemeit (**agenda** - az oklevél kiadásának általános magyarázata), amiket legelőbb is országunknak s magyar szent Koronának érdekében, azután pedig személyünk iránt a hely s idő különfélesége szerint, valamint az adott alkalmakkor híven, s állandóan felmutatott, s tanúsított, s jövőre nézve is hasonló állhatatosságra késznek nyilatkozott (**narratio** - az érdemek konkrét vagy általános magyarázata), azért is

Tar András t általa feleségét Tar Máriát jobbjágyi állapotukból amelyben eddig éltek, királyi kegyünknel és hatalmunk teljéből különösképpen kiváltjuk, s országunk, Magyarország s hozzácsatolt részeinek nemessége közé íratjuk, azaz iktatjuk.

Hozzájárulunk továbbá, s tudunkkal és megfontolásunkkal megengedjük, hogy ők mostantól továbbra a jövő s örök időkre ugyanazon megtiszteltetésben, kiváltságokban, szabadságjogokban s előnyökben részesüljenek, mint országunknak, Magyarországnak s hozzácsatolt részeinek többi valódi, s kétségtelenül létező mindkét nembeli nemesei élveztek eddig, akár jog, akár szokás alapján, valamennyi összes jövőbeli utódaik, illetve örököseik, s mindkét nembeli leszármazottjaik (**dispositio** – a nemesítés tényének megerősítése, illetve az ehhez kapcsolódó jogok felsorolása).

Ezen irányukban tanúsított kegyességünk s jóindulatunk jeléül mint a valósid, s kétségtelenül létező nemesség címerét a következő jelvényt adományozzuk nekik: éspedig a fennálló katonai pajzsot (bőrrel bevont fa), amely háromfelé, mintegy éles szögben egyenlőtlenül van felosztva, melynek középső része a pajzs felső pereméhez függőlegesen van erősítve; előrenyúló aransyárga mezővel bevont részét egy egyfejű fekete sas kiterjesztett szárnyakkal, szétterpesztett lábakkal egyenest állva, a másik párhuzamos kék színű részét ezüst sarlóshold egy hatágú aransyillaggal díszítve foglalja el.

Végül a pajzsra támaszkodó katonai sisak a királyi méltóság jelvénye látható, amit két fekete sasszárny, s közte a sarlóshold a hatágú aransyillaggal díszít; miket jelen soraink elején a festő művész által megfestett ké-

pén látható. Ugyanezen Tar Andrásnak, s nevezett házastársának s mindkét nembeli leszármazottjainak ezt kegyesen adományozzuk (**címerleírás**).

Elhatározván, s tudunkkal engedélyezzük, hogy ők mostantól, s továbbra a jövő, s örök időkre ezen pajzsot, mint nemességi jelvényt országunk, Magyarország és hozzácsatolt részeinek többi valódi és kétségtelenül létező nemességének szokása szerint élvezzék, mint azok élvezték, akár jogi, akár szokás alapján és pedig mindenütt a háborúban, a harcokban, ütközetekben, dárdavetéseknel, tornáknál, párbajoknál, s egyéb katonai és nemesi gyakorlatozásoknál, továbbá minden királyi ünnepélyeknél, menetelnél, felvonulásoknál, s általában mindenütt ott, ahol a többi megjelentek közül őket meg akarjuk különböztetni. Sőt közismertté tesszük, s tudtul adjuk jelen soraink által mindezt, s ezen dolog emlékéet pecsétünkkel, amit mint magyar király használunk erősítjük meg, hogy Tar András, s neje valamint minkét nembeli leszármazottaik, akik Isten kegyelméből születendők lesznek, időtlen időkig ezt kapják (**corrobaratio** – az oklevélben foglaltak megerősítése és hitelesítése).

Kelt az Úr 1600. évében, római birodalmunk 32-ik, Magyarország 36. évében, s Csehország 34. évében (**datatio** – az oklevél kiadásának időpontja), városunkban Bécsben írva hűséges, s kedves kancelláriusunk a tinini püspök úr Főtisztelendő Zaklin Balázs úr által megírva.

(Aláírva Főtisztelendő Szécsényi György esztergomi érsek, s bíbornok kanonok, stb. stb.) következik a főpapok, főrendek a magas hivatalnokok aláírása, s végül a királyi aláírása és a tinini püspök ellenjegyzése (**series dignitatum** – méltóságsor, **subscriptiones** – aláírások).

Őfensége, a császár által kiadott ezen nemesi oklevél amellyel Tar Andrásnak, feleségének és összes mindkét nembeli leszármazottjainak a nemesség adományozva lett kihirdtetett, s tudomásul vettett, s ezen alapon Tar András, s felesége Papp Mária, valamint összes leszármazottjaik a többi valódi nemesség kebelébe felvételre és pedig Magyarország csatolt részei és megyénk Ugocsa nemesi közé, miután ennek senki se mondott ellen. Azután a megyei méltóságok aláírása következik.

Újhelyi Újhelyi István, Ugocsa megye bírói székének jegyzője.”

A kancellária által kiállított nemeslevél akkor lépett életbe, ha azt egy éven belül a vármegyei közgyűlésen kihirdették. A visszaélések elkerülésére a kihirdetésre kizárólag a lakhely szerinti vármegyében kerülhetett sor: „A nemesítés módjára nézve megtartandók az ez iránt hozott korábbi határozatok és a kik magukat más vármegyékben tétetik közzé (nem azokban, a melyekben laknak),

azoknak a megnyert czimerlevelek mit se használjanak” [18]. Több megyében magának a megnevesített személynek is meg kellett jelennie a közgyűlésen, így például 1652-ben Ung vármegye arról határozott, hogy meg nem jelenés esetén a nemesi levelet nem publikálják. A nyilvános kihirdetésre azért volt szükség, hogy amennyiben a privilégiumban foglaltak valaki számára sérelmek voltak, az illető személy a törvényes módon tiltakozhatott annak életbe léptetése ellen. Ilyen esetekre egyébként sor is került. A Szatmár megyében is birtokos Barkóczy László a Csenger városában megtartott 1615. május 20-án megyegyűlésen tiltakozott Kawor Mátyás nemesi levelének kihirdetése ellen, mivel Kawor a nevezett földesúr Ung megyei Solymos nevű birtokáról szökött meg jobbágyként, ahol már főbenjáró bűnök miatt elítélték. Ugyancsak a nyilvánosság révén próbálták megakadályozni a visszaéléseket is, mivel a nemeslevelet szerző jobbágy – a kancelláriai tisztviselők „befolyásolása” révén – olyan személyeket (családtagokat, rokonokat) is beíratott a nemesi levélbe, akikről az eredeti manumissió nem szólt.

A Magyar Országos Levéltár anyagában a vizsgált időszakból és földrajzi térségből több oklevél is fennmaradt, a fentiek alátámasztásául ezekből közlünk néhányat:

Nr:	Címerszerző:	Kiállítás ideje, helye:	Kihirdetés helye, ideje:	Adományozó:
Bereg vármegye				
1.	Nagyari Ferenczy Gáspár [19] (fia György)	Prága, 1590. 07.15.	Bereg vármegye Beregardó 1590.09.29.	I. Rudolf

Az adományozott címer leírása:

A címer kidolgozására a reneszánsz hagyományokban került sor; erre utal a címerszőnyeg kivétele is. A címerszőnyeg arany keretben, rózsaszínes (ami ellentétes a hagyományos címertan szabályainak) damasztolt háttérrel, díszkerettel ábrázolt, amelyet puttók és almák egészítenek ki. A címerszőnyegen kísérőcímerek láthatók: a német-római császári (arany mezőben kétféjú fekete sas) címer, az Aranygyapjas-rend jelképével, Magyarország és Csehország címere. A reneszánsz pajzs kék mezéjében zöld hármashalmon rózsaszín felhőből kinyúló, arany keresztvasú kardot markoló páncélos kar látható, amelynek karhajlatából zöld száron három piros rózsa nő ki. A pajzs fölött pántos sisakon arany heraldikai korona, rajta sisakdísz: három (kék-sárkák) strucc toll. Sisaktakarók: kék-anyag (jobb), vörös-ezüst (bal).

3.	Züllep Mihály [20] (felesége Kántor Katalin, fiai András, Ferenc)	Prága, 1615.11.05.	Bereg vármegye Beregardó 1627.11.22.	II. Mátyás
----	--	-----------------------	---	------------

Az adományozott címer leírása:

A címer kidolgozása átmenetet képez a barokk stílus irányába. A címerszőnyeg arany keretben, sötét és rózsaszín damaszkolt háttérrel ábrázolt, arannyal szegett zöld koszorúban, arany színű zsinórokkal. A címerszőnyegen kísérőcímerek láthatók: Magyarország, Csehország (nyitott királyi koronával), Burgundia, Ausztria (zárt hercegi koronával). A reneszánsz pajzs kékkel és vörössel vágott felső mezéjében vörössel fegyverzett (nyelv) ezüst színű bordázott buzogányt markoló jobbra forduló arany griff. A pajzs alsó mezéjében három ezüst színű, arany porzójú heraldikai rózsza. A pajzs fölött csőrűsisakon arany heraldikai korona, rajta sisakdísz: a felső mezőben ábrázolt arany griff. Sisaktakarók: kék-arany (jobb), vörös-ezüst (bal).

6.	Suba Pál [21] (felesége Soós Magdolna, fiai István, János, Pál, György, lánya Erzsébet, unokái György, Mihály, Péter)	Sopron 1636.05.16.	Bereg vármegye Beregardó 1635.11.19.	II. Ferdinánd
----	---	-----------------------	---	---------------

Az adományozott címer leírása:

A címer kidolgozására a barokk hagyományokban került sor, erre utal a címerszőnyeg kivitelezése is. A címerszőnyeg arany keretben, lila és rózsaszín damasztolt háttérrel ábrázolt. A címerszőnyegen kísérőcímerek láthatók: a német-római császári (arany mezőben kétfejű fekete sas) címer zárt császári koronával, Magyarország címere nyitott királyi koronával. A reneszánsz pajzs vörös mezéjében zöld hármashalmon jobbra forduló, arany szarvú természetes színű kos. A pajzs fölött pántos sisakon arany heraldikai korona, rajta sisakdísz: a címerképben ábrázolt jobbra forduló, vörössel fegyverzett (nyelv) arany szarvú, természetes színű kos. Sisaktakarók: kék-arany (jobb), vörös-ezüst (bal).

Pajzstartók: vörössel fegyverzett (nyelv), egymással szembe forduló arany oroslánok.

9.	Simon János [22] (felesége Márk Anna, fiai Mihály, György, János)	Bécs 1650.08.14.	Bereg vármegye Beregardó 1653.09.21.	III. Ferdinánd
----	--	---------------------	---	----------------

Az adományozott címer leírása:

A címer kidolgozására a barokk hagyományokban került sor, erre utal a címerszőnyeg kivitelezése is. A címerszőnyeg arany keretben, rózsaszín damasztolt háttérrel ábrázolt, zöld koszorúban. A címerszőnyegen kísérőcímerek láthatók: a német-római császári (arany mezőben kétfejű fekete sas, mellén Ausztria pólyái) címer, az Aranygyapjas-renddel, Magyarország vágásos és kettőskeresztes címerei nyitott királyi koronával. A reneszánsz pajzs kék mezejében jobbra fordult kék mentét, piros nadrágot, fekete süveget, sárga csizmát, szablyát viselő magyar vitéz, jobb kezében szőlővesszőt (két fürt szőlő, két szőlőlevél), bal kezében búzakévét tart. A pajzs fölött pántos sisakon arany heraldikai korona, rajta sisakdísz: jobbra forduló természetes színű galamb, csőrében olajfaág. Sisaktakarók: kék-arany (jobb), vörös-ezüst (bal).

12.	Pinke alias Malassy Mihály [23] (fivérei Pinke István, János, Mihály)	Pozsony 1662.06.17.	Ugoosa vármegye Fancsika 1662.09.18 Bereg vármegye Mezőkaszony 1719.12.08.	I. Lipót
-----	---	------------------------	---	----------

Az adományozott címer leírása:

A címer kidolgozására a barokk hagyományokban került sor, erre utal a címerszőnyeg kivitelezése is. A címerszőnyeg: arany keretben, lila és rózsaszín damasztolt háttérrel ábrázolt, zöld koszorúban. A címerszőnyegen kísérőcímerek láthatók: a német-római császári (arany mezőben kétfejű fekete sas, mellén Ausztria pólyái) címer az Aranygyapjas-renddel, Magyarország, Csehország, Dalmácia és Horvátország nyitott koronás címerei. A reneszánsz pajzs kék mezejében zöld talajon jobbra forduló prémes-tollas piros süveget, piros mentét, arany övet, piros nadrágot, sárga csizmát viselő, arany keresztvasú kivont szablyát tartó magyar vitéz. A pajzs fölött pántos sisakon arany heraldikai korona, rajta sisakdísz: arany keresztvasú szablyát markoló vörös színű lementszett férfikar. Sisaktakarók: kék-arany (jobb), vörös-ezüst (bal).

16.	Bajzáth István [24] (felesége Varjú Anna, fiai Imre, István, lánya Mária)	Bécs, 1669.01.24.	Bereg vármegye Beregardó 1669.05.15.	I. Lipót
-----	--	-------------------	---	----------

Az adományozott címer leírása:

A címer kidolgozására a barokk hagyományokban került sor, erre utal a címerszőnyeg kivitelezése is. A címerszőnyeg: arany keretben, lila és rózsaszín damaszkolt háttérrel, zöld koszorúban. A címerszőnyegen kísérőcímerek láthatók: a német-római császári (arany mezőben kétfejű fekete sas, mellén Ausztria pólyái) címer az Aranygyapjas-renddel, Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország nyitott koronás címerei. A reneszánsz pajzs kék mezejében zöld hármashalmon jobbra forduló kétbojtos farkú, vörössel fegyverzett (nyelv) lépő arany oroszlán, amely arany keresztvasú ezüst szablyát markol. A pajzs fölött pántos sisakon arany heraldikai korona, rajta sisakdísz: a címerképben szereplő jobbra forduló kétbojtos farkú arany oroszlán szablyával. Sisaktakarók: kék-arany (jobb), vörös-ezüst (bal).

JEGYZETEK:

1. Áldásy Antal. Címertan. – Máriabesnyő-Gödöllő: Arrtaktor Kiadó, 2008 – 76. p.
2. Mátyás király adományainak egy részét úgy tette, hogy nem volt megkoronázva a Szent Koronával (azt még Luxemburg Erzsébet zálogosította el III. Frigyes német-római császárnál), ezért 1464. évi székesfehérvári megkoronázását követően rendelkezett korábbi adományainak megerősítéséről. // **1464. évi XXIII. Törvénycikk. László és Mátyás királyok adományleveleinek megerősítéséről; hogy azokat megerősítés végett egy év alatt elő kell mutatni.** [Ezer év törvényei. Elektronikus forrás: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=769>]. A törvény elrendelte, hogy Habsburg (V.) László és Hunyadi Mátyás korábbi adományleveleit mindenki megerősítés végett a kihirdetéstől számított egy éven belül nyújtsa be a királyi kancelláriára, aki ezt elmulasztja, annak adományai (akár nemesítése, címer- vagy birtokadománya semmisnek tekintendő. – Hasonlóképpen rendelkeztek a magyarországi rendek az 1563. évi LXIV. Törvénycikkelyben, amelyben rendelkeztek I. Miksa királynak korábbi, apja, I. Ferdinánd helytartójaként foganatosított adományaival kapcsolatban is. // **1563. évi LXIV. Törvénycikk. Miksa főherceg, most már király, összes adományainak, kegyelmezéseinek és beleegyezéseinek megerősítése.** [Ezer év törvényei. Elektronikus forrás: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=2345>].
3. **1741. évi XIX. törvénycikk. Adomány- és czimeres levelek kiadásáról.** A királyi szent felség kegyes beleegyezésének hozzájárulásával szentesítettett, hogy az 1647. évi 122. cikkely az eddig engedélyezett adományokra nézve e helyen megújítatván, mostantól kezdve jövendőben a haza érdemes és erényes fiainak osztogatandó minden adományi vagy czimeres nemesi levelek a régi törvényes írásmód szerint és a régtől fogva szokásos alakban, a magyar királyi udvari kancellária által állittassanak ki. // [Ezer év törvényei. Elektronikus forrás: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4729>].

4. Kóta Péter. A címereslevél ára. In: Mágánások, birtokosok, címereslevelek. Rendí társadalom – polgári társadalom 9. – Debrecen: Hajnal István Kör és a KLTE Történelmi Intézete Segédtudományi Tanszéke, 1997 – 149-156. pp

5. **Rákóczi Zsigmond** (1544/1545–1608) – köznemes zempléni család sarja, aki karrierjét végvári vitézként kezdte, majd Szendrő várának kapitánya lett. Szolgálatai fejében nyert hegyaljai birtokain kiváló gazdálkodást folytatott, bekapcsolódott a lengyelországi borkereskedelembe, gyakran segítette kölcsönökkel az udvart. A szikszói csatában aratott győzelme és Eger vára ügyeinek rendbe tétele elismeréseként az uralkodó bárói rangra emelte. A későbbi birtokelkobzások Bocskai István táborába sodorták, aki kinevezte Erdély kormányzójává, halála után a rendek Erdély fejedelmévé választották. Erről a tisztségről a hajdúfelkelés nyomására Báthori Gábor javára mondott le, akitől a sárosi és szádvári uradalmakat kapta „kárpótlásul”. Hegyaljai birtokai központjává Szerencset tette, vásárlással szerezte meg a zborói uradalmat, illetve második házassága révén egy ideig a munkácsi vár birtokosa is. Halálakor a királyi Magyarország egyik leggazdagabb birtokosa. // Hangay Zoltán. Erdély választott fejedelme Rákóczi Zsigmond. – Budapest: Zrínyi Kiadó, 1987.

6. **Thököly Sebestyén** (? –1607) marhatőzsérként kezdte pályafutását, majd nemesi, később bárói rangot és jelentős birtokokat szerzett. Pályafutása valahol a Dél-Alföldön kezdődött, majd a törökök elől az alföldi városok (Gyula, Mezőtúr, Debrecen) irányába húzódtott, ahol jelentős hálózatot épített ki a magyar szarvasmarháának az európai (főleg német) piacokra való szállítása céljából. 1569-ben költözött Nagyszombatba, itt szerezte meg három évvel később 1572. október 27-én nemesi levelét. A távolsági kereskedelmből származó éves jövedelmét közel 70 ezer forintra taksálták. A későbbiekben a vármegyei katonaság egyik élmezője, jelentős kölcsönökkel segítette az udvart, amely cserébe birtokokat adományozott számára. Megpróbálta megvásárolni a Fuggerek vöröskői uradalmát, azonban I. Rudolf király akadályokat támasztott a vétellel szemben. Vagyonai és társadalmi felemelkedését jelzi, hogy az arisztokrácia körébe tartozó nagylucsei Dóczy Zsuzsannát vette feleségül. 1579-ben szerezte meg a készmárki és a szavnikai uradalmakat, majd a haza érdekében kifejtett tevékenysége (és kölcsönei) elismeréseként bárói rangra emelték. // <http://www.kislexikon.hu/thokoly.html>

7. **1609. évi XXXIII. Törvénycikkely. Hogy a czimeres adományozásánál a jól érdemesültekre tekintet legyen.** [Ezer év törvényei. Elektronikus forrás: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=3161>]

8. **1630. XXX. Törvénycikkely. A nemesítésnek, meg a czimeres levelek fölkérésének és adományozásának a módját előírják.** [Ezer év törvényei. Elektronikus forrás: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=3510>]

9. **1622. évi XVII. törvénycikkely. A cancellária és a magyar tanács hatalmára és tekintélyére nézve a korábbi évek czikkelyeinek a megújítása.** [Ezer év törvényei. Elektronikus forrás: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=3348>]

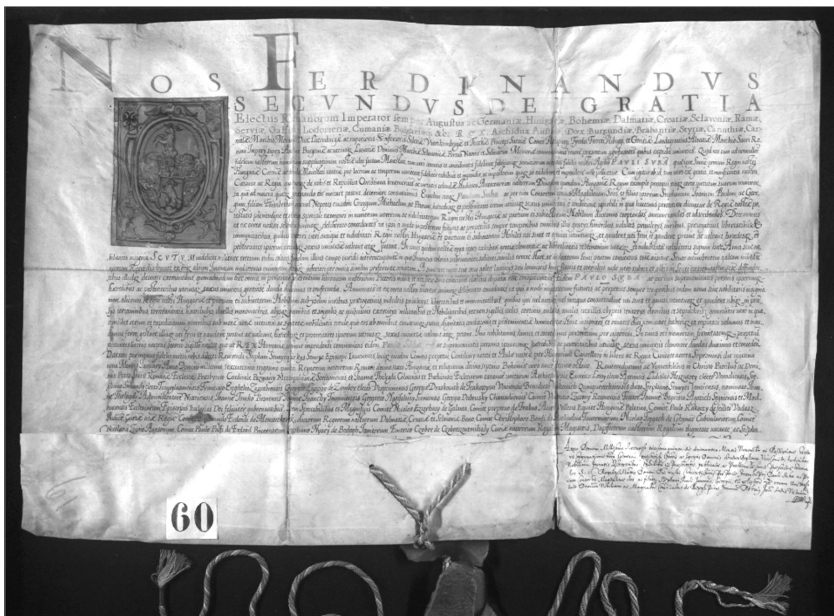
10. Ur és paraszt a magyar élet egységében (Szerk.: Eckhardt Sándor). – Budapest: Budapesti Kir. Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem, Bölcsészeti Karának Magyar-ságtudományi Intézete, 1941.

11. **1492. évi LXIII. Törvénycikk. Miképen kell eljárni olyan királyi adományok tárgyában, melyeket valakinek megszakadása czimén kértek föl?** [Ezer év törvényei. Elektronikus forrás: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=1018>]

12. Komáromy András. A Dózsa-lázadás történelméhez.//„Verecke híres útján jöttem én...” (összeállította és a jegyzeteket írta Zubánics László). – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2010. – 37. p.

13. A megyegyűlés és a megyei törvényszék üléseinek jegyzőkönyve (1602–1653). Kárpátaljai Területi Állami Levéltár. Bereg megyei főispáni fond (10.), op. 1. jegy. hr. 28. lap 202.

14. Hulub József. Czímereslevél taxája 1572-ből. // Turul XIX. – 1904 – 194. p.
15. **1609. évi LXXIII. Törvénycikk. A nagyobb kancellária taksája vagyis, hogy a királyi kancellárián a leveleket és kiváltságokat miképen váltásak ki?** [Ezer év törvényei. Elektronikus forrás <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=3201>]
16. Áldásy Antal-Fehérváry László. Magyar címeres emlékek I. – Budapest, 1904 – 15-16. pp.
17. Szakálas Dóra.
18. **1655. évi XXXVI. törvénycikk. A nemesítésnek korábbi módja megtartandó, és a közzététel abban a vármegyében történjék, a melyben a közzététető lakik.** [Ezer év törvényei. Elektronikus forrás: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=3997>]
19. Nagyray Ferenczy Gáspár címereslevele. //Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár [a továbbiakban HU MNL OL] R 64 1_0921. sz. jelzet. (Online adatbázisok: <http://adatbazisokonline.hu/adatbazis/cimereslevel-adatbazis>) // Lásd még Nyulásziné Straub Éva. Öt évszázad címerei a Magyar Országos Levéltár címereslevelein. [a továbbiakban: Nyulásziné.]– Budapest: Corvina Könyvkiadó, 1987 – No. 270.
20. Züllep Mihály címereslevele. //HU MNL OL R 64 1_0963. sz. jelzet // Lásd még Nyulásziné No. 470.
21. Suba Pál címereslevele. // HU MNL OL R 64 1_0954 // Lásd még Nyulásziné No. 696.
22. Simon János címereslevele. //HU MNL OL R 64 1_0949. sz. jelzet // Lásd még Nyulásziné No. 855.
23. Pinke alias Malassy Mihály címereslevele. //HU MNL OL R 64 1_0945. sz. jelzet // Lásd még Nyulásziné No. 986.
24. Bajzáth István címereslevele. //HU MNL OL R 64 1_0907. sz. jelzet // Lásd még Nyulásziné No. 1083.

MÁNDRIK JENŐ

A MUNKÁCSI GÖRÖG KATOLIKUS EGYHÁZ HELYZETE

PAPP ANTAL PÜSPÖKSÉGE IDEJÉN

Ebben a tanulmányban szeretnék rávilágítani a munkácsi görög katolikus püspökség ellentmondásokkal teli eseményeire Papp Antal püspöksége idején. Az első világháború éveiben és az azt követő időszakban a Kárpátaljai Görög Katolikus Egyház befolyása erősen meggyengült a ruszinok tömeges átállásával a pravoszláv egyházba. Papp Antal püspök, vallási és politikai tevékenysége csak felgyorsította ezt a folyamatot, amelynek maga is áldozatává vált.

A XX. század első negyedét nem várt viharos fejlemények és események tették emlékezetessé az addig erős, egységes kárpátaljai történelmi görög katolikus egyház számára. A pravoszláv előrenyomulás első jeleire e térségben már korábban is felfigyeltek a kormányzói és egyházi körök, ezért minden lehetséges módszert bevetettek terjedésének lokalizására, de eredménytelenül. A térség vallási életére jelentős hatással volt a ruszin nép nemzeti felszabadítási mozgalmának kiszélesedése és ezzel párhuzamosan a magyar kormányzati körök erősödő gyarmatosítási politikájával szembeni ellenszenv. Meg kell jegyeznünk, hogy a térség geopolitikai helyzete alkalmas volt az érdekelt katonapolitikai ellenfelek számára egy elkövetkező hadszíntér előkészítéséhez. A már az előző évtizedekben kialakult vallási előítéletek, valamint a nemzeti érzelmek együttes kihasználása nagy erőt jelentettek az érdekelt felek számára. A tényállás egyszerű volt – minden lehetséges eszközzel visszatartani a ruszinokat a keleti egyház befolyásától, és az ukrán földekkel való egyesítéstől. Ez a folyamat rendkívül nehéz harcok közepette zajlott, s a cél eléréséért tisztességes és tisztességtelen módszereket alkalmaztak, amiről az egyszerű hívők keveset tudtak.

Firczak Gyula püspök 1912. június 1-én bekövetkezett halálával új korszak állt be a kárpátaljai vallási és vallásközösségi viszonyokban, amelyek szorosan kapcsolódtak az első világháború előkészületeihez és eseményeihez. Egyes történészek Firczak hagyatékát, a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye létrehozását és megerősítését együtt emlegetik Baczinszki András tevékenységével. Firczak Gyula főpásztor halála előtt, 1912. április 3-án Ferencz József utódlási joggal Papp Antalt

nevezte ki koadjutorrá. Csak később, ennek az évnek a végén, október 14-én – a keleti Julián-naptár szerint Szűz Mária ünnepnapján – szentelte Drohobeczky Gyula kőrösi főpásztor Papp Antalt munkácsi püspökké. [1, 56 old.]

A munkácsi egyházmegye új feje 1867. november 17-én született a Szabolcs vármegyei Nagykállóban. Itt meg kell említeni azt a tényt, hogy a későbbi püspök alacsony színvonalon beszélt a ruszin nyelvet, és csak a 20-as években kényszerült komolyabb elsajátítására. Ez ideig ritkán celebrált miséket ruszinul, azt is előre betanult szövegekkel, amelyekben erősen érződött a magyaros kiejtés. Később ezt a tényt is a püspök ellen fordították. Teológiai tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, ezt követően 1893. december 24-én Firczák püspök szentelte pappá. A főpásztori hivatalban kapott állást, 1897-ben püspöki titkárnak, majd irodaigazgatónak nevezték ki, 1905-ben apostoli protonotárius lett, és elnyerte a „Ő. Pius pápa házi főpapja” címet. 1912 elején a munkácsi székes káptalan kanonokjává nevezték ki, ugyanakkor, mint már említettük, Firczák Gyula koadjutora lett, segédpüspöki rangban. Közben, párhuzamosan csaknem egy esztendeig – 1912. november 17. és 1913. október 5. között – egyúttal az újonnan szervezett Hajdúdorogi egyházmegye apostoli kormányzója tisztét is betöltötte. [2, 182 old.]

Nem véletlenül esett a kormánykörök választása a fiatal, tehetséges és tapasztalt adminisztrátorra, Papp Antalra, tőle remélték az egyházmegyén belül tornyosuló problémák orvoslását.

Elődjéhez hasonlóan az újonnan beiktatott püspöknek is szembe kellett néznie a skizmatikus mozgalommal, amelynek második szakasza főpásztori működésének kezdetén bontakozott ki, és Máramaroszigeten 1913. december 29. és 1914. március 3. között lefolytatott több mint két hónapig tartó főtárgyaláson, az úgynevezett „rutén skizmapör”-ben tetőzött. A per előidézője az a mozgalom volt, amely Iza környékén alakult ki a lakosság pravoszláv vallásra való áttéréséért. Megvizsgáljuk azokat a fő okokat, amelyek kiváltották a ruszinok vallási megmozdulását. Ez elsősorban a nehéz szociális és gazdasági állapotokra vezethető vissza, amelyek előidézték a munkások tömeges kivándorlását Amerikába. Idővel ez ahhoz vezetett, hogy a kivándoroltak jelentős része a tengeren túli hittérítők hatására, áttért a pravoszláv hitre. Az emigránsok jelentős része hazájába visszatérve terjesztője lett e hitnek, és itthon ők alkották a pravoszláv mozgalom magvát. A mozgalmat elősegítette az a kibontakozó irányzat is, amelynek célja a ruszinok magyarosítása volt, és amely mozgalom élvezte az akkori magyar uralgó hatalom támogatását. E cél elérésére kiválóan alkalmazható volt a görög katolikus papság felső vezetése. Az első próbálkozások a templomok magyarosítására már Pankovicz püspök idejében elkezdődtek – eredménytelenül. Ezek a

kezdeményezések akkor nem találtak támogatásra a római apostoli szentszéktől, ami felháborodást váltott ki a magyar nacionalista körökben. A görög katolikus püspökök ebben a feszült helyzetben, elveszítve a tájékozódásukat, nem mertek fellépni a magyarosítás ellen. Az értelmiségi körökben bekövetkezett a törés, egyik részük magyarosította magát, a másik ellenválaszként a magyarosításra, átállt a moszkvofil irányzathoz.

Már a századfordulón próbálkozások történtek a Gergely-naptár bevezetésére és a cirill írásról a latin ábécére való áttérésre. A ruszin társadalmon belül megfigyelhető lett az egyszerű parasztság és az értelmiség, papság kapcsolatának lazulása. A lelkipásztorok többsége otthon magyarul beszélt, csak magyar nyelven írt könyveket olvasott. A magyar nyelvű írás és az egyházi iskolák megalakulása, a vallási szertartás magyarosítása voltak a pravoszláv egyházba való átállásnak fő okai. Ezen kívül a hívők közt felháborodást váltott ki a feudalizmusból örökölt egyházi adók megtartása a helyi görög katolikus papság részéről. [6, c. 40].

Ebben a helyzetben az újonnan kinevezet püspök első lépesként tanácskozássra hívta össze a püspökség vezetőségét, nem máshol, mint Máramarosszigeten. Itt 1912. április 28-án felhívást fogalmaztak a magyar kormányhoz, amelyben kérték a hazára veszélyes mozgalom elfojtását. A megoldáshoz intézkedéseket is javasoltak, így például alapos vizsgálatok után el kell kobozni a szkizma eszméit terjesztő könyveket, füzeteket, írásokat, eltiltani ezek postai, illetve vasúti szállítását, és a mindezekben közreműködő, bűnösnek talált személyeket nagy összegű pénzbírságokkal kell sújtani. Máramaros vármegye főispánja, báró Perényi Zsigmond „felségárulás” címen sürgős és különleges intézkedéseket sürgetett az igazságügyi minisztériumhoz küldött felterjesztésében. [2, 182 old.]

Papp Antal püspök körlevélben ítélte el a skizmatikus mozgalmat, és annak okaira is rámutatott: *„Egyházmegyénk néhány hitközsége meg van fertőzve, a buzgó nép lelkében megingott az igaz hit – és mi okból? Elismerem: nagyrészt a miatt, mert egyes helyeken híveik értelmi kiskorúságát, nyomosztó anyagi helyzetét és akaratgyengeségét céltudatos álnoksággal, titkon dolgozó vallási és politikai kalandorok saját önző céljaikra használták ki. Azt is megengedem, hogy e mozgalomnak mélyreható szociális okai is vannak, s a kizsákmányolt nép szegénysége nagyban megkönnyítette a hitrontók ádáz gyűlölettel táplált munkáját. De midőn egyházmegyém buzgó papjainak áldásos tevékenysége előtt tisztelettel hajlom meg, ugyanekkor kénytelen vagyok kijelenteni azon meggyőződésemet, hogy ezen, szörványosan bár, de mégis veszélyesen fellépő skizmatikus mozgalom elterjedését nagyrészt az illető lelkészek, vagy elődeik kötelességmulasztásai, visszaélései, a néppel gyakorolt hideg, szeretetlen bánásmódja idézték elő.”* [4, 237-

238 old.] A főpásztor körlevelében végül arra kéri lelkészeit, *hogy „legyenek példás, tiszta életűek, híven végezzék kötelességeit, legyenek fáradhatatlanok híveik Krisztus szelleme szerinti felvilágosításában, megszentelésében és megerősítésében, legyenek híveikhez nyájasak, tehetségükhöz mértén segítsenek rajtuk és akkor Isten segítségével ez a veszélyes áramlat lassankint megszűnik.”*

A második máramarosi perben hosszú tárgyalás után 32 embert ítélték el. Maga a per megosztotta a közvéleményt a magyar társadalmon belül is. Az ellenzék hevesen bírálta és elítélte a kihirdetett ítéletet. A nemzetközi sajtó szenzációként kezelte az ügyet, és mindez a háború előestéjén történt. A vallások közötti ellentétek tovább éltek az első világháború kirobbanása után is, csak más eszközök és módszerek felhasználásával.

Kárpátalja már a háború első hónapjában ütközőzónává vált az osztrák – magyar és az orosz hadseregek közt. Az első orosz behatolás után, október 23-án, a harcok elültét követően Tisza István miniszterelnök felvidéki körútra indult a Munkács – Máramarossziget – Kőrösmező vonalon. Utazásának célja az volt, hogy felmérje az orosz betörés anyagi kárait és belpolitikai, mindenekelőtt nemzetiségi és egyházi-vallási következményeit. Körútja után két nappal Tisza István a nyilvánosságnak is szánva, levelet intézett a harcok által sújtott vidéken működő görög katolikus egyház két főpásztorához, Papp Antal munkácsi és Novák István eperjesi püspökhöz, amelyben védelmébe vette az unitus papságot. Egyebek közt kijelentette: *„Ennek a papságnak hazafiasságában ezek után az események után senkinek sincs joga kételkedni, s az egész magyar közvéleménynek kell elégtételt adnia az itt-ott felmerült és hazafias lelküket mélyen sebző méltatlan gyanúért”*. [2, 189 old.] Papp Antal három nap múlva válaszol Tisza István levelére, amelyben egyebek közt megjegyzi *„... népiünk kulturális elmaradottságának legfőbb oka... mégis a népiünket és egyházunkat jellemző nagy szegénység. Ahol a nép 100, 500 meg 1000%-os iskolaadót is elvállal egy iskola felépítése és fenntartása érdekében, ahol a párbér s egyéb egyházi szolgáltatások az állami adót tetemesen meghaladó teherként nehezdednek a föld rögéből élő földművesre, ahol épp ezért a község egy füllért sem áldozhat könyvre, újságra, és fiai iskolaáztatására, ott az államhatalom nagyobb arányú szociális beavatkozása nélkül a kultúra javait a nép szélesebb rétegeibe bevinni nem lehet.”* [2, 191 old.]

A miniszterelnök a katonai hatóságoknál is eljárta a görög katolikus lelkészek ellen foganatosított és szerinte indokolatlan és megszegyenítően sérelmes intézkedések ügyében. Papp Antal egyik ekkori körlevelében elégedetten nyugtázta: *„... nem mindig önzetlen forrásból eredő vádak egyházmegyém egyetlen papja ellen sem nyertek igazolást.”* [2, 192 old.]

Mint az előbbiekből láttuk – Tisza István számos intézkedést tett a kialakult helyzet orvoslására. A kormányfő a többségében elmagyarosodott ruszin értelmiségre és gyakorlatilag egészben lojális görög katolikus papságra támaszkodva akciótervet dolgoztat ki Jankovics Béla vallás és közoktatásügyi miniszterrel az addig használatos cirill betűs rutén liturgikus könyvek-, illetve tankönyvek, valamint a naptár egyesítésére, azaz a Julián-helyett a Gergely-naptár bevezetésére. E törekvések nem új keletűek, de most újra aktuálisakká lettek, ugyanakkor a latin betűk bevezetésének igénye is. Erre jó alkalomnak kínálkozott a háború adta lehetőség, amikor csekélynek ígérkezett az ellenállás. Papp Antal állandóan a kormány nyomása alatt állt akkor is, amikor láthatóan hajlott bizonyos engedelményekre. Volosin Ágoston mint a kérdéssel foglalkozó szakbizottságnak egyik tagja arra kérte az ülésen jelenlévőket, hogy legalább a cirill betűket hagyják meg az egyházi könyvekben. Az események felgyorsultak, amikor az eperjesi püspök önkényesen vezeti be a latin betűket a 1915/1916-os tanévre.

A munkácsi püspök ebben az ügyben tartózkodóan viselkedik, viszont a papság egy része ellenáll a kormány rendeleteinek. Belátva a helyzet bonyolultságát Papp Antal Jankovics kultuszminiszter leveleire írt válaszait bátorodik visszavonni. Csak az utóbbi erélyes fellépésére adja beleegyezését az iskolai írásreform végrehajtásához. A kultuszminiszter ekkor már arról értesíti a miniszterelnököt, hogy *„a püspök mégis kezdi leküzdeni szlavofil környezetének ellenállását, mely most már csak részletekben igyekszik az akció útjába akadályokat gördíteni.”* [2, 202 old.]

A munkácsi püspök pásztorlevelében az 1916/1917-es évi tanévtől elrendelte: az egyházmegye összes állami és görög katolikus felekezeti elemi népiskolájában, az összes tankönyvben kötelező lett a latin betűs írás a kultuszminiszter által kiadott rendelet alapján. Itt meg kell említeni azt a tényt, hogy a ruszin nép túlnyomó többsége még az első világháború éveiben is írástudatlan volt, ennek következtében a köznép nem sokat törődött a betűreformmal. [5.c. 86].

1917-1918 fordulóján azonban az ukrán agitáció ráirányította a rutén közvélemény figyelmét a cirill betűk használatának fontosságára. Itt meg kell említeni azt a tényt, amely döntő befolyással hatott ebben az időben a folyamatokra: az ukrán nemzeti forradalom kibontakozása és a háború elvesztése. Így, 1918. november 10-én a munkácsi püspök rendelettel kénytelen hatályon kívül helyezni a hittani és a rutén anyanyelvi könyvek latin írásmódjára kiadott 1916. augusztus 15-i rendelkezését.

A háború elvesztése és az osztrák magyar monarchia széthullása felgyorsította az eseményeket a munkácsi görög katolikus püspökség körül. A

kárpátaljai földek is áldozataivá váltak a győztesek táborához csatlakozó szomszédos államok kapzsiságának. Ennek következtében a politikai egyensúly instabillá vált. 1919 januárjában a csehszlovák hadsereg megszállja Kárpátalja északkeleti részét, a délkeletit a román hadsereg felügyeli. Az eseményekre nagy hatással volt a Magyar Tanácsköztársaság kihirdetése 1919-ben, amelynek hatalma Kárpátaljára is kiterjed. [8, c. 60].

Papp Antalt a trianoni békeszerződés után még sokáig támadják, nemcsak nyíltan megvallott magyar érzelmei miatt, hanem a betű- és naptárreformban játszott szerepét sem tudják neki megbocsátani az unió ellenségei. A történeti igazsághoz tartozik, hogy az utóbbiak közrejátszottak abban, hogy a görög katolikus hívők egy része elszakadt a munkácsi püspökségtől és áttért a pravoszláv hitre.

Kárpátalja megszállása után a csehszlovák kormány egyik legfontosabb célja, hogy a legváltózatossabb eszközökkel elősegítse minél több ruszin lakos áttérését a pravoszláv hitre, és ezzel gyöngítse az általa magyarbarátnak tekintett görög katolikus egyházat. Ezért a csehszlovák hatóságok uralmuk első éveiben kíméletlenül üldözik a görög katolikus egyházat, ugyanakkor hatékonyan támogatják az orosz pravoszláv egyházat és annak papjait. A hatóságok szemet hunynak a görög katolikus templomok kifosztásakor, és azt sem akadályozzák meg, hogy számos településről a lakosság elűzze a görög katolikus lelkészt. A század eleji szkizma-mozgalom egyik fő központjában, Nagylucskán például a felbőszített áttértek lerombolták a görög katolikus templomot. [2, 230 old.]

Ehhez még hozzájárult az az esemény is, amikor a püspöki rezidencia első emeletét a Kárpátalját megszálló csapatok parancsnoka, Casztella francia tábornok foglalja el népes családjával. A főpásztort egyetlen szobába kényszerítik – gyakorlatilag házi őrizetbe. A püspök „bűneit” az is tetőzi, hogy nem hajlandó letenni a hűségesküt a csehszlovák államnak – így jogilag védtelen helyzetbe került, ezért korlátozzák mozgásában.

Máramaros vármegye forrong a pravoszláv terjeszkedéstől, ekkor keresztelik át a legtöbb ruszin embert a Husztól négy kilométerre fekvő izai görögkeleti kolostorban. A Husztól 10 km-re lévő híres boronyai búcsújáráhelyen fegyveres pravoszlávok garázdálkodnak. Nem törődve a veszéllyel Papp Antal 1920 tavaszán az apostolok bátorságával jár autóján faluról falura, hogy számba vegye híveit, és eljut Husztra. Csak Kurtyák Iván tanító hősiességének köszönhető, hogy a püspök sértetlenül került ki a pravoszláv tömeg kődobálásából. Másodszor ugyanilyen kődobálási jelenetek ismétlődtek meg augusztus 2-án most Baranyán, ahol minden esztendőben Illés napján tartják a búcsút. A csehszlovák sajtó az esetet nagy szenzáci-

óként és még több rosszindulattal kommentálja, mondván, a ruszinok többsége megelégedte a rájuk kényszerített görög katolikus vallást, és őseik XVII. századi ortodox hitéhez akarnak visszatérni.[3, 76-77 old.]

A Papp Antal elleni támadások az ellenkező hatást érték el. Néhány megtévedt lelkész kivéve a görög katolikus papság – híveivel együtt – még szorosabban zárkózik fel a főpásztor mögé. A csehszlovák hatóságok általános és nyílt támadásba mennek át a görög katolikus egyház, mindekelőtt a magyar származású püspök ellen. „Az eredménye az volt, hogy valóságos hadszíntérré változott át Kárpátalja egész területe”. [3, 94 old.]

A kialakult helyzetért sokan Papp Antalt teszik felelőssé és úgy vélik: a helyzet nyomban megváltozik, az egység újra helyreáll, ha lemond püspöki méltóságáról, és eltávozik Kárpátaljáról. Zsatkovicis kormányzó közvetítésével több szlavofil érzelmű munkácsi-egyházmegyei lelkész feljelenti a főpásztort Rómában. Az alábbi főbb vádak alapján kéri föltétlen elmozdítását: a püspök nem tud ruszinul, csak magyarul, annak idején bevezette a Gergely-naptárt, megszüntette a cirill betűk használatát, nem látogatta az egyházkötősségeket, nem volt fogadtatáson a katolikus egyházfőnél. Mindezek következtében elsősorban ő az okozója az egyre terjedő szkizmának, ezért a püspökségre alkalmatlan. [2, 232 old.]

1919-1920-ban nemcsak a szkizma-mozgalom okoz sok bajt a görög katolikus egyháznak, hanem híveit sok helyen megfertőző szocialista-kommunista eszmék is. A negyvennapos kárpátaljai proletárdiktatúra idején a Bereg vármegyei direktorium beismeri, hogy a vallásgyakorlást nem lehet betiltani. Az egyházellenes eszméket az Oroszországból hazatért volt hadifoglyok terjesztették. Agitálásuk révén, a parasztok sok helyen megtagadják az egyházi adó befizetését, a felbízott hívek több faluban felosztották a papi és a földesúri földeket. [7, c.73].

A csehszlovák kormány semmilyen engedményekre nem hajlandó és tovább keresi a módot Papp Antal elmozdítására. 1921 februárjának elején Benes külügyminiszter felkeresi Gasparri bíboros-államtitkárt, hogy Novák eperjesi püspök felmentése után Papp Antalét is kieszközölje. A munkácsi püspök esetében azonban sokkal nehezebb a változtatás, mivel nincs megfelelő személy az utódlásra. Egy időre úgy tűnik, a püspök helyzete megszilárdul, miután a ruszin eredetű Illés József budapesti egyetemi tanár a munkácsi egyházmegyei állapotokról XV. Benedek pápának egy hosszabb kihallgatáson átadott egy memorandumot, amely hatására az audienciára jelentkező Benes külügyminisztert az nem is fogadta. Ezek után a pápa üzenetet küld a főpásztornak biztosítva a legjobb jóindulatáról, s anyagi segítséget is juttat neki.

1921 májusában Papp Antal Prágába utazik, ahol találkozik Mikara vatikáni követtel, aki javasolja neki, hogy keresse fel Benest. A találkozáson a külügyminiszter határozottan megtagadja a főpásztor kérését az eluralkodó vallási anarchia megszüntetésére, sőt kijelenti, hogy az áttérések megkönnyítésén munkálkodik.

Az állami propaganda folyamatosan hangoztatja az ezeréves magyar elnyomást, hogy bizalmatlanságot keltsenek a magyarok és ruszinok között, és keresik a súrlódási felületeket, hangoztatva, hogy az ungvári uniót a magyarok készítették elő, de mivel a pravoszláv az ősi vallás, arra kell a népek visszatérnie. Aki ezzel szembeszáll, arra nyomban a magyarbarát, „magyoron” címkét ragasztanak. A ruszin nép egy része mintha megbabonázott lett volna, vakon követi az új hittérítőket. Gyakran szinte érthetetlen módon elhagyják régi templomaikat, és újakat építenek, sok helyen egyszerűen kiűzik onnan addigi görög katolikus hittestvéreiket. [2, 235 old.] Bizonyos adatok szerint, az impériumváltás után a munkácsi egyháztól elvált 80 egyházközösség 100 000 hívével. [1, c.56].

Ebben a helyzetben érthető, hogy Papp Antal kárpátaljai ellenségei és a csehszlovák hatóságok sem tétlenek, s a prágai kormány továbbra sem hagyja fel akcióit. Az utóbbiak álnokul azzal vádolják, hogy miatta terjed egyre szélesebb körben a skizmatikus mozgalom. E vádak alól a püspök igyekszik tisztázni magát 1923. évi római útján, de helyzetét annak ellenére sem sikerül megszilárdítania, hogy látogatását követően mind XV. Benedek utóda, XI. Pius, mind Gasparri bíboros-államtitkár kedvezően nyilatkoznak személyéről. A prágai kormány azonban hajthatatlan, mert a munkácsi püspök hivatali léte és főpásztori magatartása nem más, mint tiltakozás a csehszlovák megszálló hatalom ellen. Az érdekeltek számára mind kínosabbá váló ügyben új fordulat áll elő, amikor Francesco Marmaggi prágai pápai nunciusként külön felhatalmazást ad XI. Pius pápa a helyzet rendezésére. [2, 237 old.]

Papp Antal püspöki székének megmentésére a magyar diplomácia is lépéseket tesz. 1924. február 9-én Schioppa pápai nuncius felkeresi Duravári Géza magyar külügyminisztert, aki a tárgyalások során kéri Róma követét: járjon közbe annak érdekében, hogy a Szentszék ne teljesítse a prágai kormány kívánságát. A magyar álláspont: az egyház érdeke Papp Antalnak a munkácsi püspökség élén való további maradása. A nuncius megfelelő tájékozódás után szívesen támogatja ezt a kérést. Schioppa pápai követ Budapesten kijelenti Daruvári külügyminiszternek, hogy a munkácsi püspök több esetben meggondolatlan volt a csehszlovák hatóságokkal szemben, ezért tisztsége tovább már nem tartható. A munkácsi

püspök közben – 1924. január 28. és február 21. között – Rómában tartózkodik, fogadja őt XI. Pius pápa, aki előtt részletesen feltárja egyházmegyéje helyzetét. Ezt követően, hamarosan hazatérése után a Szentszék felszólítja, hogy mondjon le püspöki székéről, aminek Papp Antal az egyházmegye érdekeire hivatkozva eleget tesz. Ezután a pápa külön rendelettel kiveszi az eperjesi és a munkácsi egyházmegyék Magyarországon maradt részeit e két püspökség joghatósága alól, és igazgatásukat Papp Antalra, mint apostoli kormányzóra bízta. A Szentszék számára ez a hosszadalmas ügy minden bizonnyal azt jelentette, hogy a vallási megoldáson győzedelmeskedett a politikai.

Papp Antal a pápa általi felmentése után sem tudta elhagyni az ungvári püspöki rezidenciát, mert nem tudott Magyarországra utazni érvényes útlevel hiányában. A problémás kérdés megoldása, sok huzavonával, még egy évig várat magára, amikor előzetes kiutazási határozat után 1925. szeptember 11-én Papp Antalt a csehszlovák hatóságok erőszakosan, karhatalommal áttoloncolják a csehszlovák–magyar határon. Ezzel az eseménnyel befejeződött Papp Antal sikertelen működése Kárpátalján.

E történelmi események következményeként minden bizonyossággal ki lehet jelteni: Papp Antal püspökségének korszaka sorsdöntő volt a munkácsi görög katolikus püspökség újkori történetében. A püspöknek nem sikerült megállítani híveinek tömeges átállását, személyisége és kényszerhelyzete csak elősegítették ezt a folyamatot. Ehhez a helyzethez nem kis mértékben hozzájárult a terület Csehszlovákiához csatolása, Csehszlovákiához, amelynek politikája aktívan támogatta a pravoszláv papság vallási és nemzeti-nacionalista kezdeményezéseit. A ruszin nép gyors művelődése és integrálódása az európai értékekhez megmutatkozott a ruszinok vallási kultúráján, felekezeti szokásain, amelyek napjainkban is élnek.

JEGYZETEK

1. Athanasius B. Pekar, OSBM. *The bishops of the eparhy of mukachevo with historical outlines*. Pittsburgh, PA . 1979. 88 p.
2. Botlik József. *Hármas kereszt alatt. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646-1997)*. Új mandátum könyvkiadó. Budapest. 1997. – 335 l.
3. Marina Gyula. *Ruténsors. Kárpátalja végzete*. Torontó. 1977. – 187 l.
4. Szabó Oreszt. *A magyar oroszokról (ruthének)*. Budapest. 1913. – 387 l.
5. Волошин Августин. *Спомини*. – Ужгород, 1923. – 124 с..
6. Данилець Ю.В. *Православна церква на Закарпатті у першій половині ХХ ст.* – Ужгород: Карпати, 2009. – 376 с.
7. *Нариси історії Закарпаття. Том II.* – (1918-1945) - Ужгород, 1995. – 663 с.
8. Співак Б., Троян М. *40 незабутніх днів*. – Ужгород, 1967. – 120 с.

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

2014. JÚNIUS – JÚLIUS

ELISMERÉSEK

* A MOL 2010-ben hozta létre a *MesterM-díjat*, hogy elismerje a középiskolai kémia, fizika és matematika tanárok munkáját. Az idei évi, immár ötödik díjkiosztón **Homa György**, a Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnázium informatikatanára különdíjat vehetett át. A díjra egykori tanítványaik jelölik középiskolai tanáraikat. Homa Györgyöt a 2003–2011-es évfolyam diákja, **Kohut Gergely** jelölte, majd ő is adta át ünnepélyes keretek között a díjat Budapesten.

* Az 1997-ben Mezőkövesden alakult Magyar Szó Kárpátalján Alapítván (elnöke **dr. Pető József**) elismerésben részesítette azokat a magyartanárokat, akik eredményes munkájukkal hozzájárultak ahhoz, hogy Kárpátalján a magyar szó, a magyar kultúra, a hagyományok még tisztábban, még erőteljesebben tovább éljenek. A díjazottak: **Braun Éva, Szeles Emma, Czébely Lajos, Gazda Erzsébet, Gulácsy Éva, Hidi Csilla, Huszti-Kacsur Andrea, Iván Éva, Jánosi Terézia,**

Katona-Mironova Berta, Kelemen Klára, Király Katalin, Kiss Zsuzsanna, Kovács András, Mézszáros Györgyi, Perduk-Lator Ilo-na, Szabó Gabriella, Szántó Edit, Tóth Margit, Zékány Krisztina. Az ünnepségre Ungváron, a Nemzetiségek Házában került sor.

ESEMÉNYNAPTÁR

JÚNIUS

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola olvasótermében Paweł Wyszowski OMI *Katolikusüldözés Ukrajnában és Kárpátalján 1917–1944–1991* című könyvének bemutatására került sor a Kárpátaljai Ferences Misszió Alapítvány és a Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet közreműködésében. A könyvet **Zsákai Piroksa** történész-kutató mutatta be.

* A Pécsi Mecsek Kórus koncertezett a nagybégányi görög katolikus, a nagyszőlősi római katolikus, a tiszasalamoni református és a beregszászi református templomokban.

* A MÉKK és a Vitézi Rend Kárpátaljai törzskapitánysága a trianoni békediktátum első ungvári áldozatára – Posch Alajos újságíróra emlékezett. A mártír sírjára **Dupka György**, a MÉKK elnöke, a Vitézi Rend nevében v. **Kövér György** kapitány és **Jávorszky István** hadnagy helyezett el koszorút.

* A beregszászi főiskolán a Nemzeti Összetartozás Napja alkalmából ünnepi rendezvényt tartottak Magyarország Beregszászi Konzulátusa, a Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola szervezésében.

* Jótékonysági koncertet és aukciót rendeztek Csapon a Szent Mihály Gyermekotthon rehabilitációs központjának befejezésére. Az esten fellépett: **Berecz András** énekes és mesemondó, a Zurgó együttes, a Szent Mihály Gyermekotthon Zeneiséje. Az aukción a Révész Imre Társaság által felajánlott művekre lehetett licitálni.

* **Weinrauch Katalin** kárpátaljai író legújabb könyvét mutatták be a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola olvasótermében. Az elbeszéléskötet *Ajándék hangulat* címmel jelent meg a Pro Cultura Subcarpathica gondozásában. **Weinrauch Katalin** köszönetét fejezte ki a könyv megjelenését segítőknek. Mint mondta, az *Irka* gyermeklapnak köszönhetően

lett íróvá, ahol évek óta olvashatók a versei.

* Mi a próza? Nehéz-e prózát írni? Változtathat-e az alkotási folyamat közben a szerző a megtörtént esemény mozzanatain? Ezeket és más kérdéseket vitatta meg a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság a legutóbbi műhelymunka során, amelyre a beregszászi Európa-Magyar Ház olvasótermében került sor. A műhelymunka három részből állt: elsőként az aktuális témáról esett szó, ezt vers-elemzés követte. Az esemény a KVVIT-ben, mint szervezetben betöltendő tisztségekről szóló döntéshozattal zárult. A jelenlévők a KVVIT tiszteletbeli elnökévé **Vári Fábian Lászlót** választották. Ezt követően egyöntetű döntés alapján **Csordás László** kapta az elnöki tisztséget. Az alelnök és egyben titkár pozíciójára ketten kaptak jelölést: **Shrek Tímea** és **Kovács Eleonóra**, végül utóbbi személy kapta ezt a tisztséget. A rendezvények szervezéséért **Lőrincz P. Gabriella** lesz a felelős. A gazdasági ügyeket a jövőben **Shrek Tímea** intézi. A külső kommunikációért **Kertész Dávid** felel, helyettese **Marcsák Gergely**. Az Ellenőrző Bizottság tagjai: **Pák Diána**, **Gálfi Dezső**, **Marcsák Gergely**.

* A Nagyberegi Tájházban második alkalommal szerveztek pünkösdi királyválasztást és táncházat. Az alkalomra több településről –

Mezőkaszonyból, Nagybéányból, Asztélyból és Nagyberegről – érkeztek fiatalok. A rendezvény kezdetén a mintegy nyolcvan iskolásnak és a jelenlévő felnőtteknek **Kész Barnabás**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanára, a Salánki Íjászkör vezetője beszélt a pütkösi hagyományokról, köztük a királyválasztásról. Ezután a Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet hagyományörző műhelye által összeállított vetélkedő következett. A verseny során összesen 24 bátor iskolás fiú mérte össze ügyességét és küzdött meg a pütkösi király címért. A több forduló vetélkedőben a Mezőkaszonyi Középiskola tanulója, **Buda Attila** lett a győztes, ő viselheti egy évig a pütkösi király címet. A pütkösi királyné **Sütő Barbara** lett.

* A Kárpátaljai Megyei Népi Építészeti és Életmód Múzeum kiállítótermében Magyarország Ungvári Főkonzulátusa szervezésében megnyílt **Tóth József** ismert magyarországi fotóművész *Magyarország épített öröksége* című fényképgyűjteményéből válogatott fotókiállítása. A tárlatot **Bacska József** Magyarország Ungvári Főkonzulátusának főkonzulja nyitotta meg.

* Több mint háromszáz szakember részvételével zajlott le a Nemzeti Művelődési Intézet „Hálózatépítés – közösségi kezdeményezések”

című IV. Stratégiai Konferenciája a Budai Vigadóban. A délutáni program a Kárpát-medencei Közművelődési Kerekasztal intézményeinek bemutatkozásával, az együttműködés lehetséges kereteinek feltárással folytatódott. A Kerekasztal történetét és általános céljait **Huszár László**, a Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet igazgatója ismertette. Az együttműködést az intézmények 2013-ban újították meg, de az igazi fordulópontot és az érdemi közös cselekvés lehetőségét a mai stratégiai megállapodás jelentette, amikor is sor került az Együttműködési megállapodás aláírására. Az aláírók között ott volt **Zubánics László**, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet elnöke is, aki az intézet sokrétű munkájáról is beszélt, amivel a 48 milliós lélekszámú Ukrajnában élő 151.000 magyar kultúráját és hagyományait gondozza az elhivatott, civil szervezetként működő beregszászi intézet.

* Jubileumi jótékonyági koncertet adott a zongora királynője, **Csuprik Etelka** Ungváron.

* A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése 2014. június 12-e és 16-a között 85. alkalommal szervezte meg az Ünnepi Könyvhetet és hozzá kapcsolódóan a 13. Gyermekkönyvnapokat Budapesten. Az ünnepségre ellátogatókat széles könyvkínálat, kedvezményes

árak, koncertek, dedikálások és beszélgetések várták. A könyvhét ideje alatt a kárpátaljai magyar könyvkiadók sátrában **Dupka György**, **Csordás László**, **Kovács Sándor**, **Lengyel János** dedikálták közelmúltban megjelent műveiket.

* Képzőművészeti kiállítás nyílt a Munkácsi Városi Galériában. A tárlaton **Bródi Iván**, **Bródi Larissza**, **Hercz Jurij** (Ungvár), **Habda Vaszil** (Ungvár), **Patik Volodimir** (Lemberg), **Dziszj-Vojnarovszkij Míkola**, valamint **Danilics Tarasz** képei mellett olyan külföldi festőművészek munkáit is megcsodálhatják a látogatók, mint a magyarországi **Szabó Károly** és **Fülöp Sándor**, vagy a szlovákiai **Voloscukova Edita** és **Kreszil Juraj**. A kiállításra harmincegy művész munkáiból válogattak a szervezők, közülük huszonöt alkotó tagja az Ukrán Nemzeti Festőművész Egyesületnek, négyen az Ukrajna nemzeti művésze, hatan pedig az Ukrajna érdemes művésze cím tulajdonosai.

* Kiállítással egybekötött jótékonyági vásárt szervezett Horváth Anna síremlékének felújításáért Magyarország Beregszászi Konzulátusa, a Pro Arte-Munkács és a Pro Cultura Subcarpathica a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán.

* Közel egyhetes művészi plein air keretében Técső és vidéke szépségeit elevenítették meg képeiken

kárpátaljai festőművészek. A résztvevők között volt az ismert ungvári művészpár, **Soltész Péter** és **Gabriella** is. Az itt készült munkákat kiállításon mutatják be a művészet kedvelőinek. A plein air **Oleg Palinkas**, técsői műpártoló, megyei képviselő támogatásával valósult meg.

* Visken, a Viski Zöld Falusi Turizmus Szövetségének szervezésében megtartották a Máramarosi Koronavárosok VI. Találkozóját. A rendezvénysorozat kezdetén ünnepi ökumenikus istentiszteletre került sor a viski református templomban. A rendezvényt színesítette a Visken zajló Kárpátaljai Népzenei és Néptánc Mesterképzésben részt vevő népzenezők Pál Lajos vezette fellépése, valamint a Hosszúmezei Búzavirág Énekkar és a Pomázi Holdvilág-árok Természetjáró Kulturális Egyesület dalkörének közös énekelőadása. A résztvevők megkoszorúzták a koronavárosok emlékoszlopát, s arról sem feledkeztek el, hogy **Fodó Sándor** sírjánál elhelyezzék a megemlékezés virágait. A rendezvényt **Jenei Károly** viski lelkes áldása zárta.

* Az I. világháború hőseire emlékeztek a Szolyvai Emlékparkban, a „Nagy Háború” kezdetének 100. évfordulóján. A koszorúzással egybekötött megemlékezést megnyitó beszédében **Dupka György** a bizottság nevében köszöntötte a meg-

jelenteket, köztük **Bayer Mihályt**, Magyarország kijevei nagykövetét, **Szalipszky Endrét**, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának vezető konzulját, **Bozsik Bélát**, Magyarország Beregszászi konzulátusának konzulját, **Gajdos István** parlamenti képviselőt, **dr. Tóth Mihályt**, a Szolyvai Emlékparkbizottság elnökét és másokat. A nagy háborúról, a Kárpátokban zajló csatákról **Zubánics László** történész mondta el gondolatait. A megemlékezést követően a résztvevők az emlékmű talapzatán elhelyezték a tisztelet virágait.

* **Sieghard Rasendorf** német mecénás és **dr. Tóth Mihály**, a Szolyvai Emlékparkbizottság elnökének kezdeményezésére ukrán és orosz nyelven (tervezik német és magyar változatának elkészítését is) film-rekviem készült a „Kárpátaljai magyarok és németek internálása és deportálása 1944-1955 között” címmel. A 70 éve történt eseményeket feldolgozó film-rekviem dokumentum-anyagának összeállításában többek között részt vett **Alekszej Korszun**, **Dupka György** és **Zubánics László** történész. Forgatókönyv- és szövegíró, narrátor: **Okszana Golovcsuk** (Munkács). Rendező, operatőr: **Olekszandr Griciv** (Munkács). A film letölthető és megtekinthető: <https://www.youtube.com/watch?v=gclOzg8mk8I>

JÚLIUS

* Tiszapéterfalván a KMPSZ szervezésében lezajlott a XIX. Kárpátaljai Népzene, Néptánc, Kézműves Tábor. Közreműködött többek között **Pál István** „Szalonna” és zenekarának tagjai.

* „Mit bír el egy novella?” Ez volt a témája – **Csordás László** előnkletével megtartott – Kovács Vilmos Irodalmi Társaság (KVI) műhelymunkájának.

* Ismét sor került Rákóczi népeinek találkozójára a tiszabecsi csatának emléket állító Turul-emlékműnél.

* A Pro Cultura Subcarpathica, a Kárpátaljai Magyar Vállalkozók Szövetsége és a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség szervezésében a péterfalvai Vidámpark területén megtartották a III. KurucFeszt-et és népművészeti kiállítást.

* A Nagyberegi Református Líceumban sor került az immár 19. alkalommal megrendezett anyanyelvi Irka-táborra.

* A Nemzeti Művelődési Intézetben rendezte meg a Kárpát-medencei Közművelődési Kerekasztal idei első tanácskozását. Az eszme- és tapasztalatcserében a Kerekasztalt létrehozó külhoni magyar közművelődési intézetek vezetői és fiatal munkatársaik mellett részt vett **Beke Márton**, az Emberi Erőforrások

Minisztériuma Közművelődési Főosztályának vezetője, munkatársai és **Polyák Albert**, a Nemzeti Művelődési Intézet szakmai igazgatója, illetve munkatársai. A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézetet **Zubánics László** elnök és **Sipos Attila** képviselték.

* A MÉKK ismét megszervezte Tiszabökényben a Munkácsy Mihály Alkotótáborát a Péterfalvai Képtár állományának gyarapítása érdekében.

* A Kárpátaljai Fotóművészek Szövetségének kezdeményezésére Nagyváradról Ungvárra érkezett a Párbeszéd című fotókiállítás, amelyet a Kárpátaljai Helytörténeti Múzeumban tekinthetnek meg az érdeklődők. A fotókiállítást **Tóth István**, a Romániai Fotóművészek Szövetségének elnöke, az Euro Foto Art egyesület igazgatója, a *Nuruful* nagyváradi fotóklub vezetője nyitotta meg. A rendezvényen 49 fotót állítottak ki, amelyet az Euro Foto Art egyesület fotóművészei készítettek.

* A Kárpátaljai Megyei Filharmóniában a 67. koncertévad zárásaként nagysikerű zenekari koncertet adott **Bernáth Ferenc** gitárművészzeneszerző a Kárpátaljai Megyei Filharmónia szimfonikus zenekarával, melyet Viktória **Szvaljavcsik-Canyko** vezényelt.

* **Klisza János** képzőművész munkáiból nyílt kiállítás Magyarországon Ungvári Főkonzulátusán.

ÚJ KÖNYVEK

MEGJELENT

Bartha Gusztáv: *A gabonafarkas legendája*. Válogatott novellák, 1988-2012. Kárpátaljai Magyar Könyvek 228. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 2014.

Csordás László: *A szétszóródás árnyékában*. (Tanulmányok, esszék, kritikák). Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.

Ferenczi Tihamér: *A magány templomában*. Versek. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014. Kiadását a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) támogatja.

Nagy Zoltán Mihály: *Ünnep Szodomában*. Regény. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.

Szépesszony dombja. Kárpátaljai történeti és helyi mondák. Összeállította: Dupka György és Zubánics László. Kárpátaljai Magyar Könyvek 227. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 2014. 240 old. Tárolt változat: http://www.kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=29&book_id=444

MEGJELENÉS ALATT

Dupka György: *A szovjet hatóság megtorló tevékenysége Kárpátalján 1944-1991 között.* (történelmi szociográfiai hatásvizsgálat levéltári források, dokumentumok alapján). Történelmi szociográfia. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.

Dupka György: *Népirítás Kárpátalján.* Elhurcolt magyarok, németek és más népek sorsa. Történelmi szociográfia. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.

ELŐKÉSZÜLETBEN

Tárczy Andor, *Úgy szépen.* Versek. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.

Pomogáts Béla: *A lélek térképe.* Kárpátalja szellemi életével kapcsolatos tanulmányok, előadások. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.

„Uram... segíts haza minket...!” *Versek, imák, levelek, naplórészletek a sztálini lágerekből (1944-1959) a „malenkij robot” 70. évfordulójára.* Összeállította, a jegyzeteket és az utó-

szót írta: *Dupka György.* Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.

Zubánics László: *Világok végein. Északkelet-Magyarország a XVI-XVIII. században: politika, gazdaság, kultúra.* Tanulmány. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014-2015.

Lengyel János, *Arc-poeticák. Beszélgetni jó.* Interjúk. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.

Finta Éva. *A kárpátaljai Sáfáry László.* Monográfia. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.

Hájas Csilla. *A fele sem komoly.* Novellák. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.

Dupka György: *Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján. Írástudókat adó táj kultúrtörténeti jellegzetességei, kortárs írók, irodalmi életet generáló intézmények adattára.* Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.

Összeállította: *Dupka György*

SZERZŐINK

BAKOS KISS KÁROLY – 1977 (Beregújfalu)
BARTHA GUSZTÁV – 1963 (Nagybereg)
BÍRÓ JÓZSEF – 1951 (Budapest)
CSEH SÁNDOR (1949–2013)
CSORDÁS LÁSZLÓ – 1988 (Eszeny)
DUPKA GYÖRGY – 1952 (Tiszabökény)
GYÓNI GÉZA (1884–1917)
HADAR ÉVA – 1990 (Beregszász)
HORVÁTH ATTILA – 1983 (Ungvár)
KOVÁCS ELEONÓRA – 1989 (Szalóka)
LŐRINCZ P. GABRIELLA – 1982 (Beregszász)
MÁNDRIK JENŐ – 1987 (Visk)
NÉMETI ANETT – 1985 (Stolberg)
ORTUTAY MÁRIA – 1945 (Budapest)
PÓGYOR ADRIÁN – 1989 (Tiszaujlak)
SHREK TÍMEA – 1989 (Beregszász)
SZÖLLŐSY TIBOR – 1940 (Nyírmada)
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – 1951 (Mezővári)
ZUBÁNICS LÁSZLÓ – 1971 (Nagygut)

E lapszámunkat Hadar Éva fotóival illusztráltuk